

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

JOURNAL OF LIBRARY AND INFORMATION SCIENCES,
BIBLIOGRAPHY AND LITERARY HISTORY

LIBRARY

ISSN 0861-847X (Print) • ISSN 2738-845X (Online)
година XXXII (LXXI)

5•2025

ГЛ. РЕДАКТОР д-р ИВЕТА РАШЕВА
КОРИЦА БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПРЕДПЕЧАТ И ДИЗАЙН БОРИСЛАВА ГЕОРГИЕВА
ПЕЧАТНИ КОЛИ 6.25 ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136
E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; ivkira_2001@yahoo.fr
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2025
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на текстовете на англ. ез. Деница Спасова

Главен редактор:
д-р Ивета Рашева

Editor-in-Chief:
Iveta Rasheva, PhD

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

EDITORIAL BOARD:

проф. дин Вера Бонева, днк
доц. д-р Васил Загоров
доц. д-р Калина Иванова
доц. д-р Красимира Александрова
доц. д-р Радослав Спасов
доц. д-р Светла Атанасова
доц. д-р Християн Атанасов
д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
д-р Ивайла Богданова
д-р Мария Бранкова
д-р Силвия Найденова

Prof. Vera Boneva, DSc
Assoc. Prof. Vasil Zagorov
Assoc. Prof. Kalina Ivanova
Assoc. Prof. Krasimira Aleksandrova
Assoc. Prof. Radoslav Spasov
Assoc. Prof. Svetla Atanasova
Assoc. Prof. Hristiyan Atanasov
Boyana Mincheva, PhD
d-r Vanya Avramova, PhD
d-r Ivayla Bogdanova, PhD
d-r Maria Brankova, PhD
d-r Silvia Naydenova, PhD

проф. Майкъл Бук (САЩ)
доц. д-р Ангелики Деликари (Гърция)
доц. д-р Лале Сахин (Турция)
доц. д-р Умида Тешабаева (Узбекистан)
д-р Елизабета Георгиев, (Сърбия)

Prof. Michael Boock
Assoc. Prof. Angeliki Delikari
Assoc. Prof. Lale Sahin
Assoc. Prof. Umida Teshabayeva
d-r Elizabeta Georgiev, PhD

Авторите на статиите носят пълна отговорност за тяхната обоснованост, достоверност и оригиналност. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Библиотечни практики 5-13	<i>Александър Ковачев</i> Никола Начов – „Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ от академик Александър Теодоров-Балан
14-19	<i>Стилианос Канатос</i> Славистиката в Атинския и Софийския университет (резултати от сътрудничеството, библиотеки и архиви)
Библиотеките по света и у нас 20-23	<i>Ивета Рашева</i> Библиотека La Capitolare във Верона (репортаж)
Книгознание и литературна история 24-64	<i>Татяна Илиева</i> Към въпроса за символното значение на глаголицата (Тълкувание на глаголическата буква вѣдѣ)
65-78	<i>Viktoria Basham</i> Can a Plutenik be the “Good Guy?”: Reworking Bulgarian Folkloric Beliefs in Vasil Popov’s Mamnik
Културен календар Събития 79-80	<i>Зорница Желева</i> Киното под открито небе посрещна над 1000 зрители в пет поредни вечери
81-83	<i>Бояна Минчева, Зорница Желева</i> Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с изложба „Наследство и памет без граници“
Минало. Исторически ракурси 84-88	<i>Калина Иванова</i> Приносът на историческата и духовна столица на България за успешната реализация на Съединението между Княжество България и Източна Румелия
89-93	<i>Вяра Митева</i> 170 г. от отпечатването на календарче „Старопланинче“ на Христо Г. Данов (1855)

Дебюти
94-95

Библиографски
справки. Рецензии
96-98

99

Кристина Тотева
Стихотворения

Анка Стоилова
Новата книга на проф. Любомир Миков – нов връх в
изследването на изкуството на исляма

Талон за абонамент'2026

Никола Начов - „Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ от академик Александър Теодоров-Балан

АЛЕКСАНДЪР КОВАЧЕВ
ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „Св.св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: Проследявам задълбочените изследвания на Никола Начов върху историята и теорията на българската книжнина от началото на XIX-ти и през първото десетилетие на XX-ти век. Конкретно внимание обръщам на „добавки и оправки“ към труд на академик Александър Теодоров-Балан „Български книгопис за сто години“, на включените в него произведения и заслужили своята компетентност приноси на калоферския учител.

Ключови думи: българска библиография-история; Никола Начов, Александър Теодоров-Балан; равностметката от „добавки и оправки“ в „Български книгопис за сто години“

Наред с изявите в областта на специалната библиография¹ у нас, Никола Начов работи с много усилия, твърде упорито при изучаване историята на българската книга за продължителен период от време (над сто години). Започва от Възраждането (1806 г., когато излиза първата българска старопечатна книга „Неделник“ от Софроний Врачански², до Освобождението на страната 1878 г.) и през първите двадесет години на XX-ти в. Доказателство за този неоспорим факт са няколко негови трудове, които определено си заслужава да цитирам: „Към историята на новобългарската библиография“³ от 1905 г., в скромен обем 22 страници, „Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 г.“⁴ от 1921 г. в значителните 132 страници, както и три статии по повод на „добавки и оправки“ към „Български книгопис за сто години“ от академик Александър Теодоров-Балан⁵, публикувани съответно през годините: 1911 г.⁶, 1914 г.⁷, 1925 г.⁸.

Първата от тях започва с кратък предговор (4 страници), в който авторът разяснява мотивите на Балан за издирване и събиране на книжовния материал, възлизащ на около 15000 заглавия, което за немалък период от 100 г. възлиза на по 150 книжни единици на година. Но не всички от тях са важни и заслужават внимание. Като основен недостатък Начов посочва липсата на определени таблици от друг капитален библиографски указател на Балан – „Български книгопис дял I“⁹, както и на азбучен показалец на имената на всички автори, преводачи и издатели.

„Нека се надяваме, че и тая празнота ще се попълни“, допълва Начов¹⁰. Според него, някои автори се изхитряват и представят второ или трето издание като първо и най-вече като нова книга, откъдето ясно личи, че се нарушава броят на издадени произведения.

„Не ще и дума, че в книгописа има доста празноти и грешки, та ще трябва още да се поработи за неговото попълване и окончателно уреждане – думата ми е пак за разните многобройни и дребни учебници¹¹.

В хронологичен ред от годината на публикуване, проследявам всеки един дял от „добавки и оправки“ на калоферския учител, като обръщам по-сериозно внимание на съдържащите се в тях библиографски сведения, предвид на действащата в момента нормативна уредба по тези въпроси.

Дял първи от „Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ (1911 г.), е озаглавен „I. Нови книги“. Съдържа 127 на брой заглавия.

В какво се състоят библиографските данни в конкретния случай? Библиографските записи са изпълнени с т. нар. „висяща редна дума“, с главни букви, което означава, че тя е изнесена на самостоятелен ред, в началото на описанието, с отстъп след последователната номерация, която присъства с цел изработване на спомагателни показалци. Тя е в прав хронологичен ред от едно до безкрайност. Прави впечатление, че заглавията на произведенията са в разредка, каквато е прието да присъства в азбучните каталози на библиотеките, тъй като служи за изработване на препратка от заглавието към автора. В конкретния случай такава не се налага. Например:

З. БЛЪСКОВ, Илия Рашков

Книжки за прочитане на всекиго Издава Илия Блъсков. [Съдържание]. Русчук в печатницата на Р. И. Блъсков. 1879. 4. 17-32 стр. Ц. 60 пари.

Книжка втора. (с. 7 от добавките и оправките на Начов.)

Относно употребата на разделителни знаци в описанията:

Присъства запетая след фамилното име на автора в инверсия, когато е в редна дума. Пред място на издаване знакът е точка, а не точка-тире; преди издателството или печатницата също е точка, а не двоеточие, както се изисква от стандарта днес. Преди годината на издаване отново предхожда точка, а не запетая; същото се отнася и за отбелязване на страниците. Налице са сведения за формат на книгата в градуси; следват страниците – на коя точно се намира търсеният източник или „от-до“; евентуално съпроводителен материал като таблици, чертежи и накрая е посочена цена.

На втори ред, под редната дума е отбелязана поредност на изданието, например: - 2. издание. 1894.

Дял „II Пълни и точни заглавия“ – съдържа описанията на 131 на брой произведения от „Български книгопис...“ на Балан, отбелязани с последователна номерация от цифри, посочени по начин, какъвто присъстват в книгописа.

По отношение на библиографските записи, оформление на редна дума, заглавие, разделителни знаци и друга характерна информация, не се различават като количество и качество на информацията от дял „I. Нови книги“.

Дял трети е с най-голям обем и наименование: „III Други къси поправки и допълнения“ – 1042 на брой заглавия, според моите изчисления.

След тях, в отделен дял, без съответната номерация е „Други добавки и оправки. Нови книги“, където са три произведения, цитирам: „Българите. От един дипломат“, „Добродушния Васил и неговото куче“ и „№ 7 Надгробна реч“.

Последен дял тук е „Добавки“. Следва дата 5 октомври, 1910. София.

Общата цифра за трите дяла от първите „Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ (1911 г.) е 1300 поправени и допълнени библиографски записа.

Следва да проследя вторите подред „Други добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“⁴² (1914 г.) от Александър Теодоров-Балан.

Докладвано в заседанието на Историко-филологичния клон на 22.12.1911 г. Съдържа:

Дял „I. Нови книги“ – 154 заглавия.

Библиографски данни: Описанията отново са изпълнени с висяща редна дума, с отстъп на първия ред, след последователната номерация, по начин, по който са те в оригинала „Български книгопис за сто години“; с главни букви. Например книга с един автор:

АЛБЕРТ, Виктор.

Виктор Алберт. По влечението на сърдцето. Повест. Превел В. Ив. Пастирев. Ямбол, печатница „Светлина“. 1896. 8°. М. 40 стр. Ц. 30 ст.

На втория ред от описанието е посочен авторът в прав ред, изпълнен с главни и редовни букви, както е редно да бъде в областта на авторската отговорност. При книги, в които авторът не е посочен, записите започват с първата дума от заглавието на произведението, с главни букви. На следващия ред е заглавието на съответното произведение, дадено в разредка. Например книга описана на заглавие:

„24 ДЖЕБНО ръководство. Джебнo ръководство на български, френски, немски и турски езици – за офицери, доктори и обществени служители. Наредил*** София, печатница „Военен журнал“ [На платнената корица само това: Д ж е б н о ... т у р с к и] [1897]. 8°. 75 стр. [Длъгнест формат].“

В случай на съставителска дейност (учебници, правила, наредби, лицето е посочено след заглавието на произведението в прав ред, а в някои случаи – въобще липсва. Например книга при наличие на съставител:

„14. ВЕЛИЕВ, Филип.

Г р а м а т и к а г р ъ к о б ъ л г а р с к а. Съставена и първо издадена за в полза на народните ни Български училища. От Филип Велиев. Цариград, в книгопечатницата на А. Минасоглу 1860. Г +91 стр. Ц.?

[Но в стр. 1536, десен стлб. Р. 6 отдолу].“

При книги с повече от трима автори, в описанието са посочени имената на всички лица, с определено отношение към създаването на произведението. Например:

„10. БУРМЕВ, Ф.

К о н с п е к т п о н е о р г а н и ч е с к а х и м и я. Част I Металоиди. Наредил според: С. Arnold, E. Schmidt, H. Hirzel, J. Mai, В. Рихтер, И. Ремсен, Э. Фон-Майер, Л. Майер, В. Оствалд, Н. Меншуткин, Григ. Волконский и мн. др. Ф. Бурмев. Стара Загора, Дружествена акционерна печатница „Светлина“. 1902. 16° 32 стр. Ц.? [Последната корица на разгледаната книга беше скъсана].“

По повод на разделителни знаци в описанията: запетая след фамилното име

в инверсия в редната дума; пред мястото на издаване знакът е точка, а не точка-тире; преди издателството или печатницата също е точка, а не двоеточие както се изисква от стандарта днес; преди година на издаване е отново точка, а не запетая; същото се отнася и за отбелязване на страниците; присъства сведение за формат на книгите в градуси; следват страници – конкретна, на която се намира търсеният източник, или „от-до“; евентуално съпроводителен материал като таблици, чертежи и накрая е цена.

На втори ред е отбелязана поредност на изданието, например: „- 2. издание. 1894.“ Разделителните знаци са идентични, както и в първата част на „добавки и оправки“.

Дял „II. Пълни и точни заглавия“ съдържа 84 заглавия.

Библиографските данни: Същите както и в Дял „I. Нови книги“. Не се забелязва нищо по-характерно и различно от известното досега. Започва с номер № 55 и продължава с продължаващата номерация на описанията според „Български книгопис...“ от Балан. Например:

„2117. ГАНЧЕВ, Добре.

Х а д ж и Д и м и т ъ р и С т е ф а н К а р а д ж а. Разказ от Д. Ганчев. Издава Българското народообразователно дружество. София, печатница Ив. П. Даскалов и С-ие 1894. 16°. 40 стр. Ц. 10 ст.

Книжка VII.

[В края вместени стихотворения: Ж и в е т о й, ж и в е . . . от Хр. Ботйов и К а р а д ж а т а от Ив. Вазов]

[Този разказ е взет из: Р а з к а з и из българската история, бр. 2114].“

Дял „III Други къси поправки и допълнения“, отново с най-голям брой 988 добавени и оправени заглавия.

Библиографските данни и разделителните знаци са идентични с известните по-горе библиографски записи.

В края откривам „Допълнение“ с подзаглавие „Нови книги“, където присъства едно заглавие. Второто подзаглавие е: „Къси поправки и допълнения“, където са описания с номера: 529, 1018, 1480, 2820, 3813, 4800, 12617, общо 7 на брой. Трето подзаглавие е: „Поправки и допълнения на първата моя статия в кн. XXVI на този сборник“. Съдържа „Отд. I Нови книги“ и „Отд. II Пълни и точни заглавия“, общо две на брой. Датата е:

„София, 15 декември 1911.“

Общият брой на прегледаните и коригирани библиографски сведения от Никола Начов в труда на Балан възлизат на 1226.

Идва ред на „Трети добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“¹³(1925 г.), където се повтарят фактите с предходните два описа на Н. Начов.

Дял „I Нови книги“ съдържа 326 на брой добавки и оправки към книгописа на Балан. Библиографските записи, редни думи, разделителни знаци, области на описание, на характеристика на изданията, са изпълнени по идентичен начин, както и при анализиранияте по-горе два описа. Няма нещо по-различно, което да прави извънредно впечатление.

Втори дял е с наименование „II. Пълни и точни заглавия“ – 54 на брой.

Започва от № 18, предвид номерацията на Балан.

Отново няма по-различно, а напротив. Впечатление правят по-дългите забележки и уточнения.

Дял „III Други къси поправки и допълнения“ – 1193 на брой книги.

След изредените заглавия в дял трети идва ред на „Допълнение. Друга нова книга“, където е поместен само един „Устав на Българското инженерно архитектурно дружество“ от 1893 г. Следва дял „Друга книга с пълно и точно заглавие“, под № 3930 от 1843 г., озаглавена „Житие на Св. великомъченик Евстатий“ и накрая са „Поправки“.

Общият брой на поправените и допълнени в тази трета публикация документи е 1573.

Според моите скромни изчисления, които естествено не могат да претендират за достоверност, тъй като аз не съм виждал тези книги „de visu“, а се позовавам на елементарни сметки, въз основа на продължителен обстоен преглед на трите „добавки и оправки“ на Никола Начов, техният брой е 4099.

В своя „Български книгопис за сто години...“ академик Балан е включил общо 15258 библиографски записа.

Според труда на младши научен сътрудник към Български библиографски институт Веселин Трайков¹⁴, години по-късно професор по теория, история, методика и организация на библиографската дейност, „Никола Начов като библиограф и книжовник (20.IX.1859–30.IX.1940)“, публикуван в „Годишник на Българския библиографски институт „Елин Пелин“, т. V от 1955, добавките и оправките са 3004 на брой описания. Получава се разлика от около 1095 описания. Естествено, Трайков работи през средата на миналия век (1955 г.), но фактите говорят, че до този момент никой друг специалист от ранга на Никола Начов не се е осмелил да подложи под съмнение този капитален труд.

В какво всъщност се състоят тези „добавки и оправки“?

Това са най-вече добавени сведения, липсващи сведения, погрешно предадени библиографски данни, неточности, повтарящи се (дублирани) описания и пр. Например: в първите „Добавки и оправки“, дял трети, направени през 1910 г., отпечатани през 1911 г. на с. 48, под „№ 12468: „Да се заличи, защото = 10687“. (Поправени сведения)

„№12696. . . Данов и Сие. . . Русчук. . . Соммеръ и Сие“ (Коригирани и поправени сведения)“

Или друг пример на с. 49.

„№13049. Ф е т в а д ж и е в ъ, Драганъ Спасовъ.

. . . . Фетваджиев, учителъ при Търновската държавна мъжка гимназия

„Св. Кирилъ“. Първа часть. [Вънъ : Назначена на първата година от изучаването на франски език] . . . Ц. 1 л.“

Тук е наложително да уточня още един въпрос: Каква е разликата в годините на издаване на книгописа и първите добавки и оправки?

Книгописът на академик Балан е отпечатан през 1909 г. и обхваща периода от първата новобългарска печатна книга 1806 г. до 1905 г., както това вече отбелязах в началото Първите „Добавки и оправки...“ на Начов излизат съответно през

годините 1911 г., може да се каже предвид на датата в края на произведението (5.октомври 1910 г.), почти непосредствено след излизането на Балановия труд. Вторите – през 1914 г. и третите – в 1925 г., което е около 16 години по-късно в сравнение с излизането на книгописа. Не особено продължителен период от време.

Друг въпрос по тази тема е:

По какви белези (разделителни знаци, количество на библиографските данни, разположение на описанията) библиографските описания на Н. Начов се отличават от тези при Александър Теодоров-Балан?

Тук смело мога да твърдя, че като сравнявам двете произведения, не откривам съществени разлики. Това говори, че по отношение на библиографското оформление, Начов е пряк наследник на Балан; и двамата работят по едни и същи правила, приблизително по едно и също време и може би този неоспорим факт е предизвикан от годините. От всичко изложено до тук се налагат следните изводи:

1. Никола Начов е изследвал подробно „Български книгопис за сто години“. Работил е продължително време с него, за да има смелостта да направи огромен брой забележки под формата на „добавки и оправки“.

2. Имал е достъп до цялата отпечатана българска книжнина; работил е „от първа ръка“ с библиографските източници, следвайки смело духа на своята епоха.

3. Не е жалил сили, още по-малко средства, за да се докосне до всички онези 15258 на брой източници, за да предаде на поколенията в бъдеще верни и точни сведения за историята на българската книга.

4. Начов се изявява не само като откривател и изследвач на специалната библиография в България, имам предвид „Библиографический преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.“¹⁵ (отпечатана 1889 г.), но и като историк и теоретик на книжнината ни въобще.

5. Начов продължава традициите, създадени от неговите предходници Константин Иречек¹⁶ и академик Александър Теодоров-Балан, в изследване историята по създаване и развитие на българската книга и нейните автори.

Бележки

¹ НАЧОВ, Никола. *Библиографический преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.* Шумен : печ. Сп. Попов, 1889, с. 17.

² ВРАЧАНСКИ, Софроний. *Кириакодромиион. Сиреч Неделик: Поучение на всехнеделях в православних церквах прочитаемая евангелиях във всего лета с толкованиеем и с нравоучение и на великих господских праздницах и на святых празнуемых сказание душеполезная/Преписаний от словес[н]скаго и от греческаго глубочайшаго языка на болгарский простий язык от смиреннаго Врачанскаго епископа Софрония к разумению простому народу позволением Доситея митрополита Угравлахийского, помощию же епископов и благостевих христиан ныне издаде ся в типографии у римнической епископлии при епископе Нектарий, в лето [1806].* Римник, 1806.

³ НАЧОВ, Никола. *Към историята на новобългарската библиография / Никола Начов.* Санкт Петербург : Тип. имп. акад. наук, 1905. с.22.

- ⁴ НАЧОВ, Никола. *Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 год.* / Никола Начов. София : Придв. печ., 1921.
- ⁵ ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александър. *Български книгопис за сто години 1806-1905 : Материали / Събра и нареди Александър Теодоров-Балан.* София : Бълг. книж. д-во от фонд Напредък Държ. печ., 1909.
- ⁶ НАЧОВ, Никола. *Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Държ. печ., 1911.
- ⁷ НАЧОВ, Никола. *Други добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Държ. печ., 1914.
- ⁸ НАЧОВ, Никола. *Трети добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Придвор. печ., 1925.
- ⁹ ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александър. *Български книгопис : Дял I. От времето на първата новобълг. печ. кн. до последната Руско-турска война 1641-1877.* София , 1893.
- ¹⁰ НАЧОВ, Никола. *Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години 1806-1905 / Съобщава Никола Начов.* София, 1912, с. 4.
- ¹¹ Пак там, с. 4.
- ¹² НАЧОВ, Никола. *Други добавки и оправки към „Български книгопис за сто години / Съобщава Никола Начов.* София : Държ. печ., 1914.
- ¹³ НАЧОВ, Никола. *Трети добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Придвор. печ., 1925.
- ¹⁴ ТРАЙКОВ, Веселин Никола Начов като библиограф и книжовник (20. IX. 1859 – 30. IX. 1940) / Веселин Н. Трайков. В: *Год. на ББИ Елин Пелин*, 5, София, 1956, с. 1-38.
- ¹⁵ НАЧОВ, Никола. *Библиографическия преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.* Шумен : печ. Сп. Попов, 1889.
- ¹⁶ ИРЕЧЕК, Константин. *Книгопис на новобългарската книжнина 1806-1870 / Събрал Константин Иречек.* Виена : Бълг. книж. д-во в Браила, 1872.

Литература

ВРАЧАНСКИ, Софроний. *Кириакодромион. Сиреч Неделник: Поучение на всехнеделях в православних церквах прочитаемая евангелиях във всего лета с толкованием и с нравоучение и на великих господских праздницах и на святых празнуемых сказание душеполезная/ Преписаний от словес[н]скаго и от греческаго глубочайшаго языка на болгарский простий язык от смиреннаго Врачанскаго епископа Софрония к разумению простому народу позволением Доситея митрополита Угравлахийского, помощию же епископов и благостевих христиан нине издаде ся в типографии у римнической епископлии при епископе Нектарий, в лето [1806].* Римник, 1806.

ИРЕЧЕК, Константин. *Книгопис на новобългарската книжнина 1806-1870 / Събрал. Константин Иречек.* Виена : Бълг. книж. д-во в Браила, 1872.

НАЧОВ, Никола. *Библиографическия преглед на нашата математическа литература от самото и начало до края на 1886 г.* Шумен : печ. Сп. Попов, 1889

НАЧОВ, Никола. *Към историята на новобългарската библиография / Никола Начов.* Санкт Петербург : Тип. имп. акад. наук, 1905.

НАЧОВ, Никола. *Добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава*

Никола Начов. София : Държ. печ., 1911.

НАЧОВ, Никола. *Други добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Държ. печ., 1914.

НАЧОВ, Никола. *Новобългарската книга и печатното дело у нас от 1806 до 1877 год. / Никола Начов.* София : Придв. печ., 1921.

НАЧОВ, Никола. *Трети добавки и оправки към „Български книгопис за сто години“ / Съобщава Никола Начов.* София : Придвор. печ., 1925.

ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александър. *Български книгопис за сто години 1806-1905 : Материали / Събра и нареди Александър Теодоров-Балан.* София : Бълг. книж. д-во от фонд Напредък Държ. печ., 1909.

ТРАЙКОВ, Веселин Никола Начов като библиограф и книжовник (20. IX. 1859 – 30. IX. 1940) / Веселин Н. Трайков. В: *Год. на ББИ Елин Пелин*, 5, София, 1956.

References

VRACHANSKI, Sofroniy. *Kiriakodromion. Sirech Nedelnik: Pouchenie na vsehnedelyah v pravoslavni tserkvah prochitaemaya evangeliyah vav vsego leta s tolkovanieem i s npravouchenie i na velikih gospodskih praznitseh i na svyatih praznuemih skazanie dushepoleznaya/Prepisanii ot slove[n]skago i ot grecheskago glubochayshago yazika na bolgarskiy prostiy yazik ot smirennago Vrachanskago episkopa Sofronia k razumeniyu prostomu narodu pozvoeniem Dositeya mitropolita Ugravlahiyskogo, pomoshitiyu zheepiskopov i blagostevih hristiyan nine izdade sya v tipografii u rimnicheskoy episkoplii pri episkope Nektariy, v leto [1806].* Rimnik, 1806.

IRECHEK, Konstantin. *Knigopis na novobalgarskata knizhnina 1806-1870 / Sabral. Konstantin Irechek.* Viena : Balg. knizh. d-vo v Braila, 1872.

NACHOV, Nikola. *Bibliograficheskiy pregled na nashata matematcheska literatura ot samoto i nachalo do kraya na 1886 g.* Shumen : pech. Sp. Popov, 1889

NACHOV, Nikola. *Kam istoriyata na novobalgarskata bibliografia / Nikola Nachov.* Sankt Peterburg : Tip. imp. akad. nauk, 1905.

NACHOV, Nikola. *Dobavki i opravki kam „Balgarski knigopis za sto godini“ / Saobshtava Nikola Nachov.* Sofia : Darzh. pech., 1911.

NACHOV, Nikola. *Drugi dobavki i opravki kam „Balgarski knigopis za sto godini“ / Saobshtava Nikola Nachov.* Sofia : Darzh. pech., 1914.

NACHOV, Nikola. *Novobalgarskata kniga i pechatnoto delo u nas ot 1806 do 1877 god. / Nikola Nachov.* Sofia : Pridv. pech., 1921.

NACHOV, Nikola. *Treti dobavki i opravki kam „Balgarski knigopis za sto godini“ / Saobshtava Nikola Nachov.* Sofia : Pridvor. pech., 1925.

ТЕОДОРОВ-БАЛАН, Александар. *Balgarski knigopis za sto godini 1806-1905 : Materiali / Sabra i naredi Aleksandar Teodorov-Balan.* Sofia : Balg. knizh. d-vo ot fond Napredak Darzh. pech., 1909.

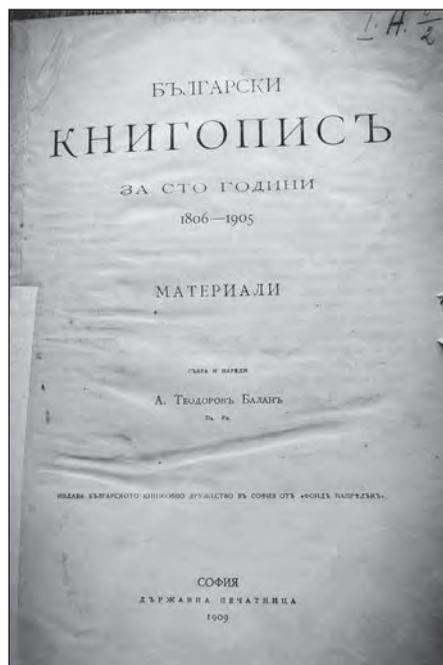
ТРАЙКОВ, Veselin Nikola Nachov като библиограф и книжовник (20. IX. 1859 – 30. IX. 1940) / Veselin N. Traykov. В: *God. na BBI Elin Pelin*, 5, Sofia, 1956.

Additions and corrections to „Bulgarian Book-Writing for a Hundred Years“ by Academician Alexander Teodorov-Balan

Abstract: I am following the in-depth research of Nikola Nachov, on the history and theory of Bulgarian literature, from the beginning of the 19 th and in the first decade of the 20 th century. I pay concrete attention to „additions and corrections“ to the work of academician Alexander Teodorov-Balan „Bulgarian Book-writing for a Hundred Years“; of the works included in it and the contributions of the Kalofer teacher who deserved their competence.

Keywords: Bulgarian bibliography-history, Nikola Nachov, Alexander Teodorov-Balan, The balance of „additions and corrections“ in „Bulgarian Book-writing for a Hundred Years“

ALEXANDER KOVACHEV
UNIVERSITY OF VELIKOTARNOVO „ST. ST. CYRIL AND METHODIUS“
2, T. TARNOVSKI STR.
VELIKO TARNOVO, BULGARIA
E-MAIL: akovach@abv.bg

Издание на Балан в НБКМ – РДЦ Т49 6

Славистиката в Атинския и Софийския университет (резултати от сътрудничеството, библиотеки и архиви)

СТИЛИАНОС КАПАТОС
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКА ФИЛОЛОГИЯ
УЧИЛИЩЕ ПО ФИЛОСОФИЯ - АТИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ

Въведение

Целта на настоящото изследване е да се направи задълбочено проучване на връзките между Атинския и Софийския университет чрез славистиката, резултатите от това сътрудничество за всички библиотеки и архиви. Статията е базирана на проведените досега изследвания, свързани с темата (славистика), които през последните години стават все по-многобройни в българската и гръцката научна литература. Сред тях се открояват изследванията на Иван Дуриданов, Маргарита Младенова и др. Гръцката научна литература също обръща внимание на темата за славистиката – това са изследванията на проф. Илиас Евангелу¹. Разглеждат се три въпроса: славистика в съвременна Гърция и България, насоки и перспективи. В статията се стига до заключението, че в разглежданата проблематика българистиката е едно от най-важните направления в съвременната гръцка славистика и заема важно място в хуманитарните науки в България.

Историята на славистиката в Атинския и Софийския университет

Корените на изучаването на славистика и българистика в Софийския университет са дълбоко в миналото. Традицията на славистиката в Софийския университет започва още през първата година от създаването му (1888 г.). Много важна роля в развитието на славистиката в България от края на XIX в. до първата половина на XX в. е изиграл един от най-видните български учени, интелектуалци и слависти, проф. Любомир Г. Милетич (1863-1937), някои от чиито изследвания са „Изследване за българитѣ въ Седмоградско и Банатѣ“ (1897), „Мнѣнието на най-виднитѣ слависти за езика на македонцитѣ“ (1922), „Македония и Македонските Българи“ (1925) и др.² Благодарение на създаването на Факултета по славянски филологии като самостоятелно звено на Софийския университет през 1965 г. и научната дейност на неговите преподаватели като Владимир Георгиев, Иван Дуриданов, Петя Асенова, Ангелина Минчева и др., през втората половина на XX в. започва новият, съвременен период в историята на славистиката в Софийския университет и други български университети³. Славистиката в Атинския университет, макар и много по-млада, има успехи, признати в научния свят. През 2007 г. във Философския институт на Атинския университет е основан Факултетът по руски език и литература и славистика. Така славистиката официално влиза в него⁴.

Фактът, който остава неизвестен и неизследван, е, че за първи път в историята на Атинския университет славистът, драматург, поет и преводач Стефан Гечев (1911-

2000), изпратен от българския посланик в Гърция Димитър Шишманов (1935-1940 г.), неформално води часове по старославянски (български) език в специализиран курс по византийски изследвания, още от втората половина на 30-те години на XX в. Тази информация ще бъде проучена от проекта „GraecoBulgaria – Български културен калейдоскоп през гръцки поглед: Писателят и дипломат Димитър Шишманов в Атина (1935-1940)“⁴. В този проект, под ръководството на проф. Г. Банев, екип от студенти-българисти от Атинския университет, заедно със сътрудници от Софийския и други български университети (в Пловдив, Велико Търново и др.), изследват малко позната, но изключително важна тема в българо-гръцките духовни и литературни отношения през междувоенния период. Разглежда се непознатият принос на Шишманов и Гечев за това от неизследвани до днес архивни материали, документи и неизвестни публикации, издания и преводи. Този проект се осъществява в рамките на националната програма „Неразказани истории на българите“; обявена от Министерството на образованието и науката на България през май 2023 г., чиято цел е да съхрани българската национална идентичност, да утвърди нейния принос към световната култура и да изследва и популяризира българския език, традиции и култура⁵, като ги включи в библиотечните архиви.

Съвместни проекти и публикации от последните години

Сътрудничеството между Факултета по славянски филологии на Софийския университет и Факултета по руски език и литература и славистика на Атинския университет се доказва не само от гореспоменатия проект, но и от международния форум „Graeco Bulgaria – Български културен калейдоскоп през гръцки поглед (Част 1): Мисията на учителя по български език в многоезична среда. Предела на (не)възможното“ (29 до 31 март 2024 г.), който също се реализира със съдействието на Софийския университет „Св. Климент Охридски“⁶. На 23.11. 2022 г. проф. Г. Банев получи наградата „Паисий Хилендарски“ за приноса му в областта на българската култура, българистиката и популяризирането на българския език в чужбина, и по-конкретно в 5 различни държави (Гърция, Франция, Австрия, Италия и Полша). Например, от 2014 г. до днес в тези страни са публикувани десетки българистични изследвания, отделни преводи и преводни антологии⁷.

Някои от тези публикации е поредицата от сборници с доклади от международни интердисциплинарни конференции на студенти и докторанти, провеждани от 2014 г. насам в Българския културен институт „Дом Витгенщайн“ във Виена (Виенски българистични четения), в Австрия. Организатори на Виенските четения са Атинският университет, представен от Факултет по руски език и литература и славистика (Г. Банев), Софийският и Пловдивският университети, в лицето на Факултета по славянски филологии и Филологическия факултет, Славянският семинар на Фрайбургския немски университет „Алберт Лудвиг“, Домът Витгенщайн и др. Ето само някои от изданията от тази поредица: „Културен трансфер и българска идентичност“ (2017), „България в Европейския съюз: традиции и перспективи“ (2018), „Изоляция и глобализация. В отговор на актуалната световна ситуация“ (2021).

Дейността на проф.Г. Банев по укрепване на контактите между Атинския и Софийския университети

Сътрудничеството между атинските (Г. Банев) и софийските слависти донесе плодове и в провеждането на сполучливия междуучилищен конкурс „Брат брата си брани – българите и гръцкото освободително движение от първата половина на XIX век“, проведен в Атина през декември 2021 г., по повод 200-годишнината от Гръцката война за независимост (1821-1832 г.). Идеята за конкурса е на проф. Г. Банев, сред постиженията на който е приносът му към сътрудничеството между университетите в Атина, София и други престижни организации като например Светата Кинопис на Света Гора Атон, Националната фондация за научни изследвания на Гърция, Държавната агенция „Архиви“ и други институции, заинтересовани от това конкурс⁸.

От 2016 г. насам се провежда, във Факултета по руски език и литература и славистика на Атинския университет, ежегоден конкурс по българистика, организиран от проф. Г. Банев и насърчаващ академичния интерес към българистиката сред студентската и академичната общност в Гърция и България. На 19 юни 2024 г. факултетът организира тържественото девето издание на този конкурс, в рамките на който бяха проучени непознати и интересни сюжети от българското културно присъствие в Гърция за първото посещение на български държавен глава – княз Александър I Батенберг – в Гърция през 1883 г., за първата академична среща в Атина през 1911 г. и за първия превод на българската литература в Гърция – по-специално за превода през 1922 г. от гръцкия преводач и дипломат в България Зисис Хадживасилиу на поредицата сатирични фейлетонни разкази „Бай Ганьо“ от Алеко Константинов. Тези изследвания са включени в гореспоменатата програма „Неразказани истории на българите“ от проф. Г. Банев⁹.

Атмосферата на конкурса, сближаващ гърци и българи, има особено значение за развитието на гръцко-българските отношения на всички нива – научно, педагогическо, културно, държавно и приятелско. Официален договор за сътрудничество със Софийския университет и Държавна агенция „Архиви“ беше сключен през следващата година, по време на научноизследователското пътуване на проф. Г. Банев и студентската група от Атинския университет в България и Румъния (4-12 април 2025 г.)¹⁰.

Заклучение

Разбираемо е, че в рамките на статия като тази е невъзможно да се разширят тематичните граници и да се определи пълният характер на сътрудничеството между атинските и софийските слависти. Въпреки това е видно, че развитието на славистиката (българистиката) и в двата университета нараства. Освен това, като виждаме, взаимната колегиална работа на Атинския университет с българските университети дава доста зрели плодове и насоки за по-нататъшно развитие.

Бележки

¹ Вж. в Литература – References.

² ДУРИДАНОВ, И. В., Значението на Любомир Милетич за развитието на славистиката в България. В: *Македонски преглед*, год 4, (1991/2), бр. 2, с. 96-102.

³ МЛАДЕНОВА, Маргарита. Славистиката в България в рамките на Болонския процес. В: *Научни трудове. Том 51. Книга 1: Филология. Пловдив: УИ “Паусий Хилендарски”, 2013, с. 261-262, 264-265.*

⁴ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Η., Οι σλαβικές σπουδές, το ελληνικό Πανεπιστήμιο και οι προοπτικές του 21ου αιώνα. Στο: *FragmentaHellenoslavica*, (2021), v. 7., p. 43-54.

⁵ БАНЕВ, Генчо. *Писателят и дипломат Димитър Шишманов в Атина (1935-1940)*. Онлайн. НП „Неразказаните истории на българите“ (2024; 2025), Достъпен на : https://docs.google.com/document/d/1AN2xf1pfnbOh_eh7IbgTyvKO8qALg_RW/edit?pli=1&tab=t.0 [прегледан 2025-07-13].

⁶ КРЪСТЕВА, Йоанна. *Международен форум за преподаването на български език в многоезична среда ще се проведе в Атина*. Онлайн. Българска телеграфна агенция, (2024). Достъпен на: <https://www.bta.bg/bg/bg-world/639654-mezhdunaroden-forum-za-prepodavane-to-na-balgarski-ezik-v-mnogoezichna-sreda-shte> [прегледан 2025-07-14].

⁷ *Отличии за роден лектор в Атинския университет*. Онлайн. Стратегии на образователната и научната политика. бр. 47(2022). Достъпен на: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-47-2022/otlichiie-za-roden-lektor-v-atinskiya-universitet/> [прегледан 2025-07-14].

⁸ БАНЕВ, Генчо. Пак там; *Брат брата си брани*. Онлайн. Педагогика. бр. 17 (2022). Достъпен на : <https://pedagogy.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-17-2022/brat-brata-si-brani/> [прегледан 2025-07-14].

⁹ *Ученици и студенти представиха неразказани истории на българи в Гърция*. Онлайн. Стратегии на образователната и научната политика, (2024). Достъпен на : <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/ucheniczi-i-studenti-predstaviha-nerazkazani-istorii-na-balgari-v-garcziya/#> [прегледан 2025-07-14].

¹⁰ Пак там; БАНЕВ, Генчо.

Литература

БАНЕВ, Генчо. *Писателят и дипломат Димитър Шишманов в Атина (1935-1940)*. Онлайн. НП „Неразказаните истории на българите“, (2024; 2025), Достъпен на : https://docs.google.com/document/d/1AN2xf1pfnbOh_eh7IbgTyvKO8qALg_RW/edit?pli=1&tab=t.0 [прегледан 2025-07-13].

Брат брата си брани. Онлайн. Педагогика. бр. 17 (2022). Достъпен на: <https://pedagogy.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-17-2022/brat-brata-si-brani/> [прегледан 2025-07-14].

ДУРИДАНОВ, И. В., Значението на Любомир Милетич за развитието на славистиката в България. В: *Македонски преглед*, год 4, (1991/2), бр. 2, с. 96-102.

МЛАДЕНОВА, Маргарита. Славистиката в България в рамките на Болонския процес. В: *Научни трудове. Том 51. Книга 1: Филология. Пловдив: УИ “Паусий Хилендарски”, 2013, с. 261-270.*

КРЪСТЕВА, Йоанна. *Международен форум за преподаването на български език в много-*

езична среда ще се проведе в Атина. Онлайн. Българска телеграфна агенция, (2024). Достъпен на: <https://www.bta.bg/bg/bg-world/639654-mezhdunaroden-forum-za-prepodavaneto-na-balgarski-ezik-v-mnogoezichna-sreda-shte> [прегледан 2025-07-14].

Отличие за роден лектор в Атинския университет. Онлайн. Стратегии на образователната и научната политика, (2022), бр. 47. Достъпен на: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-47-2022/otlichiie-za-roden-lektor-v-atinskiya-universitet/> [прегледан 2025-07-14].

Ученици и студенти представиха неразказани истории на българи в Гърция. Онлайн. Стратегии на образователната и научната политика, (2024). Достъпен на: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/ucheniczi-i-studenti-predstaviha-nerazkazani-istorii-na-balgari-v-garctziya/#> [прегледан 2025-07-14].

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Η., Οισλαβικές σπουδές, το ελληνικό Πανεπιστήμιο και οι προοπτικές του 21ου αιώνα. Στο: *Fragmenta Hellenoslavica*, (2021), v. 7., p. 43-54.

References

BANEV, Gencho. Pisateliat i diplomat Dimitar Shishmanov v Atina (1935-1940). Online. NP „Nerazkazanite istorii na balgarite“, (2024; 2025), Available from: https://docs.google.com/document/d/1AN2xf1pfnbOh_ch7IbgTyvKO8qALg_RW/edit?pli=1&tab=t.0 [viewed 2025-07-13].

Brat bratasibrani. Online. Pedagogika (Pedagogy). Available from: <https://pedagogy.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-17-2022/brat-brata-si-brani/> [viewed 2025-07-14].

DURIDANOV, I. V., ZnachenietonaLiubomirMiletich za razvitietonaSlavistikata v Bulgariia. V: Makedonski pregled, god 4, (1991/2), br. 2, p. 96-102.

EVANGELOU, I., Oi slabikes spoudes, to elleniko Panepistimio kai oi prooptikestou 21ou aiona. Sto: *Fragmenta Hellenoslavica*, (2021), v. 7., p. 43-54.

KRISTEVA, Ioanna. Mezhdunaroden forum za prepodavaneto na balgarski ezik v mnogoezichna sreda shte se provede v Atina. Online. Bulgarian News Agency, (2024). Available from: <https://www.bta.bg/bg/bg-world/639654-mezhdunaroden-forum-za-prepodavaneto-na-balgarski-ezik-v-mnogoezichna-sreda-shte> [viewed 2025-07-14].

MLADENOVA, Margarita. Slavistikata v Bulgaria v ramkitena Bolonskiiia protses. V: Nauchnitrudove. Tom 51. Kniga 1: Filologiiia. Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 2013, p. 261-270.

Otlichiie za rodenlektor v Atinskiiauniversitet. Online. Strategies for Policy in Science and Education (Strategiina Obrazovatelna i Nauchna Politika), (2022), br. 47. Available from: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2022/broj-47-2022/otlichiie-za-roden-lektor-v-atinskiya-universitet/> [viewed 2025-07-14].

Uchenitsiistudentipredstavihanerazkazaniistoriina balgari v Greece. Online. Strategies for Policy in Science and Education (Strategii na Obrazovatelna i Nauchna Politika), (2022), br. 47. Available from: <https://strategies.azbuki.bg/news/novini-2024/ucheniczi-i-studenti-predstaviha-nerazkazani-istorii-na-balgari-v-garctziya/#> [viewed 2025-07-14].

Slavic Studies at the University of Athens and Sofia (results of cooperation)

Abstract: The article offers an analysis of the history of Slavic studies at the Athens and Sofia University “St. Kliment Ohridski”. The role of Professor Gencho Banev (lecturer in Bulgarian language, historian and archaeologist) who has always actively supported the activities of the Faculty of Russian Language and Philology and Slavic Studies at the Institute of Philosophy of the National and Kapodistrian University of Athens, is emphasized. For example, he has approved an initiative to create a department of Bulgarian studies in the context of this Faculty. Thanks to prof. G. Banev, Slavists from the universities of Athens and Sofia work in close cooperation, and one of the most active scientific and pedagogical directions of this cooperation is Slavic Studies (Bulgarian Studies). They unite Bulgarian and Greek philologists. The results of this cooperation are the holding of common Slavic conferences, projects, the publication of scientific monographs, collections, etc. The novelty, significance and relevance of this work lie in the study of this activity, which has been increasingly developing in recent years.

Keywords: Athens University, Slavic studies, Sofia University, Gencho Banev

STYLIANOS KAPATOS
NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY
9, NIKOS KAZANTZAKIS BLVD
ATHENS, GREECE
E-MAIL: secr@slavstud.uoa.gr

Библиотека *La Capitolare* във Верона (репортаж)

ИВЕТА РАШЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Сравнително в центъра на Верона се намира библиотека *La Capitolare*. Основана през VI в., като скрипторий¹, тя има претенцията да е най-старата функционираща библиотека в Европа. Известна е с богатата си колекция от средновековни ръкописи. А най-старият документ, съхраняван в нея, е *Codex Ursicinus*, с указание за място и дата: Верона, 1 август 517 г. *La Capitolare* притежава колекция от над 1200 ръкописа, включително произведения, които са уникални в света. Печатните томове са над 100 000, заедно с инкунабулите, съвременните и модерните текстове. В допълнение към Библиотеката и Архива, има и Каноничен музей, който помещава картинна галерия и колекция от свещена утвар: кадилници, кръстове, папски пръстени, украсени със злато, сребро, седеф и цветни камъни, датиращи от различни исторически периоди от Средновековието до XIX в.

Голямата зала и библиотечните шкафове. Снимка: Ивета Рашева

През XVIII в. историкът Франческо Скипионе Мафей успява да открие и преоткрие много „изгубени“ ръкописи, но през 1797г. французите (войниците на Наполеон) конфискуват голяма част от тях и ги пренасят в Париж. По време на Втората световна война директорите и духовниците вземат мерки: много древни ръкописи са евакуирани на безопасни места. Въпреки това библиотеката е сериозно пострадала вследствие на бомбардировка.

Някои от пострадалите книги. Снимка: Ивета Рашева

Архивът на *La Capitolare* документира дейността на канониците на Верона през вековете и обхваща серия от приблизително 11 000 пергаментна, най-старият от които датира от 710 г., както и 716 папки с хартиени документи от XIII в. нататък. В допълнение към тази документация има средства, дарени на Архива от частни лица и организации. Тези материали са претърпели значителни щети поради наводнението на река Адидже през септември 1882. Сред най-престижните произведения е най-старото в света копие на „*De Civitate Dei*“ на св. Августин, написано в началото на V в., когато светецът е бил все още жив.

Особено ценни са Литургическите и музикални ръкописи, важни за изследване на ранните литургии. Съществува и Каталог на научните издания – каталог на манускриптите, редактиран от Antonio Spagnolo, и издаден под редакцията на Silvia Marchi („*I manoscritti della Biblioteca Capitolare di Verona: catalogo descrittivo*“). Това е основният справочник за детайлни каталожни записи. В допълнение към колекциите си от кодекси, библиотеката притежава и богат архив от пергаменти, дипломи и ръкописни документи.

От основно значение са и „Институциите на Гай“, датиращи от V в., по-точно от управлението на император Адриан: единственият текст на класическата римска юриспруденция в света, оцелял след реформата на Юстиниан, който е достигнал до нас под формата на палимпсест (повторно използвана за писане кожа, върху която първият текст е покрит с бяла смес пласт, и върху него се пише втори; науката днес е способна да възстанови напълно долния текст). Горният текст датира от VIII в. и съдържа църковна творба. Палимпсестът е реставриран във Ватиканската библиотека.

Палимпсестът в стъклена витрина. Снимка: Ивета Рашева

Специално за мен, най-интересен бе рекопис, съдържащ две творби с великолепни илюстрации. Първият текст е на Бокачо, а вторият е свързан с историята на Рим, като за негов автор се признава Руфус Фестус. Този ръкопис е откраднат от армията на Наполеон през 1797 г., предаден е в Националната библиотека в Париж, съхраняван е надлежно и през 1816 г. е върната във Верона.

Ръкописът в стъклена витрина. Снимка: Ивета Рашева

Библиотеката има красив *Chiostro dei Canonici* (културен двор), *Sala Monumentale* (монументална зала), нови изложбени пространства, където се показват ръкописи и оригинални печатни текстове. През вековете сградата е разширявана и преустройвана, като сегашният ѝ облик е резултат от ренесансови обновления (XVI век) и барокови добавки (XVII век). Основната читалня и експозиционна зала, наречена *Sala Monumentale*, е шедьовър от XVII в. Таванът е украсен с дърворезба и стенописи, изобразяващи сцени от историята и религията. Мебелите (шкафове, бюра) са оригинали от 1600–1700 г. и все още се използват.

В помещението има скрити врати и тайни проходи към старите архивни зали – те се използват и днес от реставраторите. При реставрацията от 2018–2019 г. археолози откриват част от античния форум на Верона под пода на библиотеката. Вътрешният двор с колонади свързва библиотеката с катедралата и жилищата на канониците. В наши дни той често се използва за литературни четения, концерти и изложби.

Културният двор
Снимка: Ивета Рашева

В случай, че посетите и разгледате *La Capitolare* самостоятелно, това ще Ви струва 7 евро. Може да използвате целия ѝ фонд за научно изследване, ако си извадите разрешителна карта.

Бележки

¹ Място в манастир, където се създават и преписват богослужебни текстове

Към въпроса за символното значение на глаголицата

ТЪЛКУВАНИЕ НА ГЛАГОЛИЧЕСКАТА БУКВА ВЪДЪ¹

Татяна Илиева
КМНЦ – БАН

Статията е подготвена в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“ на Министерството на образованието и науката, одобрена с Решение на МС № 205/07.04.2022 г.

Резюме: В статията се защитава хипотезата, че в създадената като оригинално авторско писмо за целите на мисионерството и в контекста на източнокристинската култура глаголическа писменост всеки знак, освен звуково и числово значение, има също и концептуално такова. Планът на съдържание на първата славянска азбука като система от концептограми е християнската догматика и свещената история, чиито отделни елементи стават означаеми посредством графичните знаци, които се генерират в сложноеметрично построение – т. нар. глаголическа матрица. Изхождайки от тези положения, авторката представя своята символна интерпретация на една отделна глаголическа буква – ВЪДЪ. Досегашните изследвания върху този знак от гледна точка на рационалистичната наука и на символическите интерпретации са допълнени с нейните лични наблюдения и разсъждения на базата на задълбочен богословско-философски и културологичен анализ. Обсъждат се формата на знака, неговото име, числовата му стойност и свързаната с тях символика, след което се прави тълкуване на контекстуалните връзки с другите букви от азбуката. Накрая се представя образна интерпретация на буквата.

Ключови думи: семиотика на писмените знаци, мисионерски азбуки, глаголическо писмо

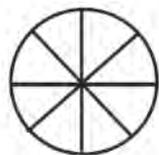
НЕВИДИМАА БО ЕГѠ Ѡ СОЗДАНІА
МИРА ТВОРЕНЬМИ ПОМЫШЛАЕМА
ВИДИМА СОУТЬ И ПРИСНОСОУЦІНАА
СИЛА ЕГѠ И БОЖЬСТВО (Римл. 1:20)².

Въведение

Съществуват различни теории за произхода на глаголическото писмо, като най-общо можем да ги обединим в две основни направления. От една страна екзогенното, което търси връзка на новата азбука с предходни писмености, послужили като модел за нейното съставяне³, а от друга – ендегенното, опитващо се да реконструира собствен оригинален модел, създаден от Константин-Кирил.

Първият опит в тази посока принадлежи на Г. Чернохвостов, който през 60-те г. на миналия век формулира основните конструктивни елементи в глаголическото писмо Δ , \circ и $+$, свързвайки ги с християнската идея⁴.

Привърженик на идеята за ендегенен произход на глаголицата е и специалистът по история на българските шрифтове Васил Йончев, който през 80-те години на миналия век съставя своя генеративен модел на глаголическите букви, представляващ окръжност, пресечена от отвесна, хоризонтална и две разполовяващи квадрантите линии⁵. В този си вид обаче моделът Йончев има нужда от оптимизиране, предвид факта, че, конструиран изцяло на базата на кръга, той не отчита квадратната база на част от буквите в глаголицата, което води до своеобразно изкривяване на правите линии в техния чертеж.

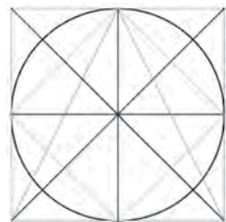
Предлагана хипотеза

Споделяйки становището, че Константин-Кирил Философ създава една оригинална по своя замисъл писменост (не без влиянието обаче на предходната близкосточна писмена култура, от която той черпи вдъхновение с пълни шепи), се опитам да коригирам неточностите, които виждах в генеративния глаголически модел на В. Йончев. Чрез наслагване на глаголическите букви мислено една върху друга образувах сложно-съставна фигура, изградена на принципа на припокриващи се правоъгълна и полярна координатни системи с обща начална точка. Условно я нарекох с термина *глаголическа матрица*, който ще употребявам и по-нататък.

Построението включва:

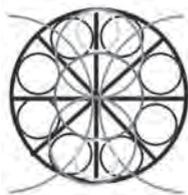
Основни постулати:

- център⁶
- лъчи, излизащи от центъра и формиращи кръстове $+$, \times ⁷
- квадрат \square ⁸
- ромб \diamond ⁹
- триъгълник голям Δ . Още триъгълници $\triangle \nabla \triangleright \triangleleft$
- кръг голям (макроокръжност) \circ ¹⁰
- спирала S – малки кръгове в секторите между раменете на 2-та кръста в матрицата¹¹

Още кръгове:

- среден по размер кръг, концентричен на големия¹²

- още два средно големи кръга, чиито окръжности се пресичат с окръжността на концентричния кръг и имат допирна точка помежду си в центъра, а диаметрите им лежат върху вертикалното рамо на $+$ ¹³

- две полуокръжности с допирна точка в центъра¹⁴

Така оптимизираният генеративен модел проявява следните

свойства:

- Той е антидетична фигура, съдържаща антитези: горе \leftrightarrow долу, ляво \leftrightarrow дясно, затворено \leftrightarrow отворено пространство, кръг \leftrightarrow квадрат
- Освен това е симетрична фигура, определена спрямо координата на центъра
- Генеративният модел не е прост геометричен конструкт. Той е условен и абстрактен образ на мирозданието и свещената история. В този смисъл всеки глаголически знак, генериран в него, освен звуково и числово значение, има също и концептуално такова. Планът на съдържание на глаголицата като система от концептограми е християнската догматика и свещената история, чиито предметни компоненти стават означаеми посредством графичните знаци. Наличието, респ. отсъствието, на определен постулат като градивен елемент е значимо за тълкуването на буквите. Семантиката се базира на комбинацията от съставки. Всяка буква съдържа в себе си частите на цялото и в семиотичен план може да бъде възприета адекватно само в матрицата, която е своеобразен генератор на смисли.

Изождайки от тази хипотеза, на следващите страници ще изложа своята интерпретация на третия глаголически знак – Ψ .

Специфика на изследването

Преди да започна, искам да уточня, че не разполагаме с никакви преки исторически сведения за символното значение на буквите от глаголическата азбука. Въпреки това обаче ние сме убедени, че те притежават такова, доколкото са плод на дълбоко символичната по своя характер източно-християнска култура, обвояна с богата образност. Всичко в нейната естетика почива на християнския догмат за изразяване на трансцендентното чрез неподобни образи от света на иманентното. Това е начин на мислене и метод на представяне – начинът на мислене и методът на представяне на съставителя на тази феноменална азбука, глаголицата, св. Константин-Кирил. Но тъкмо защото липсват автентични свидетелства за скрития смисъл на буквите, науката се оказва недостатъчна в това дирене и отстъпва място на съзерцанието. Съзерцателят на глаголическите знаци ги възприема до голяма степен като произведение на изкуството, в което всеки може да открие авторовото послание. И ако личната интерпретация се вписва в каноните на културата, чиято рожба са творецът и неговата творба, и не внася смисъл, чужд на изконното източно християнство от IX в., то тя е правилна и адекватна.

Та така, настоящото експозе не претендира за научност. В него има само елементи на наука, доколкото правим общ преглед на изказаните до този момент научни мнения относно предмета на изследване – третата глаголическа буква, като писмен знак, с оглед на неговата формална и структурно-функционална страна. Отивайки отвъд видимото обаче, в сферата на символното възприятие ние се отказваме от обективността. Защото символното мислене не е историческото и рационално мислене. Ако второто е изцяло съзнателно, подчинено на документите и аргументите, то първото се впуска в несъзнателното, издига се в свръхсъзнателното, опира се на интимния опит и традицията.

Семиотичен анализ

Изложението следва съответен порядък. На първо място се дефинира мястото на буквата по хоризонталата и вертикалата на числовата редица, която формират глаголическите писменà (съобразно десетичната бройна система). По-нататък се анализират формата на знака, неговото име, числовата му стойност и свързаната с тях символика. Следва тълкуване на паратактичните и синтактичните контекстуални връзки с другите букви от азбуката. Най-накрая се представя образната интерпретация на буквата.

Източници на изследването

Ползвам следните извори:

- Абецедари от X–XV в.¹⁶ (Преславски¹⁷, Парижки¹⁸, Мюнхенски¹⁹, Бандуричев²⁰, Стокхолмски (Дивишев), Турски, Чайнички, Радославов²¹ и др.)
- 0 писменѣхъ Чръноризьца Храбра, по Лавр. преп. от 1348 г.²²
- Църковнославянски химнографски творби с азбучни акростихове в канони и цикли стихирни:
 - Грѣсѣа добра Константинава – по Триод постен (Жеравненски триод), XIII в., НБКМ 574, стара сигнатура – НБКМ Фрагм. 9²³
 - Цикъл азбучни стихирни за Предпразненство на Рождество Христово и за Богоявление, по Скопски преп. от XIII и с допълнения по Хлуд. XIV в.²⁴
 - Заупокойни азбучни стихирни, Требник, по сръб. преп. XIII в., РНБ, О.п. 1.14.
- Произведения от жанра Тълковна азбука²⁶:
 - Азбучна молитва, по Синод. преп. от XII в., л. 2–3²⁷
 - Азъ есмь всемоу мируу свѣтъ, I ред., по ркп. Йос.-Вол. 529 (II полов. XVI в.), л. 540б–541б. II ред. Азбука на Иван Федоров. Львов, 1574²⁹.
 - Азъ преже о Господѣ Бозѣ начинаю вѣщати – по преп. РГБ, ТСЛ 408 (М. 1345), л. 483б–465³⁰.
 - Азъ есмь Богъ, по преп. БАН, 13.3.21, л. 8–8б и РНБ, Погод., № 1615 (1632)³¹
 - Азъ есмь Богъ первый – по преп. РНБ, Погод. 1675, л. 240б–241б³²
 - Азбука об Адамѣ – по преп. РНБ, Q.I.1130, л. 294–295³³

Място на буквата Ѡ в реда на глаголицата

В таблицата по-долу разполагам глаголическите букви (38 на брой според свидетелството на Черноризец Храбър³⁴) съобразно числовата им стойност в четири хоризонтални (паратактични) реда³⁵ от по девет писмена³⁶, т. нар. енеади (деветици) + двете последни на петия ред на десетохилядите, както следва:

- ▶ Първа енеада — на единиците — от 1 до 9
- ▶ Втора енеада — на десетиците — 10, 20, 30 ... 90
- ▶ Трета енеада — на стотиците — 100, 200, 300 ... 900
- ▶ Четвърта енеада — на хилядите — 1000, 2000³⁷.

Доколкото таблицата представлява опростен образ на възходяща спирала, всяка следваща енеада е по-високо стъпало, затова подредбата на деветиците върви отдолу нагоре.

безброй	Г ¹⁰⁰⁰⁰	Q								Еон
хиляди	𐌆 ¹⁰⁰⁰	Ш ²⁰⁰⁰ , Ѡ	Ѡ	Ѣ	Δ	Р	€ , Э€	⌘€	⌘€	Есхатон
стотици	б ¹⁰⁰	Ɑ ²⁰⁰	Ɱ ³⁰⁰	Ɐ/Ɒ ⁴⁰⁰	Ф ⁵⁰⁰	Ь ⁶⁰⁰	⊙ ⁷⁰⁰	Ⓕ/Ⓖ ⁸⁰⁰	Ⓢ ⁹⁰⁰	Милениум
десетици	Ѡ ¹⁰ , Ѡ ¹⁰	Ѣ ²⁰	Ѥ ³⁰	Ѧ ⁴⁰	Ѧ ⁵⁰	Ѧ ⁶⁰	Р ⁷⁰	Ѧ ⁸⁰	Ѧ ⁹⁰	Христов век
единици	Ѧ ¹	Ѣ ²	Ѥ ³	Ѧ ⁴	Ѧ ⁵	Ѧ ⁶	Ѧ ⁷	Ѧ ⁸	Ѧ ⁹	Генезис

↑ → Глаголически паратакис

Глаголически синтаксис

Всички първи букви от четирите енеади + 37-та, която е в началото на непълния пети ред³⁸ на десетохилядите, подреждайки се една под друга, образуват първия синтактичен ред, всички втори, респективно, съставляват втория и така до деветия синтактичен ред, обхващащ буквите с числови стойности 9, 90, 900, (9000?). Според тази разпредялба буквата ВЕДИ [в] е съответно на трета позиция в паратактичния ред на единиците от азбучната последователност на глаголицата³⁹ и на първа в третата ѝ синтагма⁴⁰. Тя се пада след допълнително вмъкнатия отпреде ѝ знак за звука [b] (групиран с нея според П. Илчев по фонетичен признак), което отличава славянското писмо от северносемитската азбука и от възходящите към нея по-нови графични системи, където буквата за тази фонема се намира на втора позиция⁴¹.

Азбучните списъци, които откриваме в стари ръкописи или изсечени върху камък (т. нар. абецедари), са единодушни по отношение на мястото на буквата Ѡ в реда на глаголицата. Във всички тях, без изключение, тя се намира на втора позиция между буквите Ш и Ѧ⁴²:

А – Преславски, начало X в.

В – Парижки, XI–XII в.

С – Мюнхенски, кирил.-глагол. XII в.

Г – късни чешки

Г – Стокхолмски XIV в.

Н – Чайнички XIV–XV в.

D – Бандуричев XIII в.
E – Рочки XIII в.

I – Турски XIV в.
J – Радославов XIV–XV в.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	⚭	⚭al	⚭ a	⚭ς	⚭	⚭ az	⚭λ	⚭	⚭ λ	⚭
2	⚭	⚭bócobi	⚭B	⚭πούκη	⚭	⚭ buki	⚭B	⚭	⚭B	⚭
3	⚭	⚭ uédde	⚭ B	⚭βέτδ	⚭	⚭ vidi	⚭B	⚭	⚭ B	⚭
4	⚭	⚭ glágoli	⚭ Γ	⚭γλαώγ	⚭	⚭ glagolie	⚭ Γ	⚭	⚭ Γ	⚭
5	⚭	⚭ dóbro	⚭ Δ	⚭δοπρῶ	⚭	⚭dobro	⚭ Δ	⚭	⚭ Δ	⚭
6	⚭	⚭ hiéft	⚭ E	⚭γέεστι	⚭	⚭ jeste	⚭ E	⚭	⚭ E	⚭
7	⚭	⚭ gíuete	⚭ Ж	⚭ζηβήт	⚭	⚭ živite	⚭ Ж	⚭	⚭ Ж	⚭
8	⚭	⚭ zélló	⚭ Z	⚭ζελῶ	⚭	⚭zelo	⚭ S	⚭	⚭ S	⚭
9	⚭	⚭ zémia	⚭ Z	⚭ζεμπλέα	⚭	⚭ zemlia	⚭ Z	⚭	⚭ Z	⚭

Букви ВЕДИ и ДОБРО в Мюнхенския абецедар

Форма на буквата ⚭ и нейната символика

Палеографски особености

Знакът ⚭[в] се състои от две петлици, симетрично разположени в горната част на графемата, съединени отдолу с лигатура, която може да бъде или заоблена във форма на U (лироподобна), или островърха (V-образна), или сведена до съвсем малка съединителна дъгичка⁴³. Чертежът е огледален по хоризонталната ос на начертанието на петата глаголическа буква ⚭ [д], което предполага съществуването на определени семантични корелации между двата знака.

Инициални букви ⚭ в Асеманевото евангелие

По-долу привеждам изготвените от Т. Славова сравнителни таблици на графичния инвентар у П. Илчев, представлящи развоја на графемите Ѡ и Ѣ в отделните старобългарски глаголически паметници⁴⁵.

КИЕВСКИ ЛИСТОВЕ	МАРИНСКО ЕВАНГЕЛИЕ	ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ	АСМАНЕВО ЕВАНГЕЛИЕ	КЛОДОВ СЪОБРОК	СИВАРСКИ ПСАЛТИР	СИВАРСКИ МОЛИТВЕНИК	ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ ₂	РУСКИ ЛИСТОВЕ	ОДРЕСКО ЕВАНГЕЛИЕ	ПРАЖКИ ЛИСТОВЕ
Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ

СРАВНИТЕЛНА ТАБЛИЦА НА ГЛАГОЛИЧЕСКИТЕ БУКВИ

КИЕВСКИ ЛИСТОВЕ	МАРИНСКО ЕВАНГЕЛИЕ	ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ	АСМАНЕВО ЕВАНГЕЛИЕ	КЛОДОВ СЪОБРОК	СИВАРСКИ ПСАЛТИР	СИВАРСКИ МОЛИТВЕНИК	ЗОГРАФСКО ЕВАНГЕЛИЕ ₂	РУСКИ ЛИСТОВЕ	ОДРЕСКО ЕВАНГЕЛИЕ	ПРАЖКИ ЛИСТОВЕ
Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ	Ѡ

Произход на знака

Ив. Добрев проследява корените на графемата Ѡ назад във времето, чак до неолита, още преди появата на писмеността, посочвайки сходни геометрични мотиви – V и U, използвани за украса на различни артефакти от онази далечна историческа епоха, както и в други по-късни култури.

Привържениците на схващането за екзогенен произход на глаголицата свързват формата на графемата Ѡ с влияние от различни древни писмености. Далечни паралелина първообразния за третата глаголическа буква знак Y се откриват още в критомикенския линеар (III-II хил. пр н. е.). Търси се аналогия между Ѡ и древния хетски йероглиф за 'небе', който представлявал подобна фигура със завити навътре или навън волути. Сходство има и с финикийския

Y W

Критомикенски линеар

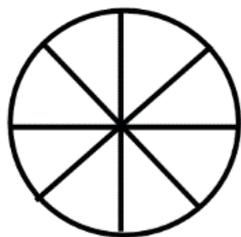
K	⊗	P
B	Y	S
G	K	Q
D	L	R
H	M	Š
W	N	T
Z	S	
H	O	

Финикийско писмо

Някои учени, изкушени от идеята за прабългарска следа в най-старата славянска писменост, допускат родство между Ѡ и знака на Тангра (уранично божество)⁴⁶.

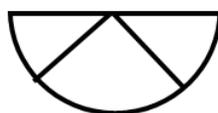
От застъпниците на тезата за оригинален произход на глаголическото писмо В. Йончев разглежда Ψ в опозиция с \mathfrak{B} и \mathfrak{E} . Тези три букви, според изследвателя, са взаимно тъждествени, преминавайки една в друга посредством обръщане на фигурите им в равнината на 45° и извършвайки по този начин един пълен цикъл:

Генеративен модел по
В. Йончев
Основна фигура

Фигура-модул на \mathfrak{B} по В. Йончев
Фигура-модул на Ψ по В. Йончев

Фигура-модул на \mathfrak{E}
по В. Йончев

Както ще видим по-нататък, този метод на знакообразуване не е произволен и има своята вътрешна мотивация според обяснението на автора.

Символни интерпретации на формата на знака Ψ

Изследвачите на глаголическата символика трактуват по различни начини формата на третия знак от Константин-Кириловата писменост, като трактовката се определя от предпоставените връзки на графемата с по-древни символи и е в съответствие с поддържаната от конкретния автор теза за генезиса на глаголическата азбука. Така, О. И. Глазунова, която споделя становището, че по произход глаголицата е традиционно славянско писмо, търси в графиката на Ψ схематизирания образ на огън, огнище, гърне за готвене⁵³ и прочие асоциации,

свързани със семейството и дома, чийто символ, според нея, се явява третата буква от глаголицата, поставена в контекста на предхождащите я **Ѡ** и **Ѣ** като образ, първата, на мъжа, а втората – на жената⁵⁴.

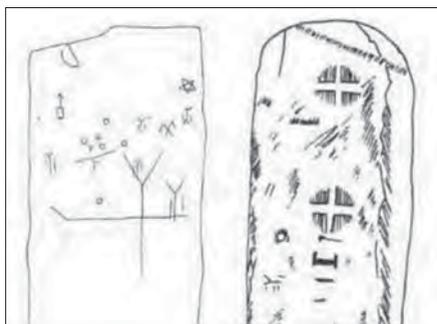
Разнообразни са символните асоциации на **Ѣ** в християнски аспект. Съотнасянето на буквата с германската руна **Y** – знак на свещения Игдрасил („Световното дърво”), насочва тълкуванието към християнското преосмисляне на този символ като аналог на Христовото разпятие, предвид широко разпространените у германците през Средновековието изображения на Иисус, прикован не върху класически четириконечен кръст, а към чаталесто (вилородно) дърво във формата на игрек – очевидна отпратка към все още живите езически представи сред това население⁵³.

1. Христос на кръста, ръкопис от 1220-30 г. от манастира Цалтанг, Долна Австрия. 2. Изображение на „Световното дърво” като колона - 12 в.

Впрочем, по данни на В. Бешевлиев за кратко, след приемане на новата религия от княз Борис, прабългарският символ **Y**, който някои учени приемат за първообраз на глаголическия **ВЕДИ**, също се е използвал наравно с християнския кръст. Това се съгласува с установената на много места практика ранното християнство да възприема част от предходната соларна символика, влагайки в нея ново съдържание⁵⁶.

Във връзка с християнското претълкуване на прабългарската руна **Y** ще отбележа и мнението на някои учени, че като соларен знак, еквивалентен на триквестъра, същата се е употребявала като цифра за числото три (каквато впрочем е числовата стойност и на глаголическата буква **ВЕДИ**), а оттук се предполага, че е представлявала символ на религията „трибожие“ (за разлика от знака **III**, с който са се означавали тройка предмети, примерно „три камъка“ или „три коня“)⁵⁷. За подобно преосмисляне говори присъствието на знака върху християнски надгробни плочи и църковни зидове:

Врязани „ипсилони” върху надгробия:
1. Капак на саркофаг № 4. Надгробна плоча на гроб при църква № 29 във Външния град на Плиска (1-2 по Ст. Михайлов).⁵⁸

Знаци, врязани върху каменни блокове и плочи от:

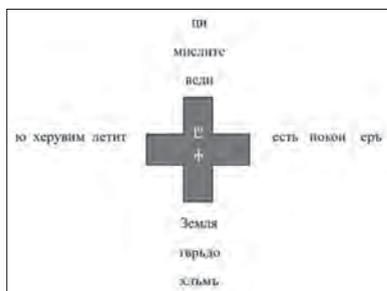
1. Дворцовата църква в Плиска.
2. Дворцовата базилика в Плиска. 3. Блок от църквата при Шудиковския манастир, Черна гора.
4. Мраморни плочи от църква № 2 в Дръстър (1-2 по Я. Димитров, 3 по Ст. Ангелова и колектив)

При своята символна интерпретация на глаголическите писмена В. Йончев открива в образите на трите идентични, според него, една на друга букви Ψ , Ѡ и Ѣ идеята за кръщението, свързвайки съответно ВЕДИ с акронима $\text{в}\text{о}\text{д}\text{а}$, ДОБРО с $\text{д}\text{о}\text{у}\text{х}$ и ОН с $\text{о}\text{г}\text{н}\text{ь}$: кръщаването с вода е по-нисше от това с дух, затова буквата ВЕДИ сочи надолу, докато буквата ДОБРО е обърната нагоре. А ОН, който бележи Христовото възкресение (като резултат от кръщението с кръв, сиреч чрез собственото Му жертвопринасяне, бел. Т. И.), е право устремен към небето⁵⁹.

В триада разглежда ВЕДИ и Е. Димитрова, само че тя го поставя в отношение с ДОБРО и ЛЮДИЕ. Според нея трикратната употреба на този знак в глаголицата разкрива връзката му със св. Троица. Във Ψ той символизира Бог-Отец и визира миналото. В Ѡ се отнася до Бог-Дух и касае бъдещето. В Ѣ означава Бог-Син и се свързва с настоящето. Това тълкувание обаче не съответства на догматическото учение на Източната църква, понеже влиза в противоречие с определението на Бога като темпорално индетерминиран и несъвместим с понятия като минало, настояще и бъдеще. Предложената интерпретация клони към модализъм, според който Бог се изявил в три модуса – като Отец, Син и Дух, всеки от тях времево ограничен спрямо другия, изключвайки извечното им съществуване съгласно учението на Църквата.

Белгийските изследователи Фр. Винке и Р. Детрез, които отреждат централно място на гълъба като символен образ във византийската мистика, виждат фигурата на тази птица в очертанията на редица глаголически букви, включително и в облика на знака Ψ , оприличавайки го на гълъб във възходящ полет, устремен към небесните простори⁶⁰. Според тяхната интерпретация третият глаголически знак символизира Светия Дух и неговата дейност.

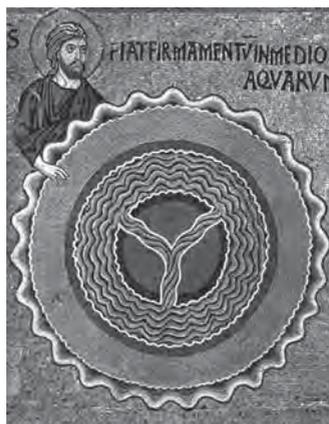
Л. Б. Карпенко пък, споделяйки тезата на Е. Гранстрем, че формата на глаголическите букви в преобладаващата им част са заимствани от своеобразни и малко известни, а също и трудно достъпни видове гръцко писмо с ограничено приложение само в определени видове текстове, предимно астрологически и медицински (вероятно с цел да не бъде обвинен в умишлено прокарване на византийско влияние)⁶¹, свързва по произход фигурата Ψ със зодиакалния знак на овена Υ , откъдето вади заключение за евентуалното значение на третата глаголическа буква като календарен и астрономически знак, символ на пролетното равноденствие, утрото, деня и изтока, вторично интерпретиран в християнски аспект като образ на Божия Агнец, мъдростта, знанието, върховенството⁶².

Модел на Вселенския кръг според Л. Б. Карпенко, в който Ψ е един от знаците, образуващи основните опозиции в него⁶³

Предложеният от Л. Б. Карпенко модел на Вселенския кръг, за съжаление, страда от доста неясноти и противоречия. Първо, не е аргументиран принципът, по който са избрани точно тези триади от букви при изграждане на опозициите. Освен това, ако ВЕДИ – знакът на Овена – означава посоката Изток, както твърди в тълкуванието си изследователката, защо тази триада букви не заема обичайното място отляво на чертежа, където според Л. Б. Карпенко се разполага буквата Э (ЕСТЬ) – знакът на Рака и лятното слънцестоене – заедно с другите две букви от съответната триада, чиято правилна позиция пък е в точката на зенита (юг, пладне), т.е. горе. Респ. опозиционната на ВЪДЪ тройка знаци начело със ЗЕМЛЪ следва да заемат дясната страна на чертежа (на запад слънце), а тройката ЛЕТИТЬ, ХЪРЪ и Юже – долната. Как обаче да турим букви с имена ЛЕТИТЬ и ХЪ<РЪВИМ>Ъ в точката на Надира, при положение, че те всячески ‘крещят’ „Нагоре!“? Отделно недоумение буди липсата в тези опозиции на буквата ДОБРО, определена от Л. Б. Карпенко като знак на Лъва. Посочените несъответствия трябва да се отстранят.

Най-голямо богатство от конотативни смисли предлага в тълкуванието си на третата глаголическа буква Ив. Добрев, който поддържа тезата за генетична връзка на Ѵ с гръцкия У. Той категорично отхвърля предположението на Л. Б. Карпенко за извеждане на третата глаголическа буква от зодиакалния знак на Овена, изтъквайки факта, че отворените навън спирали на У не са идентични със затворените волути на глаголическия Ѵ, и че става дума единствено за случайна прилика⁶⁴. Ученият изтъква многозначността на първичния графичен елемент от чертежа на буквата – знака V, и облия му вариант Ѵ. От една страна, той ги идентифицира с широко разпространените в различни древни култури символи ∨ и ∪, представляващи (противоположно на фалистичните фигури Λ и ∩) схематизирани образи на женското начало и изразяващи визуално концепцията за земни недра, дълбочина, утроба, вътрешност. В своя базиран на широка съпоставителна основа анализ изследователят посочва присъствието на мотивите ∨ и ∪ в украсата на традиционните български обредни хлябове, както и в шевиците по народната носия не само у българите, но и у други народи⁶⁵ като символи на изобилие и плодородие (имплицитно съдържащи в себе си концепта *вода* като един от основните фактори за богатство и берекет)⁶⁶. Той не пропуска да отбележи и трикратното възпроизвеждане на мотива V в палиндромния строеж на прототипния за глаголическия Ѵ гръцки У, в който разпознава един от знаците на древната Богиня-майка⁶⁷. В същия асоциативен ред

Ив. Добрев отбелязва значението на ипсилона и като символ на живота, свързвайки тази негова семантика с употребата му от Елинизма насетне у много народи, обитаващи пустинята, като указател на местата, където в пясъците има вода⁶⁸ (срв. У като гр. ΥΔΩΡ 'вода'). Оттук, според нас, напълно закономерно се налага и семантичното отнасяне в космологичен план навъзхождащия към У глаголически Ѵ към третия творчески ден, в който Бог, благоустроявайки земята, разделил водата от сушата и създал растителния свят⁶⁹. Виждате мозаичното изображение от Равена, което ни показва представата през Средновековието за океана като обиколно море, в което се вливат трите райски реки, оформящи ипсилон, знака на водата.

Петлиците като конструктивен елемент в начертанието на Ѵ Ив. Добрев извежда от кръстосването на знака ∞ с неговия огледален двойник, и ги тълкува като своеобразна двойна спирала с целия букет от символни значения, които носи този образ⁷⁰ – цикличност, растеж, трансформация, баланс, взаимосвързаност.

Приемайки тезата на големия български учен за богатата културно-историческа база, върху която възникват разнообразните смисли на третата глаголическа буква, бих уточнила, че своеобразната ѝ „женска“ семантика, за която той говори, следва да се претълкува от гледната точка на християнската догматика като показател за основната качествена характеристика на означаваното със знака Ѵ творение – неговата пасивност по отношение на активното начало, което е Бог Творец.

Редом с изградената около образа на Великата Богиня-Майка знакова система, Ив. Добрев открива историческа връзка на глаголическия Ѵ и с питагорейския знак У. У последователите на прочутия древногръцки философ той означавал силата на избора и се използвал в техните инициационни обреди (мистерии) като емблема на раздвоения път: най-долната вертикална хаста (впоследствие отпаднала поради опростяване на графика) символизира началото на жизненото поприще на човека, което в съзнателна възраст се разделя в две противоположни посоки: надясно (това е правата страна), и наляво (това е кривата страна)⁷¹.

Освен като наследници на конотативните значения, характерни за знака ипсилон, Ив. Добрев разглежда упоменатите вече взаимозаменими структурни елементи от чертежа на буквата Ѵ – V-образната и U-подобната лигатура между петлиците в горната част на графемата, и от друг аспект, а именно като вариативни интерпретации на двата основополагащи за Константин-Кириловото писмо постулата – О (кръг) и ∇ (равностранен триъгълник, обърнат с основата нагоре), в техните катастрофични⁷² разновидности – бих допълнила – образи на Божествената природа, но вече не затворена в Себе Си, както в макроокръжността на буквата Ѵ (⊕) или в равностранния триъгълник на

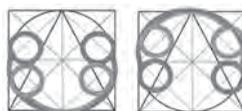
Ъ-овата гласна (Δ), а отворена навън към еманация на сътворения свят (образ на създанието).

Моето тълкувание на знака ВЕДИ не търси конфронтация с интерпретациите на предходните учени, стига те да не влизат в непримиримо противоречие с духа на източнокристинската култура, в чието лоно е възникнала глаголическата идеография. Напротив, стремежът ми по-скоро е, възприемайки предложеното от моите предшественици конотативно разнообразие от смисли, да доразвия (при нужда) техните тези в съгласие с църковното учение и съобразно вероизповеданието на равноапостолните мъже, чието дело е тази уникална писменост, според както ни го засвидетелстват изворите за живота и дейността им.

Предлаганото от мене обяснение на знака Ѡ произтича от мястото, което той заема в глаголическата матрица в качеството ѝ на схематизиран образ на мирозданието. Паралелно привеждам разположението в нея и на огледалната буква ѡ поради тясната семантична връзка между тези две писмена. Споменах вече за двуетажността на буквите, които се разполагат под и над хоризонталното рамо на правия четириконечен кръст – основната разлика на моя генеративен модел от този на Йончев.

буква	1 сегмент	2 сегмент	3 сегмент	4 сегмент	5 сегмент	6 сегмент	7 сегмент	8 сегмент	
Ѡ		○						○	
ѡ			○			○			
Ѣ	○			○	○			○	

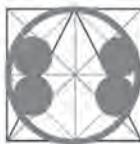
Схема на разположението на петлиците при Ѡ и ѡ в „колелото на времето“ според Т. Илиева.

Съпоставка на фигурата-модул за глаголическите букви *веди* и *добро* според мястото им в глаголическата матрица на Т. Илиева и генеративния модел по В. Йончев

Това, както подчертах и по-горе, има своето символно значение – бележи връзката между йерархичните нива. Петлиците – спирали от колелото на времето, символизиращи времето протичане, на което са подложени тварите, техният развой, поместени на горното ниво във ВЕДИ, означават възхода на човешките душа и ум от земното към небето и светлината в акта на познанието, а, заемайки долното ниво в ДОБРО, бележат спускането на Божията благодат към човека.

Ѳ в глаголическата матрица
по Т. Илиева

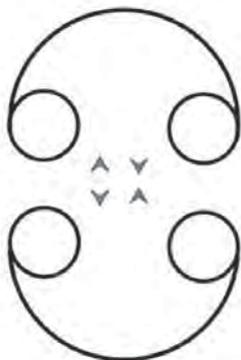

Ѥ в глаголическата матрица
по Т. Илиева

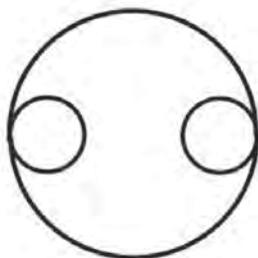
Палиндромът Ѳ Ѥ
в матрицата

Достигнатото пълно единение между творение и Творец на езика на геометричната абстракция се изразява в сливането на петлиците на знаците Ѳ и Ѥ в едно и затварянето на големия кръг, при което палиндромът добива формата на буквата Ѧ, обърната на 90°:

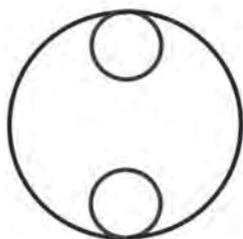
Буква Дѡѣѣ

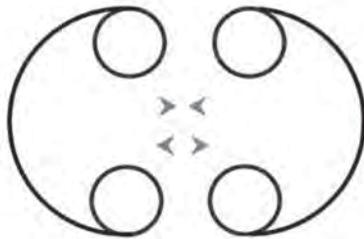
Буква Вѣдѣ

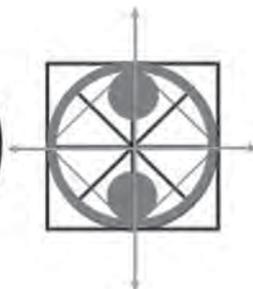
Палиндром Вѣдѣ - Дѡѣѣ

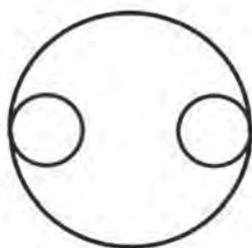

Буква Ѧ

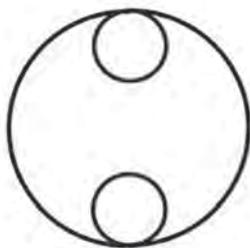

Буква Ѧ и огледалното Ѧ
отражение

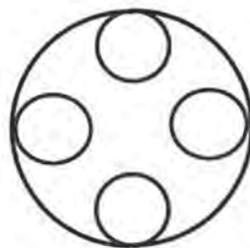

Палиндром ВЪДЪ - Добро

Буква W

 КОНФИГУРАЦИЯ
 Палиндром ВЪДЪ - Добро - W

На базата на сакралната геометрия в матрицата ВЕДИ ни разкрива съотношението на човешкия гносис спрямо обекта на познание – Божественото. Влизащата в състава на буквения чертеж долна полудъга на макроокръжността – част от големия кръг, символ на Бога, е изцяло външна за сферите на нашето познание, изобразявани от петлиците, които само леко я досягат по допирателната. Така на езика на графичната абстракция е изразен догматът за необхватността на Бога от тварния разум, едва докосващ се до познанието за Божественото, според колкото ни е дадено свише. Същото важи и за отношението Творец – творение: Божествената природа, символизирана в буквата от отворения кръг, респ. триъгълник, се оказва отвъд пределите на тварното съществуване във времето. В космологичния прочит на знака тази сепарираност изявява постулата за външната причина на мирозданието, която е Бог. Творческият акт не е нищо друго, освен проява на вътрешно присъщия живот на пресв. Троица навън, в сътворението, изразена посредством т. нар. от Ив. Добрев катастрофична форма на постулата кръг в знака ВЕДИ, в който виждаме само част от него. А къде е другата му половина? Е, тя е в огледалния на ВЕДИ знак ДОБРО, в който присъства горната полудъга на макроокръжността от матрицата като образ на небесния свод, но и на изливащата се свише върху творението Божия благодат. Но какво виждаме при наслагването на двата знака от палиндрома ВЕДИ – ДОБРО в матрицата? Мястото на петлиците, образ на тварното – те са вътре в кръга, взет в своята цялост, изобразявайки Божествената $\epsilon\nu\nu\omicron\alpha$ – всеобемащото Божие всезнание, спрямо сферите на човешката $\delta\acute{\iota}\nu\omicron\alpha$, частичното ни и постепенно узнаване, визуализирано във ВЕДИ-инициалите чрез тяхното обичайно оформяне в Асеманиевото евангелие с концентрични кръгове, изобразяващи спираловидното движение и пресъздаващи идеята за развой и еволюция⁷³. В космологичен план в тази визия разчитаме опозицията между двете посоки на развитие в мирозданието, заложени му от Твореца: посоката на подобните на Бога подобия – сиреч духовните създания, и посоката на неподобните Нему подобия (според терминологията на св. Дионисий Ареопагит) – т.е. материалните твари, все по-отдалечаващи се от Него по своята природа. В гносеологичен план, можем да видим двата пътя на богопознание – чрез катафазис и

апофазис, чрез ума и вярата, но също и противопоставянето между стремежа към божествената мъдрост, която ни приближава към Бога, и порива към земното познание, което ни отклонява и отчуждава от Него, между ratio-то и съзерцанието.

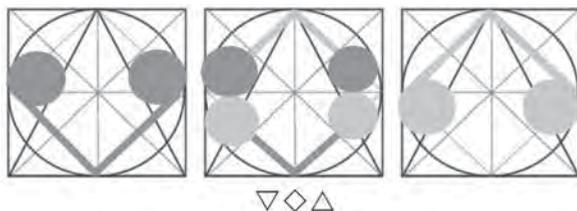
Образци на Ψ -инициали от Асеманиевото евангелие, оформени с концентрични кръгове

Така, при наслагването на двата знака от палиндрома ВЕДИ – ДОБРО в матрицата, техните преплетени петлици оформят две двойни спирали (с възходяща посока при ВЕДИ и низходяща при ДОБРО), които изобразяват по дивен начин отношението между възвисяващия се в търсенето на Бога човек и снизхождащия към творението Си Създател. Тази сложна геометрична конфигурация се превръща в своеобразно изражение на устрема на човешката душа и Божествения Дух един към друг, на връзката помежду им и взаимоотнождане в любовта.

Съответно и отношението Творец – творение може да бъде разчетено в конфигурацията между символа на божествената природа в буквата – отворения кръг, респ. триъгълник, който се оказва изцяло външен спрямо кръговете на видимото и невидимото творение, сиреч трансцендентен на тях. Тази сепарираност изявява постулата за външната причина на тварното битие, която е Бог. Творческият акт не е нищо друго освен проява, откровение на вътрешно присъщия живот на пресв. Троица и навън, в сътворението⁷⁴.

При V-образния вариант на буквите в построяването им участие взема вместо макроокръжността ромбът. В този случай при тяхното наслагване в матрицата се формира вписаният ромб – символ на допира и обмена между небето и земята, като се елиминира катастрофичността на фигурата и се възстановява целостта на постулата \diamond в отделните знаци.

ВЪДЪ ВЪДЪ \leftrightarrow ДОБРО ДОБРО

$\nabla \diamond \triangle$

Име на буквата и неговата символика

И двете предложени тълкувания на формата на знака Ψ кореспондират с определени наименования, с които то се асоциира в културната памет. На гносеологическия прочит импонира най-разпространеното име, с което третата глаголическа буква е известна в традицията. Вѣдѣ представлява форма от глагола вѣдѣтив 1 л. ед. ч. и в превод от старобългарски език означава 'зная'. Съществува и вариант вѣды<и>, който пък е сег. деят. прич. от вѣдѣти 'знаещ'⁷⁵. Но освен тези обвързващи семантиката на буквата с идеята за гносиса наименования, първото от които засвидетелствано в отнасяния към творчеството на Константин-Кирил Философ акростих $\Lambda\zeta$ єсмь всемоу мироу свѣтъ⁷⁶, абecedарите и други паметници, а второто познато ни от стихотворението $\Lambda\zeta$ єсмь Б(о)гъ первый⁷⁷, за третата буква от старобългарската азбука, според Азбучната молитва от епископ Константин Преславски е документирано още едно по-малко известно название – видима⁷⁸, съотносимо с космологичния аспект на знака и препращащо към първия член от Символа на вярата⁷⁹. Впрочем, идеята за ВЕДИ като буква не само на вѣдѣние-то, но и на видѣние-то⁸⁰ можем да открием и в художествената украса на някои Ψ -заглавки от Асеманиевото евангелие с оформени като очи петлици, както и в инициала от същия паметник, с който започва Притчата за слепородения (Йоан 9:1-38) и в чийто кръгчета са вписани два образа – единият на Христос, Подател на светлината, и другият на слепеца (в пряк и преносен смисъл).

Числова стойност и символика

Ако в кирилицата знакът ВЕДИ има числова стойност 2 (в съответствие с гръцката ВИТА), следвайки след неброимата БУКИ, то в глаголицата Ψ означава 3, съобразно третата си позиция в първата енеада (тази на единиците), към която принадлежи. За разлика от изокефалната трансцендентна Троица отвъд границите на иманетното, която присъства в знаците от втората глаголическа синтагма Ψ , Ψ и Ψ , изразима чрез отношението $1 \times 1 \times 1 = 1$, тройката във Ψ изразява понятието за обединение на битийните противоположности, породени в предхождащата я диада, и постигнатата хармония между тях, завършек на техния синтез и пълно осъществяване на съюза им ($1 + 1 = 1$)⁸¹. Духовното и материалното начало в творението са съчетани в образа на двусъставния човек и в това трето, възникнало от тях, двете (дух и материя) намират своето примирение.

Троичната числова проекция на Ψ представлява отразената тринарност като принцип в онтологията на битието, зададен му от Първообраза – Триединия Бог Творец. За разлика от Божеството обаче, което, бидейки троично по Лица, остава просто и единосьщо по природа (нещо необяснимо за нашето съзнание), тварната тринарност е

образ на съвкупността от видовете отношения в едно сложно цяло, неговото вътрешно разнообразие и множественост. Идеята за троичността на знака ВЕДИ присъства и в художественото оформление на Асеманиевото евангелие, което, както споменах и по-горе, предлага няколко образца на Ψ -инициали с вградени по три концентрични кръга във всяка от двете петлици, бележещи, както казахме по-горе, бинарното разделение в творението – духовно и материално, невидимо и видимо. Тези спираловидни елементи от буквената украса, освен че символизират движението, изменяемостта на създаването (в противовес на Божията неизменчивост), са образ също и на тристепенността в духовната и земната йерархия (според учението на Дионисий Ареопагит)⁸².

Най-сетне, знакът Ψ изобразява закона за троичността, състоящ се от разграничаването на Активен принцип или Субект, Пасивен принцип – Обект, и Отношението между тях (или Действието на Субекта върху Обекта).

В двата плана на знака Ψ (космологичен и гносеологичен) троичният принцип се извява по следните начини:

- В космологичен план: Творец – Акт на сътворяване – Творение.

Творецът, както вече се каза, е означен чрез символа на Божествената природа в буквата – отворения кръг (или триъгълник), творението – чрез двойната спирала, символ на уравновесените противоположности в него – подобие и неподобие, а отношението между двете (Творец и творение) – чрез външността на Единия спрямо другото, изобразена посредством сепаративната конфигурация на отделните елементи в знака, и по-точно посредством отделеността на символа на Божествената природа в буквата от този на творението.

- В гносеологичен план: Субект на познание – Акт на познание – Обект на познание, като тук има два варианта според това кой – Бог или Неговото творение – е съответно обектът и субектът на познание (с възможност за смяна на местата).

Отношението и в двата случая между Опознаващ / опознаващо и Опознаван / опознавано, како вече показахме, се означава чрез външността на Единия спрямо другото: Бог като Обект или Субект на знание, остава извън пределите на тварното, бидейки необхватен нему⁸³. Казаното ясно личи в конфигурацията и на третото триъгълно число, при което в правия триъгълник, символизиращ Божествената Троица, се вписва обърнатият триъгълник, образуван от трите точки на видимия свят и символизиращ творението.

Значението на Ψ в състава на азбучния акростих.

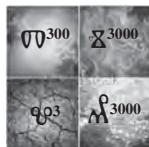
Тълкуване на паратактичните и синтактичните контекстуални връзки с другите букви от азбуката

В паратактичния глаголически ред Ψ [в] е смислово свързан с предхождащите го букви Φ [а] и Ψ [б]. Получената от имената им фраза обаче има различни прочити, съобразно това кои техни наименования, известни ни от традицията, използваме. В единия случай първите две писмена бележат постулата за Божието триединство (учението за Бога по същество), а третото Го извява като Творец и разкрива основните истини на християнското учение за отношението Му към тварите. Според Азбучната молитва на еп. Константин Преславски фразата гласи: $\Lambda\zeta\psi$ [sc. ѣсмь] $\text{богъ видимымъ и не видимымъ}$ (директна отправка към Никео-Цариградското вероизповедание). В отнасяния към творчеството на Константин-Кирил Философ акростих с начало $\Lambda\zeta\psi$ $\text{ѣсмь всемоу миру свѣтъ}$ първите три букви образуват фразата $\Lambda\zeta\psi$ Богъ Вѣдаю (вси тайни в члчи), т.е. изтъкват всезнанието на Твореца (тук Бог е познаващият Субект, а творението – обект на Божието знание). Съгласно дидактичния прочит на абецедарите акростишието звучи: $\lambda\zeta\psi$ боуки вѣдѣ . Ако обаче елиминираме преднамерената антономасия боуки – богъ, целяща да се избегне напразното произнасяне на Божието име, ще получимазъ бога вѣдѣ . Постига се забележителна кореспонденция между вариантите $\Lambda\zeta\psi$ Богъ Вѣдаю (вси тайни в члчи) и $\lambda\zeta\psi$ (има се предвид опознаващия човек) бога вѣдѣ , която разкрива една изключително важна страна в отношенията Творец – съзнателно творение.

Интересно тълкуване на първата паратактична строфа предлага Ж. Вереекен. Варианта вѣди който се среща в три абецедара, тя определя като род. п. от съществителното вѣдѣ , въз основа на което превежда строфата „ $\Lambda\zeta\psi$ [e] буква на знанието“, като показва, че у отците на Църквата знанието на азбуката се явява основа на догматическото знание. Изследователката изтъква, че подобно олицетворение на буквите се среща често в трактатите за азбуката от „Талмуда“ и „Мидраша“, т.е. допуска връзка с еврейската писмена традиция⁸⁴.

В синтактичния ред на глаголицата Ψ [в] е разположен над ѣрвь Ѡ [h], твърдо Т и еровата гласна Ѡ . Образованата четворка знаци са свързани с материалното творение, като всеки от тях означава един от четирите градивни елемента в мирозданието:

Ψ^3 – вода, Ѡ^{30} – геенски огън, Ѡ^{300} – земя, Ѡ – въздух
материални елементи

Образна интерпретация

Образната интерпретация на буквата ВЕДИ принадлежи на художничката Светлана Мухова. Фонът представя третия творчески ден от Шестоднева. За него е използвана снимка от интернет на долината на р. Арда, която, с редуването на вода и суша между нейните меандри, пресъздава чудесно картината на отделянето на двата елемента, описана от Битиеписеца в Битие 1:9-13. В петлиците пък са разположени символите на двете сфери на познание – рационалното (вляво) и духовното (вдясно).

Рекапитулация

И така, на предходните страници се опитах да обобщя изказаните мнения в рационалистичната наука и символно-интерпретативните изследвания относно третата глаголическа буква, като на места, където сметнах за необходимо, внесох някои корекции, уточнения и допълнения, обогатявайки семантичния анализ със свои наблюдения и разсъждения. Обсъдена бе формата на знака, неговото име, числовата му стойност и свързаната с тях символика, след което бе предложено тълкуване на контекстуалните му връзки с другите букви от азбуката. Приведените от привържениците на екзогенните теории за произхода на глаголическото писмо аналогии със сходни знаци в по-стари писмености, начевайки още от Крито-Микенския линеар, не доказват преки връзки на Константин-Кириловата азбука с никоя от тези графични системи, още по-малко нейната дълбока древност и първичност, или идентичност, спрямо която и да било от тях, предвид това, че в никоя нямаме абсолютно точен еквивалент на анализирания тук знак. Може да

се говори единствено за косвено повлияване върху съставителя на глаголицата от близоизточната писмена култура като цяло, което обаче не променя факта за оригиналността на авторската идея, реализирана в първата славянска писменост.

От това ни заключение произтича и следващият ни извод – за етимологита на името на третата глаголическа буква. Елемент от азбука, създадена за писмена кодификация на славянския език в неговата форма, говорена от славянското население на Балканите (т. е. старобългарски), буквата **Ѣ**, използвана за графично отбелязване на чист славянски звук, е най-логично да има изконно славянско наименование, доколкото не се касае нито за знак, онаследен от предходна чужда писменост, нито за заимстван такъв, който да означава неспецифичен за славянския език звук. Пълнозначие на азбучния акростих е още един силен аргумент, че името на изследваната тук буква е домашна дума.

Задълбоченият богословско-философски и културологичен анализ на знака **Ѣ** разкрива обилието от гравитиращи около него конотации и с този конкретен пример засвидетелства феноменалността на глаголическото писмо като система от концептограми, разкриващи основни християнски истини.

Вместо епилог

И накрая ще завърша с текст от Посланието на св. Апостол Павел до Римляните, който, мисля, предава добре гносеологичния смисъл на буквата ВЕДИ, който се опитам да ви представя:

„Рим 11: 33. *О, каква бездна богатство, премъдрост и знание у Бога? Колко са непостижими Неговите съдби и неизследими Неговите пътища!*

34. *Защото, кой е познал ума на Господа? Или кой Му е бил съветник?*

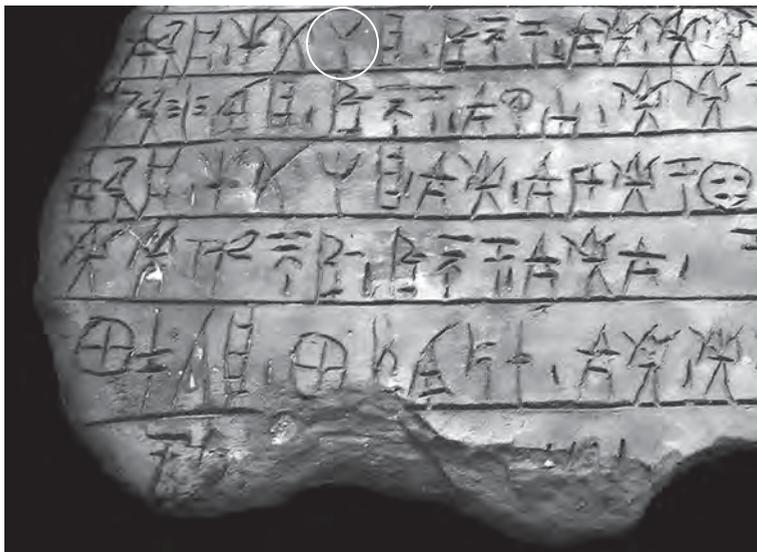
36. *Защото всичко е от Него, чрез Него и у Него.*

Нему слава вовеки, амин.“

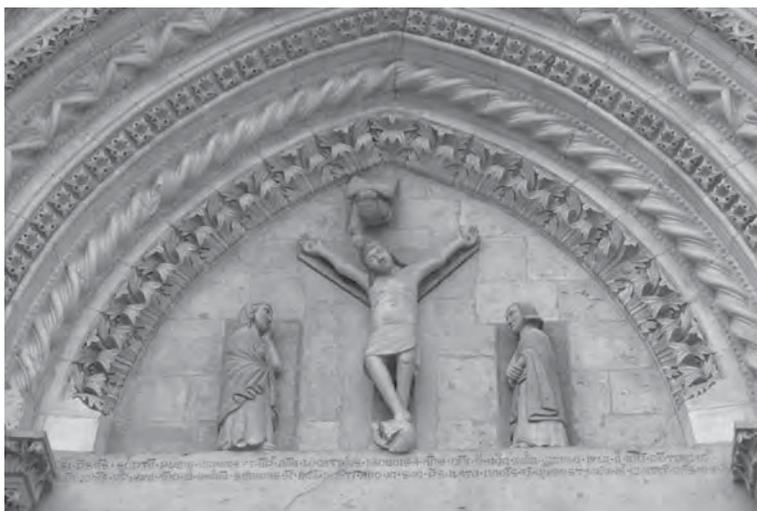
Изображения към точка Произход на знака **Ѣ**

Linear B Syllabic Script of Mycenaean Greeks 1450 BC – Etsy Mycenaean Linear B

Таблетка Linear A от двореца Закрос. Източник:
Мистерията на критско-минойската линейна писменост! | CultureSpace Статии История,
Култура, Изкуство, Мистика

Христовото разпятие, изобразено върху символа „Ипсилон с двете части“ на входа на
 катедралата в Ларино
 Източник: За „Ипсилона“ накратко - Първа част - Свободни Архиви. (11 Apr 2024)

Бележки

¹ Посвещава се на 1170 г. от създаването на Константин-Кириловата писменост

² Римл. 1:20 Защото онова, що е невидимо у Него (у Бога), сиреч, вечната Му сила и Божеството, се вижда още от създаване на мира чрез разглеждане творенията.

³ Представители на това направление са Й. Добровски (DOBROVSKÝ, Josef. *Slovanka. Zur kennntniss der alten und neuen slawischen literatur.* Prag: Herrl. 1814), П. Шафарик (ŠAFAŘIK, Pavel. *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus.* Prag: F. Tempsky, 1858), Фр. Рачки (RAČKI, Fr. *Pismo slovjensko.* Zagreb, 1861), Л. Гейтлер (GEITLER, Leopold V. *Die albanesischen und slavischen Schriften.* Wien, 1883), И. И. Тейлър (TAYLOR, Isak. *The Alphabet. An account of the origin and development Letters.* Vol. 1, 2. London, K. Paul, Trench, 1883), И. В. Ягич (ЯГИЧ, Ватрослав. *Глаголическое письмо.* В: *Энциклопедия славянской филологии.* Под ред. И.В. Ягича. ИОРЯС, Вып. 3. Санкт-Петербург, 1911). От съвременните ще спомена Г. М. Прохоров (ПРОХОРОВ, Г. М. *Глаголица среди миссионерских азбук.* В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы.* Т. 45. СПб.: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 1992, 178–199), Е. Э. Гранстрем (ГРАНСТРЕМ, Евгения Э. *О происхождении глаголической азбуки.* В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы.* Т. 11. Москва-Ленинград: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 300–313), Ю. С. Степанов (СТЕПАНОВ, Юрий С. *Несколько гипотез об именах букв славянских алфавитов в связи с историей культуры.* В: *Вопросы языкознания.* 1991, бр. 3, Москва: Наука, с. 23–45), Р. Акобян (Рубен Х. *Попытка выявления прототипов глаголических букв на основе сравнительного анализа с буквами кириллицы и ближневосточных систем письма.* В: *Метаморфозы истории.* Научный алманах. Псков: Псковский гос. ун-т, 2018. Вып. 2.) и др.

⁴ KIPARSKY, Valentin. *Tschernochvostoffs Theorie über den Ursprung des glagolitischen Alphabets.* In: *Cyrillo-Methodiana.* Köln; Graz; Böhlau Verlag, 1964. 393–400. КИПАРСКИЙ, Валентин О. *О происхождении глаголицы.* В: *Климент Охридски: материали за неговото честване по случай 1050 години от смъртта му.* Ред. Б. Ангелов. София: БАН, 1968, 91–97.

⁵ ЙОНЧЕВ, Васил, ЙОНЧЕВА, Олга. *Древен и съвременен български шрифт.* София: Български художник, 1982. ЙОНЧЕВ, Васил. *Азбуката от Плиска, кирилицата и глаголицата.* София: ARS Millenium MMM, 1997.

Впоследствие тезата на В. Йончев е доразвита от хърватската изследователка М. Чунчич, която се опитва да докаже философската валидност на неговия генеративен модел. Вж. CHUNCHICH, Marica. *The Oldest Croatian Type of Glagolitic Script.* In: *Journal of Croatian Studies.* New York: Croatian Academy of America, 1995–1996. Vol. 36–37. 19–53.

⁶ Правият четириконечен кръст се възстановява като конструктивен елемент по глаголическата буква Ѡ (АЗЪ). Части от него откриваме в Ѡ (НАШЬ) и Ѡ (ПОКОИ). Погледнато от обратна перспектива, фигурата + служи за генериране на упоменатите букви.

⁷ X-образният кръст се възстановява въз основа на глаголическите букви Ѡ (ЖИВЪТЕ) и Ѡ (ИЖЕ¹⁰). Части от него откриваме в Ѡ (ГЛАГОЛИ) и Ѡ (ХБРЪ).

⁸ Квадратът се възстановява въз основа на глаголическите букви Ѡ (АЗЪ), Ѡ (БЖЪЛ), Ѡ (КАКО), Ѡ (ПЪ), Ѡ (ША) и Ѡ (ЩА), всяка от които съдържа определена част от цялата фигура.

Квадратът като елемент присъства и в генеративния глаголически модел според Самбуняк, но в различна конфигурация. Вж. SAMBUNJAK, Slavomir. *Gramatozofojja konstantina filozofa solonskoga. Hipoteza o postanku i značenju glagoljice*. Zagreb. Demetra filoloska biblioteka dimitrija slavica, 1998.

⁹ Ромбът (втори квадрат под ъгъл 45°) се възстановява въз основа на буквите от глаголицата ⚡ (СЪЛW), първия елемент на йотуваната голяма носовка ⚡Є, Ч (ЦИ), ⚡ (ЧРЪВЪ), както и У- и А- образните варианти на буквите Ч (ЪЪДЪ) и ѡ (ДОБРО).

¹⁰ Големият кръг (макроокръжността) се възстановява въз основа на глаголическата буква Ⓞ (СЪ). Части от него откриваме във Ч (ЪЪДЪ) ѡ (ДОБРО), Э (ЕСТЬ), и Э (ОНЪ).

¹¹ Осемте секторни кръгове-спирали се възстановяват чрез глаголическите букви Ч ѡ и ⚡.

¹² Кръгът, който е концентричен на големия, се възстановява чрез буквите Ф (ФРЪТЪ) и Ѣ (ИКЪ).

¹³ Външно допирните на концентричния кръгове се възстановяват чрез буквите З (ИЖЕ²⁰) и З (СЛОВЪ).

¹⁴ Двете полуокръжности се възстановяват чрез глаголическите букви за носовите гласни.

¹⁵ Върху символиката на глаголическото писмо са писали К. Ерикссон (ERICSSON, K. The slavic Alphabet a Credo. Das heidnische und christliche Slaventum. In: *Acta II Congressus internationalis historiae Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati*. Wiesbaden, 1970. S. 105–120), М. Самилев (SAMILOV, Michael. Das glagolitische Alphabet. Das heidnische und christliche Slaventum: *Acta II Congressus internationalis historiae Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati*. Eds. W. Hensel et al. Wiesbaden, 1970. (Annali instituti slavici; VI). P. 98–104), Ф. Винке и Р. Детре (VYNKE Frans, DETREZ Raimond. Del' OrigineetdelaStructuredel' Alphabetglagolitique. In: *Orientalialovavaniensia periodica*. 1992, 23, 219–250), Л. Савелиева (САВЕЛЪЕВА, Лидия В. Сакралний смисл славянской азбуки: Напутственно слово Первоучителей славян. Север. Петрозаводск, 1993, №3, 152–158. САВЕЛЪЕВА, Лидия В. *Славянская азбука: дешифровка и интерпретация первого славянского поэтического текста. Проблемы исторической поэтики*. 1994. бр. 3, с. 13–31. САВЕЛЪЕВА, Лидия В. *К интерпретации славянского буквенного именника как текста*. СПб.: СПбГУ, 1998), Е. Димитрова (ДИМИТРОВА, Екатерина. Наблюдения върху формалната основа на глаголицата и старата санскритска писменост. В: *Ави-Тохол: исторически сборник*. 1995. Т. 2, с. 21-30), Л. Б. Карпенко (КАРПЕНКО, Людмила Б. Семиотика глаголицы. В: *Славяноведение*. 1998, бр. 6. Москва: Исл РАН, с. 61–68. КАРПЕНКО, Людмила Б. *Славянская священная азбука: Семиотический анализ в контексте Библии*. Саратов: Изд-во Самар. гуманитар. акад., 1999. КАРПЕНКО, Людмила Б. *Священная азбука Кирилла*. Самара: Офорт, 2004), Ив. Добрев (ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. София: Slavia Verlag, 2005), Б. А. Успенски (УСПЕНСКИЙ, Борис А. О происхождении глаголицы. В: *Вопросы языкознания*. 2005, 1, 63–76), Х. Миклас (MIKLAS, H. Schrift und Bild. Zur Darstellungsfunktion der Glagolica des Slavenlehrers Konstantin-Kyryll. In: *Vom Körper zur Schrift* / eds. M. Schnitter, E. Vavra, H. Wenzel. Sofia, 2007, 45–79) и др. Обзор на изследванията в това направление вж. у ДИМИТРОВА, Инна. Глаголицата в символен аспект – нови теории. В: *Науч. тр. УниБИТ*. 2012. Т. 10. София, с. 371–394.

¹⁶ Абецедарите представляват списъци с буквите в тяхната азбучна последователност. Срещат се като самостоятелни изписвания върху камък (например Преславския абецедар) или дърво (напр. Новгородската брезова грамота

№ 591); като бележки в полетата на ръкописи (напр. в Псалтира на Димитър) или като част от оригинални славянски съчинения (напр. изброяването на поредица букви в трактата на Черноризец Храбър „О писменех“). Те са важен източник за реконструкцията на развитието на графичната и фонологичната система с данните, които предоставят за състава и подреждането на буквените символи. За абecedарите вж. повече у ВЕЛЧЕВА, Боряна: *Абecedар*. В: *Кирилометодиевска енциклопедия*. Т. 1. Гл. ред. П. Динев. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, 20-26. Вж. също от по-ново време: у MARTI, R. VEDER, W. Die Freiburger Diskussionrunde zur Entstehung der Glagolica. In: Miklas, H., Richter, S., Sadoski, V. *Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*. Wien. ÖAW, 2000, 227-243; ИЛИЕВА, Лилия. *Абecedар на славянска азбука, предхождаща глаголицата и кирилицата*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2014. Доклад, четен на Третия международен конгрес по българистика (София, 23-26 май 2013); ДИМИТРОВА, Инна. *Глаголицата в съвременните изследвания. Теории за произхода на глаголицата*. София: За буквите – О писменех, 2021. В моята работа ползвам данните от обобщителната таблица в цит. съч. на MARTI – VEDER, с. 234-240.

¹⁷ Преславски абecedар, изсечен върху един от зидовете на Кръглата църква в Преслав, изградена при управлението на цар Симеон (начало на X в.). Съдържа глаголическата азбука до буква Ѣ.

¹⁸ *Abecenarium Bulgaricum* (Български, Парижки абecedар) от XI—XII в. Написан е върху лат. ръкопис от X—XI в. (съхраняван под № 2340 в Парижката национална библиотека), днес изгубен. Съдържа 31 глаголически букви, над които с готическа латиница са изписани имената им.

¹⁹ Мюнхенски кирилско-глаголически абecedар от XII в. Написан е върху последния лист на лат. ръкопис от X в., който се пази под № Cod. a. 14485 в Мюнхенската държ. библиотека.

²⁰ Бандуричев абecedар от XIII в. Съдържа имената на старобългарските букви, написани на гръцки.

²¹ Късни абecedари от периода XIV—XV в. (последните два кирилско-глаголически). Носят белезите на хърватска глаголическа практика.

²² Това единствено известно ни днес произведение на Черноризец Храбър е писано вероятно на глаголица в края на IX век, около 893 година. То е с ярко изразен полемичен характер, посветено на защитата на славянската писменост от влиянието на чуждите, най-вече византийските среди, и техните поддръжници в България. До нас е достигнало в над сто преписа, като най-ранният е от 1348 г., в т. нар. Лаврентиев (Иван-Александров) сборник. Поради значителното отстояние във времето между преписите и незапазеня оригинал, е практически невъзможно да се установи със сигурност кои дялове от творбата са вариации, получени в резултат на ръкописното тиражиране, и кои представляват по-късни вставки. Паметникът е издаден през 1968 г. от К. Куев КУЕВ, Куйо. *Черноризец Храбър*. София: БАН, 1968). Нови данни за рецепцията на творбата и нейната функция добавя Хр. Трендафилов (ТРЕНДАФИЛОВ, Христо. Сказание за буквите на Черноризец Храбър. Рецепция и функция. В: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. II. Стара българска литература. Литература на българското възраждане*. София, 1987, с.

91–98). За целите на изследването си ползвам публикацията на текста в академичната *Христоматия по старобългарска литература*. Вж. Христоматия по старобългарска литература. София, 1974, с. 96–98.

²³ Чрез детайлен текстологичен анализ на голям брой триодни ръкописи големият български учен химнолог Г. Попов установява наличието на оригинално (непреводно) старобългарско стихотворение от 18 стиха, съществуващо във формата на азбучен акростих, образуван от началните букви на около 440 тропара в състава на също така оригинален (непреводен) пълен цикъл великопостни трипеснеци и четирипеснеци. Началото на акростиха гласи: *г҃анеса добра константинова* („Добри стихове Константинови“). Въз основа на него, както и на езиковите особености на творбата, изследователят допуска, че неин автор е един от следовниците на св. Седмочисленици – епископ Константин Преславски, т.е., че се касае за наистина ранно химнографско произведение. Поради обема и композиционната си издържаност стихотворението *г҃анеса добра константинова* е единственото, засега непознато и на византийската литература, явление от този вид в християнската църковна поезия. ПОПОВ, Георги. *Триодни произведения на Константин Преславски*. София: Изд. на БАН. Кирило-Методиевски науч. център, 1985: 121, 128–129.

²⁴ Първата публикация на тези ценни химнографски паметници, която използвам и аз в работата си, принадлежи на Кл. Иванова (ИВАНОВА-КОНСТАНТИНОВА, Климента). Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквите в среднобългарски празничен миней. В: *Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му*. Отг. ред. П. Динеков. София: БАН, 1971: 350-365). По-късно с тяхната текстова история се занимава обстойно Г. Попов, който открива, че същите са дело на св. Климент Охридски, т.е. имат важността на първични свидетели. Вж. СТАНЧЕВ, Красимир, ПОПОВ, Георги. *Климент Охридски*. София: Унив. Изд-во „Климент Охридски“, 1988: 160–169, както и най-новото издание на Климентовите предпразнични трипеснеци за Рождество Христово у ПОПОВ, Георги. *Старобългарска църковна поезия за Рождество Христово и Богоявление. Книга първа. Климент пясни*. Издателство „Изкуство“. София, 2013.

²⁵ Езиковите характеристики на требника, в който е включен Чинът за погребение на миряни и свещеници, съдържащ този цикъл азбучни стихире, според наблюденията на В. М. Загребин го сближават с другите известни в науката ръкописи от сръбските територии – глаголически и кирилски с глаголическа основа. Свообразните преписвачески грешки и глаголическата подредба на азбучните стихире свидетелстват за наистина дълбока древност на превода, както и за опита на славянския преводач в съставянето на акростишни творби. Изследователят не изключва и вероятността азбучните стихире да са оригинално славянско съчинение, в което за модел да е взет само броят на буквите от гръцката азбука, а като начало да са използвани фрази от известни химнографски творби. Вж. ЗАГРЕБИН, Вячеслав М. Заупокойные стихире азбуковне в сръбском Требнике XIII века. В: *Археографски прилози* 1981, бр. 3, Belgrade: Народна библиотека Србије, с. 69, 73-83.

²⁶ В съвместната студия на Н. С. Демкова и Н. Ф. Дробленкова от 1968 г. е събран обилен материал за тълковните азбуки, между които „Азбука за Христос“, „Азбука за Адам“, „Азбука покаяна“, „Аз јесъм богъ“. Съпоставката, която изследователките правят между различните съчинения от жанра, убедително показва древността на този тип литература,

както и че е имало интензивен процес на взаимно проникване между акростихове. Стихове, започващи с имената на славянските букви (или техни варианти), са били пренасяни от едно произведение в друго, понякога изцяло, понякога частично. Все пак трябва да се има предвид, че повечето от най-древните азбуки, чрез които би могло да се опита да се реконструира процесът на възникване на имената на славянските букви, са запазени в късни редакции, възникнали на базата на нови варианти на текстове, включващи материали, известни на съставителя на тези, така да се каже, нови „издания“ на азбуки. Вж. ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению славянских азбучных стихов. В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*, Т. 23. Ленинград: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 1968, с. 51.

²⁷ Сравнявайки „Азбучната молитва“ с текста на молитвата на Кирил Философ в състава на службата за Кирил и Методий, българският палеославист Е. Георгиев открива поразително сходство между тези текстове, което му дава основание да изкаже хипотезата, че автор на „Азбучната молитва“ е самият Кирил. Вж. ГЕОРГИЕВ, Емил. *Кирил и Методий основоположници на славянските литератури*. София: БАН, 1956, с. 156-158. Трябва обаче да се вземе предвид и възможността поетичната преработка на молитвата на св. Кирил да е направена от негови последователи. Вж. ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с. 49.

За целите на изследването си ползвам публикацията на текста на „Азбучна молитва“ в академичната *Христоматия по старобългарска литература*. Вж. ХРИСТОМАТИЯ, с. 50-51.

²⁸ Н. С. Демкова и Н. Ф. Дробленкова откриват в акростишните творби „Аз есмь всемоу миру свет“ и „Азбука на Христос“ реминисценции от „Написание на правата вяра“, за чийто автор в науката се приема Константин-Кирил Философ*. Това дава основание на изследователките да заключат, че текстове като Символ-веруюто на Константин-Кирил, „Азбучната молитва“ и службите в чест на славянските първоучители служат дълго време като източник за създаването на нови азбучни акростихове, които, макар и по-късни, възсъздават мисленето и идейната постановка на първите творби от този жанр.

*За принадлежността на „Написание за правата вяра“ към творчеството на Константин-Кирил Философ вж. НИКОЛЬСКИЙ, Николай К. К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу Философу. В: *Известия по русскому языку и словесности*. Т. I, кн. 2, Ленинград: Изд. АН СССР, 1928, с.1-37 и цитираната там литература по въпроса, както и ГЕОРГИЕВ, Емил. *Кирил и Методий основоположници на славянските литератури*. София: БАН, 1956, с. 222-226.

В моята работа използвам публикацията на текста на Първата редакция на акростиха „Аз есмь всемоу миру свѣтъ“ у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.54-56.

²⁹ В моята работа използвам публикацията на текста на Втората редакция на акростиха „Аз есмь всемоу миру свѣтъ“ у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.56-57.

³⁰ В изследването си върху тълковните азбуки Н. С. Демкова и Н. Ф. Дробленкова отбелязват близостта на акростиха „Азъ преже о Господѣ Бозѣ начинаю вѣщати“ до „Написание за правата вяра“. Авторките изхождат от стигащото до почти буквални съвпадения тематично и стилово единство на двете произведения, основният акцент в които пада върху троичността на Бога. Вж. повече у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф.

К изучению... , с.47.

В моята работа използвам публикацията на текста на акростиха „Азъ преже о Господѣ Бозѣ начинаю вѣщати“ у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.57–58.

При изводи за авторството на молитвата „Азъ преже о Господѣ Бозѣ начинаю вѣщати“ обаче трябва да се вземе предвид и възможността въпросният акростих да е направен от последователи на Кирил.

³¹ Текстът на древната тълковна азбука, „Азъ есмь Богъ“, е засвидетелстван в състава на 2-рата редакция на „Сказание за буквите“ от Черноризец Храбър. Тази акростишна творба е достигнала до наши дни в редица преписи. Тя е публикувана многократно според преписа в Берлинския сборник от XIII-XIV век, като се почне от В. Караджич, И. В. Ягич, П. А. Лавров и др. учени. Текстът на азбуката „Азъ есмь Богъ“ от Берлинския сборник е интересен с това, че съдържа много близки паралели с текста от 2-рата редакция на Тълковната азбука „Азъ есмь всемоу мируу свѣтъ“, а в някои случаи и с текста от 1-вата ѝ редакция. Освен това акростихът „Азъ есмь Богъ“ е много близък тематично и с „Азбука за Христос“. И двете съчинения са посветени на трагичната съдба на Богочовека, на разпятието на Христос. Вж. ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с. 49.

В моята работа използвам публикацията на акростиха „Азъ есмь Богъ“ у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с. 58–59.

³² В моята работа използвам публикацията на акростиха Азъ есмь Богъ первый у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.59–60.

³³ Древният произход на изградената въз основа на славянските буквени имена тълковна акростишна творба, известна под названието „Азбуката за Адам“, се потвърждава от видимото стилистично влияние на старата апокрифна книжнина върху нея, както може да се съди по отделните ѝ текстови и тематични сходства с апокрифите за Адам и сътворението на света. Друг довод в полза на старинността на това произведение са наличните му в ръкописните сборници устойчиви комбинации с апокрифи – неопровержимо свидетелство за вече утвърдена писмена традиция. Вж. още аргументи по въпроса ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.53.

В моята работа използвам публикацията на акростиха „Азбуката за Адам“ у ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению..., с.60–61.

³⁴ Това сведение се подкрепя и от данните в Мюнхенския абецедар.

³⁵ С термина ‘паратактичен ред’ наричам последователността на буквите в азбучната редица по съседство една след друга.

³⁶ Със запетая се отделят два вариантни облика на една и съща буква. С ‘/’ се отделят различни букви, засвидетелствани с една и съща числова стойност.

³⁷ Освен първата буква, останалите знаци, спадащи към тази енеада, първоначално не са имали числова стойност, поради което последователността им не е строго установена в паметниците и варира.

³⁸ С термина ‘синтактичен ред’ пък се означава последователността на буквите според разположението им по вертикалата.

³⁹ А. М. Селищев обяснява настъпилото разместване в славянската азбука поради поставянето на второ място на буквата БОУКИ преди ВЕДИ с влияние от самаританската

писменост. Вж. СЕЛИЩЕВ, Афанасий М. *Старославянският език*. Ч. 1. Москва: Учпедгиз, 1951, с. 50.

⁴⁰ Още Н. С. Трубецкой смята, че, съобразно с „елинското мислене“ на нейния създател, числовата подредба в глаголицата отговаря на гръцката, чиито 27 букви (24 писмена + 3 еписемона, т.е. знаци без звукова, а само с числова стойност) се разпределят на три реда по девет знака за единиците, десетиците и стотиците, като се добавя и още един, четвърти ред от девет знака до бройката 36 за хилядите (TRUBETZKOY, Nikolaj S. *Altkirchenslavische Grammatik*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, 1954). Посоченото у Черноризец Храбър число 38 той достига, като включва и двата диграфа ѠѠ и Ѣ. Системата на Н. С. Трубецкой възприемат при реконструкцията на първоначалния състав на глаголицата учени като У. Федер, Х. Миклас, Фр. Винке, Р. Детрез и др. Към това мнение в общи линии се присъединявам и аз, като заемам различна позиция само по отношение на диграфите, които допълват бройката до 38, смятайки, че в това число влизат носовките.

⁴¹ Ем. Георгиев отбелязва, че двете букви Ѣ и Ѡ [V] имат един общ източник, а именно гръцката Бета, ако и изобщо да не си приличат. Факта, че двете букви следват една след друга в азбучния ред, ученият изтъква като потвърждение на тезата си, че исторически развилата се славянска писменост е кирилицата. Изследователят се позовава на данните от латинската азбука, в която буквите, развили се от един и същ гръцки първообраз, стоят една до друга: i, j и v, w. Вж. ГЕОРГИЕВ, Емил. За началото на българската и славянската писменост. В: *Език и литература*, Год. 21 (1966.), бр. 1, с. 61.

Според Т. Иванова тези аргументи на Ем. Георгиев изглеждат много противоречиви, тъй като в такъв случай естествено възниква въпросът защо буквата В в кирилицата, която е точно копие на гръцката Бета и подобно на нея има цифрово значение ‘две’, заема не второто, а третото място в славянската азбука. Т. А. Иванова с основание смята, че доколкото латинското писмо не познава употребата на буквите като числови означения, което без съмнение би могло да повлияе на реда на буквите, сравнението с него е неуместно и не подкрепя хипотезата на Ем. Георгиев. В латинската азбука производната буква винаги следва оригиналната: j за i; V и W за U, а не обратното, както в кирилицата. Вж. ИВАНОВА, Татяна А. О названиях славянских букв и о порядке их в алфавите. В: *Вопросы языкознания*. Год. 17 (1969), бр. 6, Москва: Наука, с. 54.

⁴² Синописът на буквата Ѡ в различните абecedари е извлек от сравнителната таблица, приложена към изследването на Р. Мартии У. Федер Die Freiburger Diskussionrunde zur Entstehung der Glagolica. (MARTI, R. VEDER, W. Die Freiburger Diskussionrunde ..., S. 234-240). Вж. също Приложение VI в обобщаващия труд на И. Димитрова „Глаголицата в съвременните изследвания. Теории за произхода на глаголицата“. (ДИМИТРОВА, Инна. *Глаголицата в съвременните изследвания. Теории за произхода на глаголицата*. София: За буквите – О писменех, 2021, с. 265). Той включва данни за буквите от първа глаголическа енеада по десет абecedара.

⁴³ Повече за формата на буквата вж. у ИЛЧЕВ, Петър, ВЕЛЧЕВА, Боряна. *Ѡ. В. В. В. Кирилometодиевска енциклопедия*. Т. 1., Гл. ред. П. Динев. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 311-312. ИЛЧЕВ, Петър. Старобългарската глаголица като графична система. В: *Старобългарската глаголица като графична система*. Ред. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София, 2020, с.84-90.

⁴⁴ Този метод на знакотворчество, широко застъпен в глаголицата, се нарича палиндром, ще рече еднакво четене на една дума или израз по един и същ начин отляво надясно и отдясно наляво. Палиндромни са буквите с огледален строеж.

⁴⁵ Наблюденията показват, че началната форма на буквата от Киевските листи е пругбовата в Пражките откъси. В Зографското Евангелие долната част е заострена, а в Мариинското – обратно, тъпа. В Асеманиевото Евангелие буквата се състои от два кръга, свързани с по-силно или по-слабо извита дъгичка отдолу. В Охридското Евангелие петлиците на буквата са по-ъгловати и притиснати към хоризонталната основа, докато в хърватските паметници приемат правоъгълна форма. Вж. повече у ИЛЧЕВ, Петър. Глаголицата. В: *Кирилometодиевска енциклопедия*. Т. 1., Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 492.

⁴⁶ ДОНЧЕВА-ПЕТКОВА, Людмила. *Знаци върху археологически паметници от Средновековна България – VII – X в.* София: БАН, 1980, с. 23. БЕШЕВЛИЕВ, Веселин. *Първобългарите*. София: Наука и изкуство, 1981, с. 70-71.

⁴⁷ OVCHAROV, Nikolay. *Murfatlar Script*. London, 2014, p. 36.

⁴⁸ Еп. Амфилохий, В. Ягич и Д. Ф. Беляев свързват глаголическата буква *веди* с кирилското *в* и гръцката β (ЯГИЧ, Ватрослав. Глаголическое письмо. В: *Энциклопедия славянской филологии*. Под ред. И. В. Ягича. ИОРЯС, Вып. 3. Санкт-Петербург, 1911; БЕЛЯЕВ, Дмитрий Ф. *История алфавита и новое мнение о происхождении глаголицы*. Казань: тип. Имп. Ун-та, 1885). И. Тейлър вижда в третата глаголическа буква гръцката υ (VAJS, Josef. *Rukověť Hlaholské Paleografie. Uvedení Do Knizního Pisma Hlaholského*. Praha: Nákladem Slovanského ústavu, 1932, s. 78-79), с което се съгласява и Щепкин (ЩЕПКИН, Вячеслав Н. *Русская палеография*. Москва: Наука, 1967).

⁴⁹ П. Шафарик и Рачки отбелязват сходството на Ψ с гръцката Ψ и латинската V , произхождаща от гръцката Υ , наследница на финикийската *вав* (ŠAFARIK, Pavel. *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus*. Prag: F. Tempsky, 1858; RAČKI, Franz. *Pismo slovjensko*. Zagreb, 1861). С. М. Кулбакин поддържа становището за гръцки произход на буквата, а Грунскый – за произхода от латинската V . Вж. повече у ИЛЧЕВ, Петър, ВЕЛЧЕВА, Боряна. Ψ . В. В. В: *Кирилometодиевска енциклопедия*. Т. 1. Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 311; ИЛЧЕВ, Петър. Глаголицата. В: *Кирилometодиевска енциклопедия*. Т. 1., Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 505.

⁵⁰ Т.е. има идентична на тях функция. След вокал гр. ипсилон и лат. V предават съгласна, а след консонант – гласна (ИЛЧЕВ, Петър. Глаголицата..., с. 505).

⁵¹ ИЛЧЕВ, Петър. Глаголицата..., с. 502.

⁵² АКОБЯН, Рубен Х. Попытка выявления прототипов глаголических букв на основе сравнительного анализа с буквами кириллицы и ближневосточных систем письма. В: *Метаморфозы истории*. Научный алманах. Псков: Псковский гос. ун-т, 2018. Вып. 241.

⁵³ Сходно обяснение на графемата Ψ като изображение на съд вж. и у Дариар, Ярсвет 2015. Школа развития громады: Глаголица. Первый в мире алфавит появился на Руси. Тук обаче битовият образ е натоварен с духовен смисъл: ВЕДИ е чашата, изпълваща се с Божията мъдрост.

⁵⁴ ГЛАЗУНОВА, Олга. И. О счетном значении глаголицы. В: *Вестник НГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2020. Т. 18, вып. 2, с. 50.

⁵⁵ ВОЙНИКОВ, Живко. Някои прабългарски (древнобългарски) символи. <https://www.heraldika-bg.org/statii4.htm>.

⁵⁶ БЕШЕВЛИЕВ, Веселин. *Първобългарите*. София: Наука и изкуство, 1981, с. 70-71.

⁵⁷ ИВАНОВ, Иван Т. Основни прабългарски символи (Y, YU) и тяхното значение. Азът на българите. В: *В-к „България“*, издание на в-к „Сливенско дело“. Год. 2, бр. 58, 4 декември, вторник, 2007, с. 10.

⁵⁸ Източник на изображенията ИНКОВА, Мариела. За християнската символика на знака „ипсилон“ в старобългарската култура. В: *Проблеми на изкуството*. Тримесечно списание за теория, история и критика на изкуството. Изд. Институт за изследване на изкуствата при Българска академия на науките. Год.47(2014), бр. 3, с. 7-8. М. Инкова, на свой ред, цитира МИХАЙЛОВ, Стамен. Нови данни за девташларите около Плиска. В: *Археология*, год. 4 (1962), бр. 2, с. 11-16.

⁵⁹ ЙОНЧЕВ, Васил, ЙОНЧЕВА, Олга. *Древен и съвременен български шрифт*. София: Български художник, 1982, с. 89

⁶⁰ VYNKE Frans, DETREZ Raimond. Del' OrigineetdelaStructuredel' Alphabetglagolitique. In: *Orientalialovavaniensia periodica*. 23 (1992), p. 227.

⁶¹ И Игор Шевченко забелязва съответствието между глаголическите знаци и гръцките тайнописни символи, за които смята, че са оказали влияние върху Константин-Кириловата азбука. Вж. по въпроса у STRAKHOV, Olga. Igor Ševčenko and the Origin of the Glagolitic Script. In: *Palaeoslavica: international journal for the study of slavie medieval literature, history, language and ethnology*. Т. 19, 2011, No 1, Cambridge, Mass, pp. 1-45.

⁶² КАРПЕНКО, Людмила Б. *Славянская священная азбука: Семиотический анализ в контексте Библии*. Саратов: Изд-во Самар. гуманитар. акад., 1999, с. 146. Срв. Откр 2, 6 и сл., където закланят Агнец, който приема Премъдростта, символизира Христос. Агнец Божи – символично наименование.

⁶³ КАРПЕНКО, Людмила Б. *Славянская священная азбука: Семиотический анализ в контексте Библии*. Саратов: Изд-во Самар. гуманитар. акад., 1999.с. 139, 148; КАРПЕНКО, Людмила Б. *Священная азбука Кирилла*. Самара: Офорт, 2004, с. 164. В своята статия „Глаголица: новые гипотезы (несколько критических замечаний по поводу новых исследований о первой славянской азбуке)“ Т. А. Иванова, съгласявайки се принципно с идеографическия характер на глаголическата азбука, подлага на критика предложените от Ф. Винке и Л. Б. Карпенко разшифровки на глаголическите идеограми, които според нея страдат от подчертан субективизъм и недостатъчна обосновааност, която да убеди другите в тяхното виждане, и поради това поражда големи съмнения.

⁶⁴ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. София: Slavia Verlag, 2005, с. 361.

⁶⁵ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. ..., сс. 232-237.

⁶⁶ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. ..., с. 362.

⁶⁷ Позата, в която се изобразява Богинята в древното изкуство, е така наречената „адорация“ – възхваля с издигнати ръце нагоре, която напълно се припокрива със знака Ипсилон, както и със символа, обозначаващ ‘дърво на живота’. Този символ съществува в две форми и означава едно и същонещо: Y и YU

⁶⁸ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. ..., с. 365.

⁶⁹ Според системата на В. Йончев, в която смисълът на буквата произтича от мястото ѝ във фигурата модул, т.е. от поредността ѝ в творческия цикъл на Шестоднева, буквата

вода сиреч веди) е от шестия цикъл, ден шести. Вж. критиката у ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата. ...*, с. 356.

⁷⁰ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата. ...*, сс. 233-237.

⁷¹ ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата. ...*, сс. 363-364.

⁷² Катастрофичен 'преобърнат' (от гр. *καταστρέφω* 'обръщам, преобръщам').

⁷³ Такъв е обичайният начин за оформяне на инициалното глаголическо ВЕДИ в Асеманиевото евангелие. Вж. ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата. ...*, сс. 214, 363-364. В Синайския псалтир при заглавното \dot{A} кръговете вляво и вдясно са оформени от две змии.

⁷⁴ Има и други тълкувания на името на третата глаголическа буква на привърженици на екзогенни теории, които го извеждат от други езици, но те не са достатъчно научно аргументирани. Така Ю. С. Степанов смята, че на именоването *веди* е заето в славянската писменост от англосаксонски в изменен асоциативен вид – от *vēditi* "вещая" към поактуалното *vēdēti* "зная" Вж. СТЕПАНОВ, Юрий С. Несколько гипотез об именах букв славянских алфавитов в связи с историей культуры. В: *Вопросы языкознания*. 1991, бр. 3, Москва: Наука, с. 33. Други го свързват с готското *witōþ* (þ – th), нидерландското *wet*, *weten* заповядвам, или със скандинавското *ódr*, англосаксонското *wōð*, немското *Wut*, го тското *wóþs*, нидерландското *woede* – гняв. /VS-ETD/. Вж. ВОЙНИКОВ, Живко. Някои прабългарски (древнобългарски) символи. <https://www.heraldika-bg.org/statii4.htm>

⁷⁵ Без да отчита субституцията >и в средновековните славянски паметници, Ж. Вереекен определя засвидетелствания в част от абецедарите облик вѣдикато форма за р.п. от съществително в ж. р. вѣдѣ'знание'. На тази база тя открива съответствие междуназванията на третата славянска буква вѣдѣи еврейската алеф, чието име според свидетелството на отците на Църквата, означава *μάθησις* (Евсевий) или *doctrina* (Иероним, Амвросий), т.е. 'учение'. ВЕРЕЕКЕН, Жанин. Названия глаголических букв и иудейско-христианская традиция. В: *Palaeobulgarica*, год. 19 (1995), бр. 1, с.8.

⁷⁶ Акростихът за буква В в Λ зъ есмь всемоу мироу свѣтъ гласи: **Вѣдаю** вси таини в члчи... Вж. MAREŠ, Franz. *Azbučna Mšeň z rukopisu Státní veřejné knihovny Saltykovy-Ščedrina v Leningradě* (sign. Q I 1202). (Původní text abecední básně?). In: *Slovo*, 14 (1964), s. 5-24.

⁷⁷ Λ зъ есмь // Б(о)гъ первый. // Вѣдѣ (вм. вѣдѣ) истинно ...

⁷⁸ Акростихът за буква В в Азбучната молитва гласи: **ВИДИМЫМЪ** же всемъ и невидимымъ (като определение към Зиждчителю от предходния стих), в превод: създал // видимото и невидимото.

Същия акроним (видѣти) откриваме в още две азбучни стихотворения: Λ зъ прѣже w г(о) с(под)ѣ б(о)зѣ начинаю вѣщати. // Б(о)га Сына чтѣ, б(о)га с(ы)на славою, б(о)га д(ч)ха с(вя)та проповѣдаю. // Видѣте лица раз(д.)ѣлаем, но б(о)ж(е)ством не раз(д.)елим. Вж. също Λ зъ есмь. // Б(о)гъ есмь. // **Видѣх** всь мир.

Различен акроним предлага азбучното стихотворение Λ зъ наре(ч)е(т)са Λ дамъ. // Бл(а)г(о) с(ло)ви его веледѣпотоу славы и вѣнцемъ оукраси его. // **Воведѣ** его в раи, ко едему на Востокъ.

⁷⁹ „Вярвам в Един Отец Вседържител, Творец на всичко видимо и не-видимо“.

⁸⁰ Всъщност думите видѣти и вѣдѣти имат общ произход в'иде. Праезик, което показва семантичната им близост. Срв. в гр. *εἶδον* и *οἶδα*.

⁸¹ Вж. примера с мъжкото и женското начало, синтезът на които дава едно трето, което прибавено към тях прави вече тройка. Вж. още за символиката на числото три у ШЕВАЛИЕ, Жан, ГЕЕРБРАНТ, Ален. *Речник на символите*. Т. 2. София: ИК „Петриков“,

1996, с. 479-484.

⁸¹ Ето и някои от другите тринарни опозиции в мирозданието:

- Времето и пространството имат три измерения, съответно минало – настояще – бъдеще и дължина – ширина – височина.
- Три са фазите на детерминираното съществуване: възникване, развитие, изчезване.
- Човекът е единство от тяло, разум и душа; съответно на това три са и равнищата на човешкия живот: материално, рационално и духовно (божествено).
- Въплътеното Слово Христос обединява три функции в света: Цар, Пророк и Първосвещеник.
- Три са основните богословски добродетели – вяра, надежда и любов. И т.н., и т.н.

⁸³ Славистиката познава и други символни трактовки на числовото значение на глаголическата буква ВЕДИ. Следвайки логическата нишка от тълкуването си на първите две глаголически букви като образи на мъжа и жената, О. И. Глазунова интерпретира Ѵ като символ на семейството, което обединява двата пола в едно цяло. Идеята за този съюз, според изследователката, се изразява чрез заоблената линия, свързваща двете петлици в чертежа на буквата. А доколкото семейството, освен мъж и жена, включва и дете, плод на тяхната връзка, оттук логически следва и присъщата на тази буква количествена стойност 3, символизираща пълнота и завършеност. В този ред на мисли О. И. Глазунова търси в начертанието на символа Â корелации със схематични версии на изображението на огън, огнище, гърне за готвене. Всички те са пряко свързани със семейството, с дома. Вж. ГЛАЗУНОВА, Олга. И. О сметном значении глаголицы. В: *Вестник НГУ. Серия: Лингвистика и межкултурна комуникация*. 2020. Т. 18, вып. 2, с. 50, 54.

⁸⁴ ВЕРЕЕКЕН, Жанин. Названия глаголических букв и иудейско-христианская традиция... с. 8.

Литература

АКОБЯН, Рубен Х. Попытка выявления прототипов глаголических букв на основе сравнительного анализа с буквами кириллицы и ближневосточных систем письма. В: *Метаморфозы истории*. Научный алманах. Псков: Псковский гос. ун-т, 2018. Вып. 2.

БЕЛЯЕВ, Дмитрий Ф. *История алфавита и новое мнение о происхождении глаголицы*. Казань: тип. Имп. Ун-та, 1885.

БЕШЕВЛИЕВ, Веселин. *Първобългарите*. София: Наука и изкуство, 1981.

ВЕЛЧЕВА, Боряна: *Абецедар*. В: *Кирилометодиевска енциклопедия*. Т. 1. Гл. ред. П. Диневков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, 20-26. ISBN 954-07-0463-4.

ВЕРЕЕКЕН, Жанин. Названия глаголических букв и иудейско-христианская традиция. В: *Palaeobulgarica*, год. 19 (1995), бр. 1, с. 5–14. ISSN 0204-4021, ISSN 2603-2899 (online)

ВОЙНИКОВ, Живко. Някои прабългарски (древнобългарски) символи. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://www.heraldika-bg.org/statii4.htm>

ГЕОРГИЕВ, Емил. *Кирил и Методий основоположници на славянските литератури*. София: БАН, 1956.

ГЕОРГИЕВ, Емил. За началото на българската и славянската писменост. В: *Език и литература*, Год. 21 (1966.), бр. 1, с. 57–67. ISSN 0324-1270.

ГЛАЗУНОВА, Олга. И. О сметном значении глаголицы. В: *Вестник НГУ. Серия:*

Лингвистика и межкултурна комуникация. 2020. Т. 18, вып. 2, с. 46–61.

ГРАНСТРЕМ, Евгения Э. О происхождении глаголической азбуки. В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*. Т. 11. Москва-Ленинград: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 300–313. PDF. Дата обращения: 27 декабря 2024.

ГРУНСКИЙ, Н. К. *Памятники и вопросы древнеславянской письменности*. Т. 1-2, 1904-1905.

ДЕМКОВА, Наталья С., ДРОБЛЕНКОВА, Надежда Ф. К изучению славянских азбучных стихов. В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*, Т. 23. Ленинград: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 1968, с. 27–61.

ДИМИТРОВА, Екатерина. Наблюдения върху формалната основа на глаголицата и старата санскритска писменост. В: *Ави-Тохол: исторически сборник*. 1995. Т. 2, с. 21-30.

ДИМИТРОВА, Инна. Глаголицата в символен аспект — нови теории. В: *Науч. тр. УниБИТ*. 2012. Т. 10. София, с. 371–394.

ДИМИТРОВА, Инна. *Глаголицата в съвременните изследвания. Теории за произхода на глаголицата*. София: За буквите – О писменех, 2021. ISBN 978-619-185-58-7.

ДОБРЕВ, Иван. *Глаголицата*. София: Slavia Verlag, 2005. ISBN 3-902091-05-3.

ДОНЧЕВА-ПЕТКОВА, Людмила. *Знаци върху археологически паметници от Средновековна България – VII – X в.* София: БАН, 1980.

ЗАГРЕБИН, Вячеслав М. Заупокойные стихирь азьбуковне в сербском Требнике XIII века. В: *Археографски прилози* 1981, бр. 3, Belgrade: Народна библиотека Србије, с. 65–91. ISSN0351-2819, eISSN1452-2233.

ИВАНОВ, Иван Т. Основни прабългарски символи (Y, YU) и тяхното значение. Азът на българите. В: *България*, бр. 58, 4 декември, вторник, 2007, с. 10.

ИВАНОВА, Татяна А. О названиях славянских букв и о порядке их в алфавите. В: *Вопросы языкознания*. Год. 17 (1969), бр. 6, Москва: Наука, с. 48–56. ISSN 0373-658X.

ИВАНОВА-КОНСТАНТИНОВА, Климентина. Два неизвестни азбучни акростиха с глаголическа подредба на буквите в среднобългарски празничен миней. В: *Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100-годишнината от смъртта му*. Отг. ред. П. Динеков. София: БАН, 1971, с. 341–365.

ИЛИЕВА, Лилия. *Абецедар на славянска азбука, предхождаща глаголицата и кирилицата*. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2014. Доклад, четен на Третия международен конгрес по българистика (София, 23-26 май 2013). (PDF) [Абецедар на славянска азбука, предхождаща глаголицата и кирилицата](#).

ИЛЧЕВ, Петър. Глаголицата. В: *Кирилометодиевска енциклопедия*. Т. 1. Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 491–509. ISBN 954-07-0463-4.

ИЛЧЕВ, Петър, ВЕЛЧЕВА, Боряна. *Ч. В. В.* В: *Кирилометодиевска енциклопедия*. Т. 1. Гл. ред. П. Динеков. Ред. Л. Грашева, Св. Николова. София: БАН, 1985, с. 311–312. ISBN 954-07-0463-4.

ИЛЧЕВ, Петър. Старобългарската глаголица като графична система. В: *Старобългарската глаголица като графична система*. Ред. А. - М. Тотоманова, Т. Славова. София, 2020, с. 84–90. ISBN:978-954-07-4918-1

ИНКОВА, Мариела. *За християнската символика на знака „ипсилон“ в старобългарската култура*. В: *Проблеми на изкуството*. , 2014, бр. 3, с. 3–10. ISSN:

0032 – 9371. ISSN: 2738-7852 (online)

ЈОВАНОВИЋ-СТИПЧЕВИЋ, Биљана 1981: Текстолошка условљеност састава и броја слова старословенске азбуке према стихирама на Рођење и Крштење у српском препи-су. В: *Археографски прилози* 1981, бр. 3. Белград: Народна библиотека Србије, с. 93–121. ISSN0351-2819

ЈОНЧЕВ, Васил, ЈОНЧЕВА, Олга. *Древен и съвременен български шрифт*. София: Български художник, 1982.

ЈОНЧЕВ, Васил. *Азбуката от Плиска, кирилицата и глаголицата*. София: ARS Millennium MMM, 1997.9549017818.

КАРПЕНКО, Людмила Б. Семиотика глаголицы. В: *Славяноведение*. 1998, бр. 6. Москва: ИСл РАН, с. 61–68. ISSN: 0132-1366.

КАРПЕНКО, Людмила Б. *Славянская священная азбука: Семиотический анализ в контексте Библии*. Саратов: Изд-во Самар. гуманитар. акад., 1999. ISBN: 5-86465-018-8.

КАРПЕНКО, Людмила Б. *Священная азбука Кирилла*. Самара: Офорт, 2004. ISBN 5-473-00016-9.

КИПАРСКИЈ, Валентин О. О происхождении глаголицы. В: *Климент Охридски. материали за неговото честване по случай 1050 години от смъртта му*. Ред. Б. Ангелов. София: БАН, 1968, 91–97.

КУЕВ, Куйо. Черноризец Храбър. София: БАН, 1968.

МИХАЙЛОВ, Стамен. Нови данни за девташларите около Плиска. В: *Археология*, год. 4 (1962), бр. 2, с. 11–16.

НИКОЛЬСКИЈ, Николай К. К вопросу о сочинениях, приписываемых Кириллу Фило-софу. В: *Известия по русскому языку и словесности*. Т. I, кн. 2, Ленинград: Изд. АН СССР, 1928, с.1–37.

ПОПОВ, Георги. *Триодни произведения на Константин Преславски*. София: Изд. на БАН. Кирило-Методиевски науч. център, 1985. (Кирило-Методиевски студии. Т. 2. Отг. ред. П. Динев).

ПОПОВ, Георги. *Старобългарска църковна поезия за Рождество Христово и Богоявление. Книга първа. Климент пясни*. Издателство „Изкуство“. София, 2013. ISBN 978-619-90200-1-2.

ПРОХОРОВ, Г. М. Глаголица среди миссионерских азбук. В: *Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы*, Т. 45. СПб.: АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом), 1992, 178–199.

САВЕЛЬЕВА, Лидия В. Сакральный смысл славянской азбуки: Напутственно слово Первоучителей славян. Север. Петрозаводск, 1993, № 3, 152–158.

САВЕЛЬЕВА, Лидия В. *Славянская азбука: дешифровка и интерпретация первого славянского поэтического текста. Проблемы исторической поэтики*. 1994. бр. 3, с. 13–31.

САВЕЛЬЕВА, Лидия В. *К интерпретации славянского буквенного имени как текста*. СПб.: СПбГУ, 1998. (Сер. „Научные доклады“). ISBN: 5288020728.

СЕЛИЩЕВ, Афанасий М. *Старославянский язык*. Ч. I. Москва: Учпедгиз, 1951.

СТАНЧЕВ, Красимир, ПОПОВ, Георги. *Климент Охридски*. София: Унив. Изд-во „Климент Охридски“, 1988.

СТЕПАНОВ, Юрий С. Несколько гипотез об именах букв славянских алфавитов в связи с историей культуры. В: *Вопросы языкознания*. 1991, бр. 3, Москва: Наука, с.

23–45. ISSN 0373-658X.

ТРЕНДАФИЛОВ, Христо. Сказание за буквите на Черноризец Храбър. Рецепция и функция. В: *Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. II. Стара българска литература. Литература на българското възраждане*. София, 1987, с. 91–98.

УСПЕНСКИЙ, Борис А. О происхождении глаголицы. В: *Вопросы языкознания*. 2005, 1, 63–76. ISSN 0373-658X.

ШЕВАЛИЕ, Жан, ГЕЕРБРАНТ, Аллен. *Речник на символите*. Т.1, 2. София: ИК „Петриков“, 1995–1996.

ЩЕПКИН, Вячеслав Н. *Русская палеография*. Москва: Наука, 1967.

ЯГИЧ, Ватрослав. Глаголическое письмо. В: *Энциклопедия славянской филологии*. Под ред. И.В. Ягича. ИОРЯС, Вып. 3. Санкт-Петербург, 1911.

CHUNCHICH, Marica. The Oldest Croatian Type of Glagolitic Script. In: *Journal of Croatian Studies*. New York: Croatian Academy of America, 1995–1996. Vol. 36–37. 19–53. ISSN 0075-4218 (print) · 2475-269X (web)

DOBROVSKÝ, Josef. *Slovanka. Zur Kenntniss der alten und neuen slawischen literatur*. Prag: Herrl. 1814.

ERICSSON, K. The slavonic Alphabet a Credo. Das heidnische und christliche Slaventum. In: *Acta II Congressus internationalis historiae Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati*. Wiesbaden, 1970. S. 105–120.

GEITLER, Leopold V. *Die albanesischen und slavischen Schriften*. Wien, 1883.

KIPARSKY, Valentin. Tschernochvostoffs Theorie über den Ursprung des glagolitischen Alphabets. In: *Cyrillo-Methodiana*. Köln; Graz; BöhlauVerlag, 1964. 393–400;

MAREŠ, Franz. Azbučna Mseň z rukopisu Státní veřejné knihovny Saltykovy-Ščedrina v Leningradě (sign. Q I 1202). (Původní text abecední básně?). In: *Slovo*, 14 (1964), s. 5-24.

MARTI, R. VEDER, W. Die Freiburger Diskussionrunde zur Entstehung der Glagolica. In: Miklas, H., Richter, S., Sadovski, V. *Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*. Wien. ÖAW, 2000, 227-243.

MIKLAS, H. Schrift und Bild. Zur Darstellungsfunktion der Glagolica des Slavenlehrers Konstantin-Kyrrill. In: *Vom Körper zur Schrift* / eds. M. Schnitter, E. Vavra, H. Wenzel. Sofia, 2007, 45–79.

OVCHAROV, Nikolay. *Murfatlar Script*. London, 2014. Online. Available from: https://www.academia.edu/37905680/Murfatlar_Script

RAČKI, Franz. *Pismo slovjensko*. Zagreb, 1861.

ŠAFAŘIK, Pavel. *Über den Ursprung und die Heimat des Glagolitismus*. Prag: F. Tempsky, 1858.

SAMBUNJAK, Slavomir. *Gramatozofofija konstantina filozofa solonskoga. Hipoteza o postanku i značenju glagoljice*. Zagreb. Demetra filoloska biblioteka dimitrija slavica, 1998.

SAMILOV, Michael. Das glagolitische Alphabet. Das heidnische und christliche Slaventum: *Acta II Congressus internationalis historiae Slavicae Salisburgo-Ratisbonensis anno 1967 celebrati*. Eds. W. Hensel et al. Wiesbaden, 1970. (Annali instituti slavici; VI). P. 98–104.

STRAKHOV, Olga. Igor Ševčenko and the Origin of the Glagolitic Script. In: *Palaeoslavica: international journal for the study of slavic medieval literature, history, language and ethnology*. Т. 19, 2011, No 1, Cambridge, Mass : Palaeoslavica, 1-45.

TAYLOR, Isak. *The Alphabet. An account of the origin and development Letters*. Vol. 1, 2.

London, K. Paul, Trench, 1883.

TRUBETZKOY, Nikolaj S. *Altkirchenslavische Grammatik*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse, 1954. ISSN 0029-8832.

VAJS, Josef. *Rukověť Hlaholské Paleografie. Uvedeni Do Knizniho Pisma Hlaholskeho*. Praha: Nákladem Slovanského ústavu, 1932.

VYNKE Frans, DETREZ Raimond. Del' OrigineetdelaStructuredel' Alphabetglagolitique. In: *Orientalialovavaniensia periodica*. 23 (1992), pp. 219–250.

Източници

БИБЛИЯ – текст, тълкувания, беседи, наставления, библейски речник, карти и други ресурси Св. Писание - Pravoslavieto.com

ХРИСТОМАТИЯ–Христоматия по старобългарска литература. София, 1974.

Кирило-методиевска енциклопедия I-IV

VS-ETD– Stetcuk, Val. Etymological Table dictionaries of language families, Indoeuropean, Turkic, Finno-Ugric, Iranian, Germanic". http://www.geocities.com/valentyn_ua/

References

АКОБЯН, Ruben KH. Popytka vvyavleniya prototipov glagolicheskikh bukv na osnove sravnitel'nogo analiza s bukvami kirillicy i blizhnevostochnykh sistem pis'ma. V: *Metamorfozy istorii*. Nauchnyj almanakh. Pskov: Pskovskij gos. un-t, 2018. Vyp. 2.

BELYAEV, Dmitrij F. *Istoriya alfavita i novoe mnenie o proiskhozhdenii glagolicy*. Kazan': tip. Imp. Un-ta, 1885.

BESHEVLIEV, Veselin. *Parvobalgarite*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1981.

VELCHEVA, Boryana: Abetsedar. V: *Kirilometodievskia entsiklopedia*. T. 1. Gl. red. P. Dinekov. Red. L. Grasheva, Sv. Nikolova. Sofia: BAN, 1985, 20-26. ISBN 954-07-0463-4.

VEREEKEN, Zhanin. Nazvaniya glagolicheskikh bukv i iudejsko-khristianskaya tradiciya. V: *Palaeobulgarica*, god. 19 (1995), br. 1, s. 5–14. ISSN 0204-4021, ISSN 2603-2899 (online)

VOYNIKOV, Zhivko. Nyakoi prabalgarski (drevnobalgarski) simvoli. <https://www.heraldika-bg.org/statii4.htm>

GEORGIEV, Emil. *Kiril i Metodiy osnovopolozhnitsi na slavyanskite literaturi*. Sofia: BAN, 1956.

GEORGIEV, Emil. *Za nachaloto na balgarskata i slavyanskata pismenost*. V: *Ezik i literatura*, God. 21 (1966.), br. 1, s. 57–67. ISSN 0324-1270.

GLAZUNOVA, Olga. I. O schetnom znachenii glagolicy. V: *Vestnik NGU. Seriya: Lingvistika i mezhhkul'turnaya kommunikaciya*. 2020. T. 18, vyp. 2, s. 46–61.

GRANSTREM, Evgeniya EH. O proiskhozhdenii glagolicheskoy azbuki. V: *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury Instituta russkoj literatury*. T. 11. Moskva-Leningrad: AN SSSR. In-t rus. lit. (Pushkin. Dom), 300–313. PDF. Data obrashcheniya: 27 dekabrya 2024.

GRUNSKIJ, N. K. *Pamyatniki i voprosy drevneslavyanskoy pis'mennosti*. T. 1-2, 1904-1905.

DEMKOVA, Natal'ya S., DROBLENKOVA, Nadezhda F. *K izucheniyu slavyanskikh azbuchnykh stikhov*. V: *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury Instituta russkoj literatury*, T. 23. Leningrad: AN SSSR. In-t rus. lit. (Pushkin. Dom), 1968, s. 27–61.

DIMITROVA, Ekaterina. *Nablyudeniya varhu formalnata osnova na glagolitsata i starata sanskritska*

pismenost. V: Avi-Tohol: istoricheski sbornik. 1995. T. 2, s. 21-30.

DIMITROVA, Inna. Glagolitsata v simvolen aspekt — novi teorii. V: Nauch. tr. UniBIT. 2012. T. 10. Sofia, s. 371–394.

DIMITROVA, Inna. Glagolitsata v savremennite izsledvania. Teorii za proizhoda na glagolitsata. Sofia: Za bukвите – O pismeneh, 2021. ISBN 978-619-185-58-7.

DOBREV, Ivan. Glagolitsata. Sofia: Slavia Verlag, 2005. ISBN 3-902091-05-3.

DONCHEVA-PETKOVA, Lyudmila. Znatsi varhu arheologicheski pametnitsi ot Srednovekovna Bulgaria – VII – H v. Sofia: BAN, 1980.

ZAGREBIN, Vyacheslav M. Zaupokojnye stikhiry az'bukovne v serbskom Trebnike XIII veka. V: Arkheografski prilozhi 1981, br. 3, Belgrade: Narodna biblioteka Srbije, s. 65–91. ISSN 0351-2819, eISS 1452-2233.

IVANOV, Ivan T. Osnovni prabalgarski simvoli (Y, IYI) i tyahnoto znachenie. Azat na balgarite. V: V-k „Bulgaria“, izdanie na v-k „Slivensko delo“. God. 2, br. 58, 4 dekemvri, vtornik, 2007, s. 10.

IVANOVA, Tatyana A. O nazvaniyakh slavyanskikh bukv i o poryadke ikh v alfavite. V: Voprosy yazykoznaniya. God. 17 (1969), br. 6, Moskva: Nauka, s. 48–56. ISSN 0373-658X.

IVANOVA-KONSTANTINOVA, Klimentina. Dva neizvestni azbuchni akrostiha s glagolicheska podredba na bukвите v srednobaľgarski praznichen miney. V: Konstantin-Kiril Filosof. Dokladi ot simpoziuma, posveten na 1100-godishninata ot smarta mu. Otg. red. P. Dinekov. Sofia: BAN, 1971, s. 341–365.

ILIEVA, Lilia. Abetsedar na slavyanska azbuka, predhozhdashta glagolitsata i kirilitsata. Sofia: Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, 2014. Doklad, cheten na Tretia mezhdunaroden kongres po balga-ristika (Sofia, 23-26 may 2013). Conference Paper (Conference: Third International Congress of Bulgarian Studies, Sofia, May 23-26 2013). [\(PDF\) Абецедар на славянска азбука, предлождаца глаголицата и кириллицата.](#)

ILCHEV, Petar. Glagolitsata. V: Kirilometodievska entsiklopedia. T. 1. Gl. red. P. Dinekov. Red. L. Grasheva, Sv. Nikolova. Sofia: BAN, 1985, s. 491–509. ISBN 954-07-0463-4.

ILCHEV, Petar, VELCHEVA, Boryana. Ч V V. V: Kirilometodievska entsiklopedia. T. 1. Gl. red. P. Dinekov. Red. L. Grasheva, Sv. Nikolova. Sofia: BAN, 1985, s. 311–312. ISBN 954-07-0463-4.

ILCHEV, Petar. Starobaľgarskata glagolitsa kato grafichna sistema. V: Starobaľgarskata glagolitsa kato grafichna sistema. Red. A.-M. Totomanova, T. Slavova. Sofia, 2020, s. 84–90. ISBN: 978-954-07-4918-1

INKOVA, Mariela. Za hristiyanskata simvolika na znaka "ipsilon" v starobaľgarskata kultura. V: Problemi na izkustvoto. Trimesechno spisanie za teoria, istoria i kritika na izkustvoto. Izd. Institut za izsledvane na izkustvata pri Baľgarska akademiya na naukite. God. 47 (2014), br. 3, s. 3–10. ISSN: 0032 – 9371. ISSN: 2738-7852 (online)

JOVANOVIĆ-STIPČEVIĆ, Viľana 1981: Tekstoloshka uslovľenost sastava i broja slova staroslovenske azbuke prema stihirama na Roľeње i Krshteње u srpskom prepisu. V: Arkheografski prilozhi 1981, br. 3. Belgrade: Narodna biblioteka Srbije, s. 93–121. ISSN 0351-2819, eISS 1452-2233.

YONCHEV, Vasil, YONCHEVA, Olga. Dreven i savremen balgarski shrift. Sofia: Baľgarski hudozhnik, 1982.

YONCHEV, Vasil. Azbukata ot Pliska, kirilitsata i glagolitsata. Sofia: ARS Millenium MMM, 1997. 9549017818.

KARPENKO, Lyudmila B. Semiotika glagolitsy. V: Slavyanovedenie. 1998, br. 6. Moskva: ISL RAN, s. 61–68. ISSN: 0132-1366.

KARPENKO, Lyudmila B. Slavyanskaya svyashchennaya azbuka: Semioticheskij analiz v

- kontekste Biblii. Saratov: Izd-vo Samar. gumanitar. akad., 1999. ISBN: 5-86465-018-8.
- KARPENKO, Lyudmila B. Svyashchennaya azbuka Kirilla. Samara: Ofort, 2004. ISBN 5-473-00016-9.
- KIPARSKIJ, Valentin O. O proiskhozhdenii glagolicy. V: Kliment Okhridski: materiali za negovoto chestvane po sluchaj 1050 godini ot sm"rtta mu. Red. B. Angelov. Sofiya: BAN, 1968, 91–97.
- KUEV, Kuyo. Chernorizets Hrabar. Sofia: BAN, 1968.
- MIHAYLOV, Stamen. Novi dannii za devtashlarite okolo Pliska. V: Arheologia, god. 4 (1962), br. 2, s. 11–16.
- POPOV, Georgi. Triodni proizvedenia na Konstantin Preslavski. Sofia: Izd. na BAN. Kirilo-Metodievski nauch. tsentar, 1985. (Kirilo-Metodievski studii. T. 2. Otg. red. P. Dinekov).
- POPOV, Georgi. Starobalgarska tsarkovna poezia za Rozhdestvo Hristovo i Bogoyavlenie. Kniga parva. Klimenta pyasni. Izdatelstvo „Izkustvo“. Sofia, 2013. ISBN 978-619-90200-1-2.
- NIKOL'SKIJ, Nikolaj K. K voprosu o sochineniyakh, pripisyvaemykh Kirillu Filosofu. V: Izvestiya po russkomu yazyku i slovesnosti. T. I, kn. 2, Leningrad: Izd. AN SSSR, 1928, s.1–37.
- PROKHOROV, G. M. Glagolica sredi missionerskikh azbuk. V: Trudy Otdela drevnerusskoj literatury Instituta russkoj literatury, T. 45. SPb.: AN SSSR. In-t rus. lit. (Pushkin. Dom), 1992, 178–199.
- SAVELEVA, Lidiya V. Sakral'nyj smysl slavyanskoj azbuki: Naputstvenno slovo Pervouchitelej slavyan. Sever. Petrozavodsk, 1993, № 3, 152–158.
- SAVELEVA, Lidiya V. Slavyanskaya azbuka: deshifrovka i interpretaciya pervogo slavyanskogo poehticheskogo teksta. Problemy istoricheskoy pohtiki. 1994. br. 3, s. 13–31. URL: <http://poetica.pro/journal/article.php?id=2371>. DOI: 10.15393/j9.art.1994.2371 ISSN 2411-4642 (Online).
- SAVELEVA, Lidiya V. K interpretacii slavyanskogo bukvennogo imennika kak teksta. SPb.: SPBGU, 1998. (Ser. „Nauchnye doklady“). ISBN: 5288020728.
- SELISHCHEV, Afanasij M. Staroslavjanskij yazyk. CH. 1. Moskva: Uchpedgiz, 1951.
- STANCHEV, Krasimir, POPOV, Georgi. Kliment Ohridski. Sofia: Univ. Izd-vo "Kliment Ohridski", 1988.
- STEPANOV, Yuriy S. Neskol'ko gipotez ob imenakh bukv slavyanskikh alfavitov v svyazi s istoriej kul'tury. V: Voprosy yazykoznanija. 1991, br. 3, Moskva: Nauka, s. 23–45. ISSN 0373-658X.
- TRENDAFILOV, Hristo. Skazanie za bukvite na Chernorizets Hrabar. Retseptsia i funktsia. Vav: Vtori mezhdunaroden kongres po balgaristika. Dokladi. T. 11. Stara balgarska literatura. Literatura na balgarskoto vazrazhdane. Sofia, 1987, s. 91–98.
- USPENSKIJ, Boris A. O proiskhozhdenii glagolicy. V: Voprosy yazykoznanija. 2005, 1, 63–76. ISSN 0373-658X.
- SHCHEPKIN, Vyacheslav N. Russkaya paleografiya. Moskva: Nauka, 1967.
- SHEVALIE, Zhan, GEERBRANT, Alen. Rechnik na simvolite. T.1, 2. Sofia: IK „Petrikov“, 1995–1996
- YAGICH, Vatroslav. Glagolicheskoe pis'mo. V: Ehnciklopediya slavyanskoj filologii. Pod red. I.V. Yagicha. IORYAS, Vyp. 3. Sankt-Peterburg, 1911.

Iztochnitsi

- BIBLIA: БИБЛИЯ – текст, тълкувания, беседи, наставления, библейски речник, карти и други ресурси Св. Писание - Pravoslavieto.com
- HRISTOMATIA 1974: Hristomatia po starobalgarska literatura. Sofia, 1974.

**ONCE MORE ON THE SYMBOLIC MEANING
OF THE GLAGOLITIC ALPHABET.
AN INTERPRETATION OF THE SIGN ВѢДѢ**

Abstract:The article defends the hypothesis that in the Glagolitic script, created as an original author's script for missionary purposes and in the context of Eastern Christian culture, each sign, in addition to its sound and numerical meaning, also has a conceptual meaning. The content plan of the first Slavic alphabet as a system of conceptograms is the Christian dogma and the sacred history, the individual elements of which become signifiable by means of graphic signs that are generated in a complex geometric structure – the so-called Glagolitic matrix. Based on these premises, the author presents her symbolic interpretation of the Glagolitic letter ВѢДѢ. Previous research on this sign from the point of view of rationalistic science and symbolic interpretations is supplemented by the personal observations and reflections of the Autor based on a thorough theological, philosophical and cultural analysis. The shape of the sign, its name, its numerical value and the symbolism associated with them are discussed, followed by an interpretation of the contextual connections with the other letters of the alphabet. Finally, a visual interpretation of the letter is presented.

Keywords: semiotics of written signs, missionary alphabets, Glagolitic script

TATYANA ILIEVA
CYRILLO-METHODIAN RESEARCH CENTRE –
BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
25, AKAD. G. BONCHEV
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: ilieva_tatyana_atanasova@abv.bg

Can a *Plutenik* be the “Good Guy?”: Reworking Bulgarian Folkloric Beliefs in Vasil Popov’s *Mamnik*

VIKTORIA BASHAM
CLARKE HONORS COLLEGE, SALISBURY UNIVERSITY, SALISBURY, MD, USA

Abstract: Famous Bulgarian ethnographers such as Dimitur Marinov and Hristo Vakarelski have studied the *plutenik*. According to ethnographic works the *plutenik*—a regional term used for the vampire in Northwestern and Northeastern Bulgaria, is an evil restless spirit who returns to torment people and cattle, to cause chaos and confusion, and to disrupt the natural order and status quo. Vasil Popov’s novel *Mamnik* (2022) has its roots in Bulgarian folklore. In his work Popov not only incorporates, but also reworks a number of Bulgarian traditional beliefs one of which is the belief about the *plutenik*. Through the character of Lazar Karaivanov Popov present a different type of *plutenik* who assumes the unusual role of a protagonist, thus shifting the traditional perspective on the life-death dichotomy and suggesting that at times the invincibility of death and its sweeping might are the only ray of hope in the face of monsters who feed off people’s loss, fear, grief, and helplessness.

Keyword: *plutenik*, Bulgarian folklore, death, monster, *Mamnik*

Introduction

In “The Study of Folklore in Literature and Culture: Identification and Interpretation” Alan Dundes states: There are only two basic steps in the study of folklore in literature and in culture...The first might be termed identification and the second interpretation. Identification essentially consists of a search for similarities; interpretation depends upon the delineation of differences. The first task in studying an item is to show how it is like previously reported items, whereas the second is to show how it differs from previously reported items—and, hopefully, why it differs...A folklorist who limits his analysis to identification has stopped before asking any of the really important questions about his material¹.

This paper will address the use of the *plutenik* character in Vasil Popov’s novel *Mamnik* (2022) by using the two steps outlined by Dundes above – identification and interpretation. First, an overview of the Bulgarian folkloric *plutenik* based on information collected from ethnographic sources will be provided. Then, a discussion will follow addressing how Popov’s *plutenik* Lazar Karaivanov differs from the traditional *plutenik*. Finally, the outlined differences between the folkloric *plutenik* and Popov’s *plutenik* will be analyzed thus demonstrating that Popov’s “remake” of Bulgarian folklore aims at shifting the traditional perspective on the life-death dichotomy especially in light of the novel’s relevant time period defined by an oppressive fear of deadly contagion and scarred by vivid memories of loss and war.

The *plutenik* in Bulgarian folklore

According to multiple ethnographic sources *plutenik* is the regional name used for a vampire in Northwestern and Northeastern Bulgaria^{2,3,4}. In one of the oldest comprehensive ethnographic studies of Northwestern Bulgaria Dimitur Marinov provides the following description of the *plutenik*: “there is not a single folk superstition or belief that is more widely spread than the superstition that after a person dies, they can transform into an invisible evil spirit that harms the living in multiple ways”⁵. In *Ethnography of Bulgaria* Hristo Vakarelski, another famous Bulgarian ethnographer, states that the *plutenik* is one of the forms that the vampire can take. According to Vakarelski a vampire turns into a *plutenik* after the sixth month of his existence when he develops a human-like form⁶. Even though the *plutenik* resembles a human, the *plutenik* is only the person’s soul which has assumed a physical form similar to that of the person when they were alive while their body lays undecayed and fresh in the grave⁷. Even though the *plutenik* resembles a human, there are important marks that distinguish him from the living. For example, the *plutenik*’s bones are very soft and almost cartilage-like. Additionally, the *plutenik* does not have nails⁸.

According to Marinov there are several reasons why the deceased could turn into a *plutenik*. The first reason is related to a failure to observe the traditional burial rituals. If an animal such as a cat, a dog, or a chicken, jumps over the dead body prior to the burial, the deceased could turn into a *plutenik*. The second reason is related to the person’s character and way of life. If a person lived an immoral and sinful life, they could turn into a *plutenik* after their death. To exemplify this, Marinov mentions greedy landlords, evil people, witches, prostitutes, and in general people who either have bad qualities or are engaged in immoral deeds and crafts. The deceased could also turn into a *plutenik* based on reasons outside of the person’s control. For example, if a person died during the Dirty Days—from Christmas Eve (December 24th) until Voditzi (January 5th), it was likely that they would turn into a *plutenik*. Similarly, if a person died when they were very old, it was likely that they would turn into a *plutenik*⁹.

Different ethnographic sources give different accounts in terms of the behavior and actions of the *plutenik*. According to Marinov the *plutenik* is not strictly nocturnal and can be active during any time of the day or night. The *plutenik* is not affected by the cock’s crow and could enter any space with no doors or locks being able to stop him¹⁰. The *plutenik* walks around the village and visits the houses, the fields, and the cattle. Marinov describes the *plutenik* as a malicious being that harms people, animals, and their environment. Most people can’t see the *plutenik*, but they are made aware of his presence by his cough, laughter, cussing, and various other actions. The *plutenik* drinks cattle’s blood and targets specifically new-born and young animals. He also lets the cattle out in the fields and rides the horses all night. The *plutenik* also enters people’s houses and causes chaos and fear by misplacing and destroying people’s belongings and physically tormenting and harming people. The *plutenik* breaks the dishes, spills the water, throws food on the floor, opens the barrels so the wine spills on the floor, takes clothes out of the chests, extinguishes the candles and beats people in the dark with a stick. Additionally, the *plutenik* pushes down on people while they are sleeping. Given that the *plutenik* is very heavy (192kg-256kg) the person that he pushes down on suffers

greatly under the unbearable weight of the demon. If the person happens to be weaker, thinner, or pregnant, or if the person is a child, they can't bear the weight of the demon and often die under the *plutenik's* pressure¹¹.

Vakarelski points out that the *plutenik* tends to move away from the village where he lived during his life and often travels to a distant village where he gets married. The *plutenik* can have children, *glogove*, that later become vampire-hunters because of their ability to see vampires and kill them. The *plutenik* is a shape-shifter and transforms into certain animals such as a dog and a wolf. Once transformed into an animal, the *plutenik* often attacks his own wife during the day, bites her, and tortures her¹². Marinov adds that the *plutenik* usually takes on professions that center around the use of knives and blades such as barbering and butchery so that he can get cut or stabbed and die¹³. Such depictions of the *plutenik* have found their way into the Bulgarian folk and fairytale tradition. 363A "Married to a Vampire" and 363B "A Woman Finds Out that Her Husband Is a Vampire" are some of the types of Bulgarian folk and fairy tales about vampires the plotline of which follows the *plutenik's* descriptions outlined by Vakarelski and Marinov¹⁴. For example, in the tale "Married Vampire" collected in 1981 at the village of Mustrak a woman unknowingly marries a vampire who turns into a dog and attacks her. When the dog turns back into its human form the wife sees parts of her dress caught in her husband's teeth when he smiles¹⁵. Similarly, in the tales "A Tale about a Vampire" collected in 1981 in the village of Pet mogili¹⁶ and "A Vampire Got Married" collected in 1983 in the village of Mramor¹⁷ a vampire husband is burnt in the house after he attacks his wife and their child in the shape of a dog or a wolf. In the tale "A Vampire Got Married" collected in 1978 at the village of Polena a woman finds out she is married to a vampire and her brothers destroy him by making him help them butcher a sheep and cutting him in the process¹⁸.

According to Marinov average people could not see the *plutenik*; only *glogove* (*plutenik's* children) and *subotnizi* (people born on Saturday) could see and destroy the *plutenik*. Dogs-*subotnizi* (dogs born on Saturday), four-eyed dogs (dogs with yellow spots over their eyes), and wolves could also see and destroy the *plutenik*. According to Marinov the *plutenik* is afraid of black hawthorn as black hawthorn is used for making crosses. The *glogove* and *subotnizi* can destroy the *plutenik* by opening his grave, driving a black hawthorn stake through the body, and then pouring boiling wine or butter over it. Marinov points out that being a *plutenik* is not a permanent stage of existence for the demon. The *plutenik* stage lasts for forty days and then, if not destroyed, the *plutenik* turns into a *samsomolec* and then into a vampire. However, according to Marinov, this is a rare occurrence as most *plutenitzi* get destroyed by the *glogove* and *subotnizi*¹⁹.

The *plutenik* in Vasil Popov's *Mamnik*

Vasil Popov's novel *Mamnik* (2022) is a hybrid between horror, thriller, mystery, and fantasy. Popov's interest in traditional beliefs and specifically his fascination with "not very well-known parts of Bulgarian folklore" have inspired many of his works, including *Mamnik*²⁰. The author prefers to write about demons and monsters as he is of the opinion that they are more interesting than other characters and beings from Bulgarian folklore such as heroes and *samodivi*²¹. Popov learned about what became the main antagonist in

his novel – a demon called *mamnik*, while reading the works of the famous Bulgarian ethnographers Mihail Arnaudov and Dimitur Marinov. Additionally, Popov bases the novel's plotline on a Bulgarian folksong telling the story of the cursed Lazar who returns from the dead in order to bring his sister back to his mother²². The song is typically found under the title "The Dead Brother" and variants have been collected at different parts of the country such as the villages Malko Trunovo in the Chirpan area²³ and Osmar in the Shumen area²⁴.

Mamnik takes place in the fictional village Vrukola in the Trun area and follows the adventures of the border police officer Bojana and her colleague Mitko as they face their own demons along with supernatural and human monsters. The *mamnik* is not the only folkloric being that Popov brings to life in his book; as they face the *mamnik* and its creator, Bojana and Mitko are aided by another being from Bulgarian folklore – the *plutenik* Lazar Karaivanov. The reader is introduced to Lazar at the end of Chapter 1: "Secret Assignment." As Bojana is trying to arrest a group of refugees, she is faced with a puzzling scene. She finds a naked man with a body "shivering from the cold and covered in mud"²⁵. Unlike the refugees, the naked man doesn't understand Bojana as she asks him questions in Arabic, but speaks Bulgarian instead. He introduces himself as Lazar Karaivanov from Vrukola and appears to be frightened and confused. As Bojana studies the scene, she sees an open empty grave and an old tombstone that reads: "Lazar Karaivanov. 27 March 1901- 22 October 1932."²⁶. Given that the story takes place at the wake of the COVID-19 pandemic, Lazar had been dead for close to nine decades before his "resurrection" at the end of Chapter 1. The reader's suspicions that Lazar is not of this world are confirmed in Chapter 3: "Plutenik" when Dana, the local wise woman, decides to do a palm reading for Lazar. As she looks at the Lazar's hand, Dana's "gaze darkens." She quickly "pushes his [Lazar's] hand away, grabs her cane and jumps up from the chair as if she got burnt. Her jaw was shaking. A cry similar to a moan was rising in her throat"²⁷. As the wise woman puts the cane in front of her breasts "as if she wanted to protect herself from something," she screams at Lazar: "*Plutenik!* You are a *plutenik!*"²⁸.

The fact that Lazar returns from the dead in a human form and the untimely, unnatural, and violent circumstances of his death can be marked as two of the very few similarities between Popov's *plutenik* and the *plutenik* from Bulgarian folklore as described by ethnographic sources. As already demonstrated in the first section of this paper, ethnographic sources point to the fact that the traditional *plutenik* is an evil spirit who returns to torment people and animals and cause them harm in multiple ways such as drinking their blood, weighting down on them, beating them, destroying their belongings, and causing chaos and confusion in their lives and environments. Popov's *plutenik* Lazar demonstrates none of these actions or behaviors. Instead of being a restless evil spirit, Lazar functions as an invaluable supernatural helper without whom Bojana and Mitko could never defeat the monsters they were facing. In order for Popov to subvert the traditional role of the *plutenik* from a hated antagonist Lazar turns into a celebrated protagonist, the author reimagines some of the *plutenik*'s traits such as his mortality and his relationship with both animals and people.

Lazar's mortality

One of Lazar's main traits that contributes to his positive role in the narrative is that his flesh is invincible. Popov's *plutenik*, similarly to T-1000 from *Terminator 2: Judgment Day* (1991) and Wolverine from the *X-Men* franchise (2000-), is given the capability to recuperate from any and every injury; Lazar's body instantly heals and the flesh grows back after deadly incidents such as multiple iron stakes piercing his body, being thrown from unimaginable heights, being tossed into rocks, walking through a blazing fire, suffering severe beatings, and being shot at. When realizing that his body can sustain no permanent injury, Lazar concludes: "Yes, I can't die. *Obviously*, I can't die..."²⁹ Lazar's physical invincibility sets him apart from mortal humans and points to the bone-chilling fact that death in its core is invincible. Because of the fact that Lazar can sustain no permanent physical injury, his dead body becomes a shield that protects the living from supernatural and human monsters and from the demons that gnaw on their hearts and souls. While this trait is much needed for the advancement of the story's plot and for establishing Lazar's positive role in it, it is certainly not in line with the way traditional Bulgarian folklore describes the *plutenik*. The traditional *plutenik* can sustain injuries and can be destroyed. As already demonstrated in the first section of this paper ethnographic sources point to driving a stake made out of black hawthorn through the *plutenik*'s body, pouring boiling wine or butter over the body, burning the body, and cutting the body as the most common ways of destroying the revenant.

Lazar's relationship with Aira

Another way in which Popov's *plutenik* Lazar differs from the folkloric *plutenik* is the fact that Bojana's dog Aira – a dog-*subotnik* (a dog born on Saturday) – is very fond of him from the first time she sees him. In Chapter 3: "Plutenik" Lazar temporarily moves to Bojana's house. As Bojana comes home one day, she finds Lazar playing her father's old acoustic guitar. Aira is lying next to him on the bed with her head on his lap. Bojana points out that "in general she [Aira] doesn't trust outsiders as easily" and that she is trained to not let people she doesn't know near her that quickly.³⁰ Lazar replies, "She [Aira] is not stupid after all...She knows she can trust me. I won't do anything bad to her"³¹. Throughout the novel Popov weaves in the traditional belief that *subotnizi* – people and dogs born on Saturday—have special powers in terms of being able to sense, see, and connect with supernatural forces. Aira, a dog-*subotnik*, plays an important role in sensing evil supernatural forces and protecting her owner Bojana from them. For example, Aira always senses the *mamnik*'s evil presence and start growling and barking at the demon. In addition, the wise woman Dana makes Aira an important part of the ritual that protects the sleeping Bojana while she communicates with her dead relatives. The fact that Aira immediately welcomes Lazar and feels comfortable with him shows that she does not perceive the *plutenik* to be an evil force or a threat to her owner Bojana. However, as pointed out in the previous section of this paper according to the information found in ethnographic sources people and dogs-*subotnizi* are some of the worst enemies of the traditional *plutenik*. They can see the *plutenik* and thus are capable of destroying the demon. With this in mind, a friendship between Aira and Lazar would be highly unlikely in the realm of traditional folklore. However, in Popov's novel a dog-

subotnik and a *plutenik* not only peacefully coexist, but also build a strong bond based on mutual trust and affection, which once again re-affirms Lazar's positive role in the story.

Lazar's relationship with Bojana

When discussing the differences between Popov's *plutenik* and the folkloric *plutenik*, one can't not point out the relationship between Lazar and Bojana. As discussed in the previous section of this paper, ethnographic materials point to the fact that a *plutenik* can get married, have relations with his wife, and have children. However, in the ethnographic accounts, some of which have been described in the previous section of this paper, the *plutenik* can't escape his evil nature and torments his family by assuming the shape of an animal, usually a dog. Upon finding out that her husband is a *plutenik*, the wife destroys him with the help of her relatives. This is certainly not the case with Bojana and Lazar in *Mamnik*. Lazar falls in love with Bojana and his love and support help her defeat not only the demonic *mamnik*, but also her own worst fears and doubts, which will be discussed in more detail later in this paper. Bojana and Lazar's love story develops throughout the novel and provides an alternative reality of passion and devotion to a world engulfed by sickness, fear, anger, and loss. The novel ends with Lazar sitting behind the pregnant Bojana " [hugging] her with his giant arms and [holding] her close to his body"³². Even though neither one of them knows whether the approaching dawn will mark the end of Lazar's earthly existence, Bojana "trusts Lazar fully" and Lazar has found "tranquility and bliss"³³. As demonstrated, the relationship between a *plutenik* and a woman that Popov creates in his work is very different from the relationships between *plutenitzi* and women described in the ethnographic sources. Instead of deceiving Bojana, Lazar opens up his heart to her; instead of attacking her, he protects her; instead of draining her life energy, he breathes in new life into her lonely soul. The relationship between Lazar and Bojana helps solidify the *plutenik*'s place as a protagonist and a force of good in Popov's novel.

Reimagining the *plutenik* and reworking traditional folkloric beliefs

In an interview from February, 2023 Popov states, "Pseudo-patriotism and pseudo-folklore have taken over everything to an extent that makes me ashamed to admit that I am interested in folksongs and mythical beings. The populists have stolen from me that which I love"³⁴. Even though Popov speaks against pseudo-folklore, as already demonstrated in this paper he "remakes" traditional Bulgarian folkloric beliefs about the *plutenik* through the character of Lazar Karaivanov. Instead of serving as the antagonist – a source of otherworldly evil that tests and pushes human boundaries, Lazar becomes the protagonist in Popov's *Mamnik* – a source of otherworldly hope and strength needed to save a human world devastated by hatred, pain, guilt, and loss. According to some scholars and professionals whose life and careers have been tied to traditional folklore, such "remakes," adaptations, and reinventions can be viewed as pseudo-folklore. In an interview from 2023 Prof. Georg Kraev, a leading expert in the field of classical folk culture and its post-folkloric forms, states that "folklore can't be anything else but authentic, aka original" and emphasizes that for him the term "adaptation" is "horrible because it assumes that the composer [author] stands higher than the miracle of the

unauthored process of folklore”³⁵. Along the same lines, in an interview from 2023 Bojidar Zlatkov, a celebrated Bulgarian folk singer, points out that it makes him happy to see that Bulgarians “are starting to return to their roots and are more interested in the nation’s traditions”; however, Bojidar emphasizes that he would have liked “for this interest to not be as commercialized and at times profane as it has been”³⁶. With this in mind Bojidar states that “we [Bulgarians] need not only patriots and enthusiasts, but also good teachers and specialists who know our [Bulgarian] folklore and can relate it in its purest form to us – the new generations”³⁷. Other scholars, however, recognize that traditions change and that folklore is not an inflexible, frozen entity that is detached from its corresponding historical and cultural landscape. Even though Dr. Veselka Toncheva, an expert in ethnomusicology, emphasizes folklore’s “meaning as a staple of Bulgarian national identity,” she also recognizes that folklore “develops and modernizes, finds its way to the public” thus pointing to the fluid and malleable nature of traditional beliefs.³⁸ With this in mind, if Popov’s reinvented *plutenik* is not an example of pseudo-folklore and populism, what can we make of the reimagined folkloric tradition that Lazar Karaivanov embodies?

In *The Remake of Folklore Motives and Plots in Bulgarian Fiction from Liberation to the First World War. Ideological Uses of Folklore* Margarita Staneva writes: For the Bulgarian author folklore is often a source of inspiration and serves as a bridge to the nation’s culture and the creation of the perception of the “true Bulgarian” with their way of life, dreams, and ideas about the world. Being such a tool, the use of folklore shifts based on different ideological approaches. We could call these uses “remakes,” as we will see how different authors keep various elements from folklore—the plotline, the characters, the style, while other elements are changed based on the ideological situation in which they are used... The ideological scope of the author’s consciousness determines what ideology will dictate the use of folklore in the final literary product. This will partially depend on the views and perspectives of the author, but will also partially depend on the ideological situation in which the work is written (not only on the current political situation, but also on the realm of esthetical pursuits.)³⁹.

One of the examples that Staneva uses to illustrate her idea about folkloric “remakes” is the use of *samodivi* and *rusalki* in Ivan Vazov’s works. She points out that even though the *samodivi* and *rusalki* are traditionally demonic beings, in the works of Vazov they become positive characters associated with “Bulgarian nature, Bulgarians’ beliefs and fantasy”⁴⁰. By linking Bulgarian *samodivi* and *rusalki* to mythological characters from Romantic poetry such as fairies, nymphs, and naiads, Vazov positions Bulgarian traditional beliefs on the global map of folklore and literature⁴¹. With this in mind, Popov’s character Lazar can be viewed as a folkloric “remake” of the traditional *plutenik* figure the role of which is defined by a specific ideological scope partially related to the author’s own thoughts and beliefs and partially related to the relevant historical, political, and cultural atmosphere.

In *Mamnik* Popov links the *plutenik* to two large-scale historical events that have caused people to feel confused, threatened, invaded, and helpless—the Treaty of Noy and the COVID-19 pandemic. However, scholars such as Jan Perkowski and Nick Groom have already explored the long-standing connection between the vampire figure and

events related to epidemic diseases and shifting geographical borders. With this in mind, it is worth discussing an original interpretation of the character of Lazar through the lens of an alternative approach to the life-death dichotomy in a pandemic-ridden world scarred by the memories of loss and war where the boundaries between this world and the other world are blurred. According to C. W. Sullivan, III “science fiction, and occasionally fantasy, challenges and asks the reader to examine the attitudes behind the behavior it is criticizing; that is, these authors are not merely pointing out bad behavior and telling the reader to stop doing that, they are asking the reader to examine the long-held traditional attitudes or beliefs which have made that behavior seem, at least at one time, perfectly acceptable”⁴². In *Mamnik* Popov “remakes” Lazar in order not only to criticize behaviors that stem from pure selfishness, malice, anger, and hate, but also to suggest that at times only death with its invincibility and sweeping might can defeat monsters – supernatural, human, and internal – that turn people’s lives into the worst death sentence.

The supernatural monster: The *mamnik*

The supernatural monster that Lazar triumphs over is the *mamnik* – a “huge demonic bird”⁴³. This powerful merciless creature that consumes and destroys human life was created by Lazar’s mother, Veneta, in order to avenge her daughter’s presumed untimely and cruel death. Veneta brought the monster to this world consumed by rage and pain and turned her own sons into sacrificial lambs on the altar of the monster. In a conversation with her long-lost daughter Natalia, Veneta says, “Your brothers were sacrificed. So I could create a *mamnik* and take my revenge on those who took you away from me. Don’t feel bad for them, Talche! They would have become men... And this world needs no more men”⁴⁴. Veneta – the puppet master, and her pupp – the *mamnik*, can’t exist without one another. For decades, at Veneta’s command, the *mamnik* deceives, lures in, scars, torments, and murders anyone who could be at fault for Lazar’s sister’s unfortunate fate. No human is capable of fighting or defeating the monster as human mortal bodies are vulnerable to the monster’s strength and human minds are vulnerable to the *mamnik*’s nightmarish torment and manipulation. The *plutenik* Lazar – the one who is dead and therefore can’t be killed, the one who has surrendered to eternal sleep and therefore doesn’t need much nightly rest, is people’s only hope in their unequal battle with the *mamnik*. Only death embodied by Lazar is strong enough to defeat the *mamnik* – a creature created from death, feeding on death, and living to cause death. Lazar leads the monster to its demise and ultimately destroys the source of evil that wasn’t allowing people to live and feel alive: “All that was left from all the anger and grief that have filled the *mamnik* for so many years, was a handful of dust with a bad smell. However, the wind quickly replaced it with spring aromas”⁴⁵.

The human monsters: Kamen and Arso

Lazar triumphs not only over supernatural monsters, but also over human monsters such as Kamen and Arso who have tormented many others and appear to be beyond the reach of any type of retribution. Kamen is a classic bully whose answer to everything is tormenting and torturing others. Kamen is the one that convinces the little Bojana that she has “evil eyes” and will curse anyone that she develops an affection for, which

leads to years of self-doubt and loneliness for Bojana. Even when he grows up, Kamen continues to get what he wants by the means of intimidation. For example, he often holds interrogations with suspects out in the forest so that he can beat them until he gets the information he needs. Due to people's fear of him and his father's high-power position, Kamen seems unstoppable. Arso is defined by Lazar as a "traitor" who hides in himself a "devil more dangerous than the *mamnik*"⁴⁶. Arso is responsible not only for Lazar's death, but also for the death of many others that throughout the years had fallen into the sticky spider webs that he kept weaving with the sole goal of selfishly protecting himself and his family.

Lazar confronts both Kamen and Arso and triumphs over them by shifting their perspective on death. When Kamen takes Lazar into the forest and starts hitting him, he quickly realizes that he is facing something he had never seen before. As the *plutenik*'s wounds are miraculously healing in front of Kamen's eyes, "Kamen almost screamed from terror. He stood as if someone had poured boiling water over him for a whole minute and didn't know what to do. Then he started screaming and saliva was flying out of his mouth. "What are you?" Trying to catch his breath, he stopped and leaned on his knees. His whole face was covered in sweat."⁴⁷ Lazar's answer, "Something that you shouldn't even bother trying to kill"⁴⁸ turns Kamen's world upside down. The bully who for many years had played on people's fear of death was now facing a being who not only was not subject to death, but also didn't fear it, which brought unimaginable horror upon Kamen as he was confronted by his own powerlessness, helplessness, and lack of control. Arso is placed in a similar situation by Lazar. When confronted by Lazar in front of his whole family, Arso shoots the *plutenik* twice in the head. Arso's family – his most beloved people that he had fought for for his whole life, are "horrified by what the old man had just done before their eyes"⁴⁹ and Arso "at the end of his earthly path realized that these people—his closest humans, would always remember him...as a murderer"⁵⁰. As Lazar's wounds recover instantaneously, he can see Arso's "horrified and puzzled glance"⁵¹, to which Lazar responds by informing him that soon the police would get there to take Arso and his son to jail for murdering the old shepherd from Vrukola. As he makes this last hit into Arso's crumbling façade, Lazar says, "Farewell, Arso! My soul has already found peace. I hope that your soul never finds it..."⁵². The *plutenik* does to Arso what no human could have done – he not only brings the ghosts of Arso's past to light, but also shows Arso's true nature and finally inflicts upon him the punishment he deserves.

The monster within: Bojana's evil eyes

Lazar does not only triumph over supernatural and human monsters that no human could have defeated; he also fights internal monsters that no human had the courage to face. Bojana has heterochromia which makes most people feel uncomfortable with her gaze: "Only then did Delian see her eyes from up close. One—the left one, was blue, while the other one had the color of a hazelnut. This was Delian's first time seeing a woman with heterochromia. Her gaze was making him feel uncomfortable"⁵³; "One could notice the difference in the color of her retinas only if they got closer to her face, but many people still felt uncomfortable with her gaze and avoided it"⁵⁴. In addition,

when Bojana was a baby her mother's milk stopped for some time and then started again. In such cases, people said that the baby "had *evil eyes* and could give the evil eye to anyone that they look at and feel affection for"⁵⁵. While growing up, Bojana was bullied by some of the older children who "took advantage of her guilt and fear that she could harm people simply by looking at them"⁵⁶ and for a long time believed that she did in fact have evil eyes that could hurt anyone.

Even though the grown up Bojana had tried to unroot these thoughts and suspicions, up until meeting Lazar they still lived in her heart and tormented her mind. Shortly after meeting Lazar, Bojana tells him: "It seems like the only thing you should fear are my evil eyes. All men feel uncomfortable with them. They are afraid that I will give them the evil eye and something bad will happen to them if they look into my eyes for too long...And they might be right...Maybe all of the [bad] things happening right now in the village are because of me. Most likely I gave the village the evil eye and...I don't know. Maybe this is why I feel responsible and want to fix it all..."⁵⁷. However, Lazar is not a mortal man who fears evil eyes, curses, or death as evidenced by him stating that "It is highly unlikely that your [Bojana's] eyes can do anything to a *plutenik*"⁵⁸. Ignoring her warnings to stay away from her because of her evil eyes, the *plutenik* keeps getting closer to Bojana. Unlike many others who upon seeing her eyes felt uncomfortable and immediately looked away, Lazar picks up Bojana head and stares in her eyes "as if he was studying them"⁵⁹. Then he "bends slowly forward and...kisses first her blue eye... [and] a second later his plump lips kiss Bojana's other eye – the one with the hazelnut color"⁶⁰. For Bojana this is not only "the most erotic moment in her life," but also a transformational moment that makes her feel accepted for who she is; a moment that only a *plutenik* – a revenant who doesn't fear death, could give her: "What Lazar just did made her feel accepted the way she is. She forgot her evil eyes and their harming power. All of the old wives' tales with which people had stuffed her head her whole life, all of the guilt that people threw on her for every bad thing that happened in the village...all of that just disappeared. Bojana felt a burning desire to kiss the man who made her forget all of that and who helped her accept her own true identity"⁶¹.

Conclusion

Mamnik takes the audience into a world defined by the fear of the COVID-19 pandemic and scarred by the memories of war. People are torn away not only from their loved ones; they are also forcefully separated from their own identities which pushes them into creating new identities often defined by fear, pain, anger, hate, and cruelty. In the world of *Mamnik* there are many monsters. Some are powerful demonic supernatural beings like the *mamnic*. Others are bullies, traitors, and murderers like Kamen and Arso. Yet others are invisible. They live inside people's minds and hearts and every day slowly drive them down the path of self-doubt and loneliness. Ordinary humans like Bojana and Mitko can't defeat these monsters as their flesh is mortal and their thoughts and actions are subject to their natural human fear of death. Only another "monster" – a *plutenik* who returns from the dead, can defeat the monsters that live among the people, destroy their bodies, and torment their souls. By "remaking" the *plutenik* character and changing some of his folkloric traits so that Lazar becomes the protagonist in the narrative, Popov

presents an original take on the traditional life-death dichotomy. In a world pulsating with fear of death and memories of loss, the invincibility of death and its overarching might become people's only saving grace. Popov's approach to reimagining Lazar's character reminds of similar approaches to the idea of a wronged revenant who returns to seek revenge and fight for justice. For example, the comic book series *The Crow* (1989) by James O'Barr, which have later been turned into film and TV series adaptations, tell the story of Eric Draven – a character very similar to Lazar, who returns from the dead to avenge his and his fiancé's brutal murder. A comparative analysis of the characters of Lazar and Eric and the circumstances of their death, return, and quest for justice can be an interesting topic of a future study.

Notes

¹ DUNDES, Alan. *The Study of Folklore in Literature and Culture: Identification and Interpretation*. Online. The Journal of American Folklore, vol. 78 (1965). Available from: <https://www.jstor.org/stable/538280> [viewed 2025-07-08].

² GEORGIEVA, Ivanichka. *Bulgarian National Mythology*. Sofia: BAS publisher "Prof. Marin Drinov", 2018, ISBN 978-954-322-568-2

³ TROEVA-GRIGOROVA, Evgenia. Vampire. GEORGIEV, Mincho. *Mythology of the Human Body: Anthropological Dictionary*. Sofia: BAS publisher "Prof. Marin Drinov", 2016, p. 287.

⁴ MARINOV, Dimitur. *Living Old Times: Ethnographic (Folkloric) Study of Vidinsko, Kulsko, Belogradchishko, Lomsko, Berkovsko, Orehovsko, and Vrachansko/ Book One: Beliefs and Superstitions of the People*. Ruse: St. Cyril and Methodius, 1891, p. 40.

⁵ Ibid.

⁶ VAKARELSKI, Hristo. *Ethnography of Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1977, p. 435.

⁷ Marinov, op. cit., p. 42.

⁸ Vakarelski, op. cit., p. 435.

⁹ Marinov, op. cit., p. 40.

¹⁰ Ibid, p. 42.

¹¹ Ibid, p. 42-44.

¹² Vakarelski, op. cit, p. 435.

¹³ Marinov, op. cit., p. 45.

¹⁴ ANCHEV, Anatol. *Vampires: Made-up or Real?*, Sofia: Horizont, 1993, p. 64.

¹⁵ MITZEVA, Evgenia. *Invisible Night Guests*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1994, ISBN 954-11-0160-8, p. 111-112.

¹⁶ AIF 139, I, "Tale about a vampire," Pet mogili, tale, 1981-02-20, STOIKOVA, Stefana (rec.), p. 41.

¹⁷ AIF 286, II, "A Vampire got married," Mramor, tale, 1983-08-08., p. 120.

¹⁸ Mitzeva, op. cit., p. 111-112.

¹⁹ Marinov, op. cit., p. 44.

²⁰ *Mamni – Vasil Popov*. Online. Available from: <https://4eti.me/mamnik/>. [viewed 2025-05-15].

²¹ *The Horror of Bulgarian Folklore or Why Did Vasil Popov's Mamnik Succeed*. Online. Available from: https://www.capital.bg/moiat_capital/lica/2023/02/17/4448044_horurut_na_bulgarskiia_folklor_i_istoriia_ili_zashto/. [viewed 2025-05-18].

²² *Mamnik – Vasil Popov*, op. cit.

- ²³ Inv. number 172, II, "The Dead Brother," Malko turnovo, folksong, 1980-11-28, p. 210.
- ²⁴ SbNU XLII, "The Dead Brother," Osmar, folksong, p. 159.
- ²⁵ POPOV, Vasil. *Mamnik*. Sofia: Storytel Original, 2022, ISBN 978-619-7313-58-1, p. 60.
- ²⁶ Ibid.
- ²⁷ Ibid, p. 162.
- ²⁸ Ibid.
- ²⁹ Ibid, p. 198.
- ³⁰ Ibid, p. 140.
- ³¹ Ibid
- ³² Ibid, p. 667.
- ³³ Ibid.
- ³⁴ *The Horror of Bulgarian Folklore*, op. cit.
- ³⁵ *Folklore Is the Authorless Miracle, but There Are Masters Who Succeed at Reading It and Making It into Their Own Art*. Online. Available from: https://www.actualno.com/music/folkloryt-e-chudoto-bez-avtor-no-ima-majstori-koito-uspjavat-da-go-prochetat-i-da-go-prevyrnat-v-svoe-izkustvo-news_1926782.html. [viewed 2025-05-20].
- ³⁶ *Folklore Is Great Wealth and Plays a Crucial Role in the Preservation of Our National Identity*. Online. Available from: <https://kulturni-novini.info/sections/34/news/37519-folklorat-e-ogromno-bogatstvo-i-ima-izklyuchitelna-rolya-za-zapazvaneto-ni-kato-natsiya>. [viewed 2025-05-21]
- ³⁷ Ibid.
- ³⁸ *Folklore is a Pillar of Bulgarian Identity*. Online. Accessible at: <http://www.mni.bg/2019/08/folklorut-produlzhava-da-bude-opora.html>. Viewed [2025-05-21]
- ³⁹ STANEVA, Margarita. *The Remake of Folklore Motives and Plots in Bulgarian Fiction from Liberation to the First World War. Ideological Uses of Folklore*. Online. Available from: https://studialiteraria.eu/sites/default/files/ISSUES/ISSUE_1/pdf/11_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf. [viewed 2025-05-02], p. 144-146.
- ⁴⁰ Ibid, p. 146.
- ⁴¹ Ibid, p. 146-147.
- ⁴² SULLIVAN III, C. W. *Folklore and Fantastic Literature*. Online source. Western Folklore, vol. (2001). Available from : <https://www.jstor.org/stable/1500409> [viewed on 2025-07-08], p. 291.
- ⁴³ POPOV, op. cit., p. 656.
- ⁴⁴ Ibid, p. 604.
- ⁴⁵ Ibid, p. 612.
- ⁴⁶ Ibid, p. 656.
- ⁴⁷ Ibid, p. 595.
- ⁴⁸ Ibid
- ⁴⁹ Ibid, p. 665.
- ⁵⁰ Ibid
- ⁵¹ Ibid
- ⁵² Ibid, p. 666.
- ⁵³ Ibid, p. 12.
- ⁵⁴ Ibid, p. 41.
- ⁵⁵ Ibid, p. 44.

⁵⁶ Ibid, p. 45.

⁵⁷ Ibid, p. 199.

⁵⁸ Ibid, p. 200.

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Ibid, p. 200-201.

References

AIF 139, I, "Tale about a vampire," Pet mogili, tale, 1981-02-20

AIF 286, II, "A Vampire got married," Mramor, tale, 1983-08-08

ANCHEV, Anatol. *Vampires: Made-up or Real?*, Sofia: Horizont, 1993.

DUNDES, Alan. *The Study of Folklore in Literature and Culture: Identification and Interpretation*. Online. The Journal of American Folklore, vol. 78 (1965). Available from: <https://www.jstor.org/stable/538280> [viewed on 2025-07-08].

GEORGIEVA, Ivanichka. *Bulgarian National Mythology*. Sofia: BAS publisher "Prof. Marin Drinov", 2018, ISBN 978-954-322-568-2.

Folklore Is the Authorless Miracle, but There Are Masters Who Succeed at Reading It and Making It into Their Own Art. Online. Available from: https://www.actualno.com/music/folkloryt-e-chudoto-bez-avtor-no-ima-majstori-koito-uspjavat-da-go-prochetat-i-da-go-prevyrnat-v-svoe-izkustvo-news_1926782.html. [viewed 2025-05-20]

Folklore Is Great Wealth and Plays a Crucial Role in the Preservation of Our National Identity. Online. Available from: <https://kulturni-novini.info/sections/34/news/37519-folklorat-e-ogromno-bogatstvo-i-ima-izklyuchitelna-rolya-za-zapazvaneto-ni-kato-natsiya>. [viewed 2025-05-21].

Folklore is a Pillar of Bulgarian Identity. Online. Available from: <http://www.mni.bg/2019/08/folklorut-produlzhava-da-bude-opora.html>. [viewed 2025-05-21]

Inv. number 172, II, "The Dead Brother," Malko turno, folksong, 1980-11-28.

Mamnik—Vasil Popov. Online. Available from: <https://4eti.me/mamnik/>. [viewed 2025-05-15].

MARINOV, Dimitur. *Living Old Times: Ethnographic (Folkloric) Study of Vidinsko, Kulsko, Belogradchishko, Lomsko, Berkovsko, Orehovsko, and Vrachansko/ Book One: Beliefs and Superstitions of the People*. Ruse: St. Cyril and Methodius, 1891.

MITZEVA, Evgenia. *Invisible Night Guests*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1994, ISBN 954-11-0160-8.

POPOV, Vasil. *Mamnik*. Sofia: Storytel Original, 2022, ISBN 978-619-7313-58-1.

SbNU XLII, "The Dead Brother," Osmar, folksong.

STANEVA, Margarita. *The Remake of Folklore Motives and Plots in Bulgarian Fiction from Liberation to the First World War. Ideological Uses of Folklore*. Online. Available from: https://studialiteraria.eu/sites/default/files/ISSUES/ISSUE_1/pdf/11_%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B0_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf. [viewed 2025-05-02].

SULLIVAN III, C. W. *Folklore and Fantastic Literature*. Online. Western Folklore, vol. 60 (2001). Available from: <https://www.jstor.org/stable/1500409> [viewed on 2025-07-08].

The Horror of Bulgarian Folklore or Why Did Vasil Popov's Mamnik Succeed. Online. Available from: https://www.capital.bg/moiat_capital/lica/2023/02/17/4448044_horurut_na_bulgarskiia_folklor_i_istoriia_ili_zashto/. [viewed 2025-05-18].

TROEVA-GRIGOROVA, Evgenia. Vampire. GEORGIEV, Mincho. *Mythology of the Human Body: Anthropological Dictionary*. Sofia: BAS publisher "Prof. Marin Drinov", 2016.

VAKARELSKI, Hristo. *Ethnography of Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1977.

Vasil Popov: "Mamnik's Success Has Shown that There Is Hunger for Such Stories." Online. Available from: <https://boulevardbulgaria.bg/articles/vasil-popov-uspehat-na-mamnik-dokazache-ima-ogromen-glad-za-takiva-istorii>. [viewed 2025-05-18].

VIKTORIA BASHAM
FULBRIGHT US SCHOLAR PROGRAM
1129, RIVERSIDE DR. SALISBURY, MD 21801, USA
EMAIL: vvbasham@salisbury.edu

Киното под открито небе посрещна над 1000 зрители в пет поредни вечери

Зорница Желева
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. Кирил и Методий“

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в партньорство с Областния управител на област София, организира специални прожекции под открито небе. Столичани и гости на София гледаха някои от най-новите и вдъхновяващи български филми от последните две години в пет поредни вечери – от 12 до 16 август 2025 г.

Градинката зад Библиотеката посрещна над 1000 зрители, които се насладиха на българското кино чрез филмите: „Гунди – легенда за любовта“, „Без крила“ – разказ за живота на параолимпийца Михаил Христов, „Сватба“ – екранизация по разказ на Николай Хайтов, „Не затваряй очи“ – филм за силата на прошката и любовта и „Почивката“ – най-гледаната българска комедия за 2025 г.

В края на прожекцията на „Сватба“ зрителите бяха изненадани от актрисата Ралица Стоянова, която изпълнява главната роля на Хате. Тя сподели с публиката емоциите си и интересни истории, свързани с изпълнението на ролята и заснемането на продукцията.

„Киното е естествено продължение на литературата и словото. Затова и ние приехме с радост идеята на областния управител за това съвместно събитие. Искаме да предоставим на нашите читатели и съграждани едно по-различно преживяване по време на лятото, когато Библиотеката не работи с читатели“, посочи доц. д-р Калина Иванова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

„Прожектират се все български филми, които е хубаво да популяризираме и да стигнат до повече граждани“, сподели областният управител на София-град Стефан Арсов.

Събитието се проведе с вход свободен, като всяка вечер прожекциите започваха в 21.00 часа. За зрителите бяха осигурени столове, някои от тях носеха собствени, а други разполагаха одеяла върху поляната.

Екипите на Български червен кръст бяха на място всяка една от вечерите, за да окажат първа помощ при нужда, а доброволците от платформата Time Heroes помагаша за подредбата и организацията на седящите места.

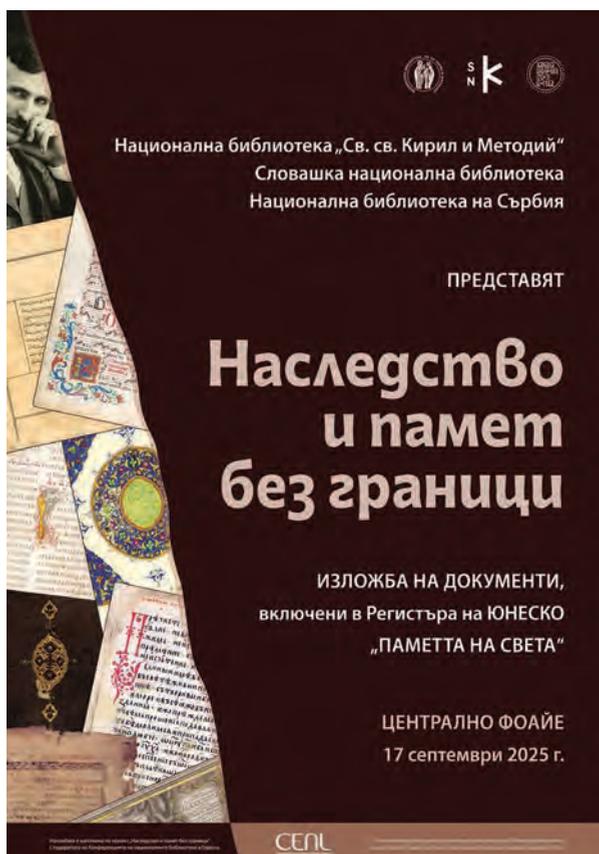
„Кино под открито небе“ се вписва в мисията на Националната библиотека да съхранява и популяризира българското културно и книжовно наследство чрез съвременни и достъпни срещи с изкуството и словото. Събитието е част и от стремежа на администрацията на област София-град да подкрепя културата и да създава възможности за пълноценно лятно преживяване в града.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ с изложба „Наследство и памет без граници“

БОЯНА МИНЧЕВА, ЗОРНИЦА ЖЕЛЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

На 17.09.2025 г. в Централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се откри изложбата „Наследство и памет без граници“. Експозицията бе организирана съвместно с Националната библиотека на Сърбия и Словашката национална библиотека и представя многообразието на регистрираното документално културно наследство в Регистъра на ЮНЕСКО „Паметта на света“. *Изложбата се реализира в рамките на проект „Наследство и памет без граници“ с безвъзмездно финансиране от Ерланд Колдинг Нилсен, грант 2025 на Конференцията на националните библиотеки (CENL).*

Инициативата „Наследство и памет без граници“ има за цел да подкрепи развитието на институциите – пазители на националната и световна памет, за работата им по каузата да идентифицират, съхраняват, опазват, споделят и популяризират това богатство в и извън националните си граници.

От Националната българска библиотека отправихме покана към партньорите – членове на Конференцията на европейските национални библиотеки, на която любезно се отзоваха колегите от Сърбия и Словакия, да представим заедно своите съкровища, които са получили световно признание чрез вписването им в регистъра „Паметта на света“ на ЮНЕСКО.

Всяка страна участва с три свои одобрени от комисията номинации, които включват разнообразни по вид и съдържание документи. За всяка от тях е отделено по едно визуално табло, което разказва както за стойността и значимостта на представените ценности, така и за любопитната съдба и история на тяхното придобиване от съответните институции.

Представители на екипа по проекта при откриването на изложбата
Снимка: Иван Хаджиев

Изложбата представлява единадесет пана с фотографии и текст, показва средновековни книжовни произведения, църковни книги, богато украсени ръкописи, телеграми, карти, научна и патентна документация, снимки и др.

Националната библиотека на България показва трите си паметника, включени в Регистъра на ЮНЕСКО „Паметта на света“: Енински апостол от края на X и началото на XI в., фрагмент от най-стария кирилски апостол, свидетел на прехода от глаголица към кирилица; Борилов синодик от края на XIV в., препис от Синодика на цар Борил от 1211 г., когато е свикан Събор против богомилската ерес и препис от XVI в. на Маснави-йе-Ма'нави („Духовни двустиишия“) на персийския философ, мистик, духовен водач и поет Джалал ад-Дин Руми Маулана – колективна номинация с още пет държави.

Националната библиотека на Сърбия представи паметниците на своята държава, вписани в „Паметта на света“: Архив на Никола Тесла, донесен от Ню Йорк

след смъртта на учения през 1943 г., който съдържа 160 000 страници и над 1000 оригинални фотографии. Интересен документ е полученият Диплом за почетен доктор на Никола Тесла от 22 май 1939 г. по случай 50-годишнината от основаването на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, както и Мирославлевото евангелие, датирано към 1180-1190 г. – славянско кирилско изборно евангелие. Това е най-старият украсен сръбски ръкопис, запазен до днес. Пази се в Националния музей в Белград. Състои се от 181 пергаментни листа. Един лист се пази в ГПБ в Санкт-Петербург. Ръкописът е представителен пример за стила, който се появява в края на XII в. в Сърбия в резултат на смесено влияние от Италия и Византия. Третият документ от страна на Република Сърбия е Телеграма за обявяването на война от Австро-Унгария на Сърбия от 28 юли 1914 г., която всъщност бележи началото на Първата световна война.

Словашката национална библиотека презентира следните си национални си паметници, включени в „Паметта на света“: Илюстрирани ръкописи от Братиславската клубна библиотека – колекция от 5 средновековни богато украсени музикални ръкописи от последната четвърт на XV в. – т. нар. Братиславски антифонари; Колекция на известния учен, музеолог, литературен историк и поет от Сараево Сафвет-бег Башагич, която включва 598 арабографични ръкописа на османотурски, арабски и персийски език, датирани от XII до XX в. Те съдържат произведения на известни творци на ислямската култура и са богато украсени. Третата колекция от Словашката република, включена в регистъра, е от минни карти и планове за главната камерна зала – централен офис на счетоводната къща на Банска Щявница – обширен набор от около 20 000 документа, обхващащи периода XVII – XX в., сред които минни карти, технически планове на сгради, резервоари, язовири, водни канали, технически устройства, планове на обекти и кадастрални карти.

Енинският апостол – най-старият български кирилски ръкопис, съхранен на територията на нашата страна, архивът на световноизвестния учен, изследовател и откривател Никола Тесла, съхраняван в едноименния музей в Република Сърбия и безценната колекция от музикални ръкописи на Братиславската клубна библиотека са само малка част от богатото световно книжовно наследство, на което нашите посетители се насладиха и опознаха чрез тази първа по рода си експозиция.

Приносът на историческата и духовна столица на България за успешната реализация на Съединението между Княжество България и Източна Румелия

КАЛИНА ИВАНОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: В статията се представят информация, документи и факти, които подчертават приноса на Велико Търново за подемане на процеса по Съединението на Княжество България с Източна Румелия. Обърнато е внимание на комитет „Единство“ и неговите учредители, които са известни имена от предосвобожденския период на България, в следствие видни държавни лица като Стефан Стамболов, Любен Каравелов, Христо Караминков, Георги Живков и др.

Ключови думи: Съединението, комитет „Единство“, Велико Търново, Пловдив

На 29 август 1878 г. в старопрестолния Търновград, в Хаджи Недялковата къща, където по това време се помещава емблематичното читалище „Надежда-1869“ и е отседнал Любен Каравелов, е основан Губернски благотворителен комитет „Единство“. Тази първа по рода си организация в Княжеството е в отговор на несправедливите решения на Берлинския конгрес. Днес на същото сакрално място се намира сградата на Старата градска поща, а протоколите на комитета са намерили своя прием във фонда на Националната ни библиотека. Сред 38-те учредители – все елитни представители на търновската предосвобожденска общественост, откриваме имената както на доскорошни революционери като Стефан Стамболов, Христо Иванов Големия, Христо Караминков – Бунито, Никола Обретенов и Любен Каравелов, така и на половин дузина бъдещи авторитетни строители на новата българска държавност и войска като: Данаил Николаев, Олимпи Панов, Георги и Никола Живкови, д-р Стат Антонов, Цани Гинчев, Димитър х. Павли Иванов и т.н. По въпросите на военното дело на преден план изпъква фигурата на 21 годишния Константин (Коста) Паница. (Снимка 2)

По инициатива на тези знакови личности Стефан Стамболов, Христо Иванов Големия, Никола Икономов, Христо Караминков, Георги Живков и др. активни дейци на революционното движение преди Освобождението полагат основите на комитет „Единство“. Поради здравословното състояние на Любен Каравелов за почетен председател на комитета е избран архимандрит Стефан. От първия протокол на комитет „Единство“ четем за управителния състав: за председател е избран Стат Антонов, за секретар Стефан Стамболов. От предпазливост да не се подразнят Великите сили и Високата порта, комитетът е наречен „благотворите-

лен“. В Устава целта на комитета е за „Улучшението на нещастното положение на останалите българи във от пределите на Свободна България“. По примера на търновския комитет започва изграждане на комитети „Единство“ в много градове и села на Северна България – Ловеч, Горна Оряховица, Дряново, Трявна, Севлиево, Шумен, Габрово, Русе, Плевен и др. Под неговото влияние пловдивските дейци също започват да наричат своя комитет „Единство“, който през януари 1879 г. се преименува в „Централен тракийски комитет“.

Символична плоча е поставена върху фасадата на Старата поща, която напомня, че от Велико Търново реално започва подготовката за Съединението на Княжество България и Източна Румелия и обединението на всички българи в разпокъсаните ни земи. Върху парче от мрамор е посочено, че на същото място някога е била и къщата, в която е основан комитет „Единство“. Една от задачите на тези „благотворителни“ комитети е да се подпомагат и бежанците от Македония. Затова търновският комитет започва да събира волни помощи. Доказващи тези дейности е разписката за внесена волна помощ от д-р Стефан х. Пенчев на българския благотворителен комитет „Единство“ от 25 ноември 1878 г., изготвена от секретаря на комитета Никола Икономов. (Снимка 1)

Успоредно с търновския комитет възниква и се обособява Българо–македонски революционен комитет „Искра“ със седалище гр. Русе, създаден от търновеца капитан Коста Паница. Целта на така основания комитет е ясно и точно обоснована в неговия Устав, в чл. 1: „Да помага за освобождението на Македония“. В забележка под него се пояснява – „Под освобождение на Македония комитетът разбира свобода на всички в Македония, от каква религия и народност и да са те“.

В изпратеното Окръжно писмо до Свишовския клон на комитета е изразено становището за съставяне на две главни чети и събирането на оръжие за освобождение на Македония и подготовката на въстание.

Атмосферата на този знаменателен акт е описан от един от най-добрите историографи на този период Симеон Радев. В деня на Съединението в Търново се провежда митинг по посрещането на Петко Каравелов в качеството му на министър-председател, на който Стефан Стамболов ултимативно се обръща към Александър I Батенберг и заявява на княза: „Ваше височество, в този съдбоносен момент за Вас има за избиране само два пътя: пътя към Дармштад и пътя за Пловдив. Среден път няма.“

Приносът на великотърновци към този важен държавен акт е многообразен. Заслуги към това велико дело има и нашият именит съгражданин и патрон на Великотърновската народна библиотека Петко Р. Славейков. На митинг в София, по повод обявяването на Съединението в Пловдив на 6 септември 1885 г., на Александровския площад, Петко Р. Славейков произнася прочувствена реч:

„Нашите братя зад Балкана смело изпълниха своята си свята длъжност, като решително отхвърлиха неприятелския хомот, а сега наша длъжност е тук да се притечем на помощ, да им дадем братска ръка, да се покажем като достоен народ за борба и достоен за политическо съществуване. Ние не трябва да се плашим от нищо. Пътят е отворен вече...“.

След обявяването на Съединението в Пловдив започват да пристигат поздравителни телеграми от цялата страна, като първите телеграми се получават от Търново.

Важна дата за Съединението е и денят 8 септември, когато в Търново княз Александър Батенберг прочита вълнуваща Прокламация към българския народ, която е съставена от Стефан Стамболов, и чрез която категорично оповестява, че приема Съединението на Княжество България с Източна Румелия. Тя обявява Берлинския договор за недействителен по отношение на Южна България. Прокламацията се помества в Държавен вестник, бр. 92 от 8 септември 1885 г. – като манифест, който признава Съединението за факт, а Батенберг се именува „княз“ на Северна и Южна България. На 9 септември князът издава Указ №1, с който назначава за княжески комисар на бившата източна Румелия д-р Георги Странски и за негови помощници – видните възрожденски личности Петко Р. Славейков и Йоаким Груев.

Паметна дата в националната ни история е и датата 11 септември 1885 г., тогава под председателството на Стамболов се провежда извънредна сесия на IV-то Обикновено народно събрание, на която се узаконява извършеният на 6-ти септември 1885 г. крупен държавен акт, набелязват се мерки за защита на страната от евентуално нападение. Не са малко и заслугите на населението за утвърждаване на това велико дело. Търновци се включват в Сръбско-българската война от 1885 г. чрез сформирани на войсковите образувания: Ученически легион и три доброволчески чети „Раковски-Левски“, „Христо Ботев“, „Хаджи Димитър“ и „Стефан Караджа“ и комитет за подпомагане на доброволците във войната.

Сред обществеността на историческата и духовна столица на България отдавна се обсъжда идеята, че трябва да се издигне и във Велико Търново паметник на Съединението, защото началото е поставено от тук. Такова е предложението и на почетния гражданин на Велико Търново (2012) – скулптора Панайот Димитров-Понката, който казва още преди четвърт век: „Паметник на Съединението му липсва на Велико Търново. Нищо, че актът не е извършен тук. Тук е родена голямата идея. Тук е бил ханът на Бяла Бона“.

Много точни и знакови за бъдещото развитие на България са думите на държавника и наш съгражданин Стефан Стамболов: „...Победите на българската войска осветиха и укрепиха Българското съединение; пролятата на бойното поле кръв го запечати и свърза с неразривни връзки и всички Велики сили признаха, че вече е невъзможно да се раздели Тракия от България и че е и право, и необходимо те да останат завинаги свързани и съединени.“

И ето днес (6 септември 2025 г.) ние тържествено отбелязваме 140 години от този велик държавнически акт.

Литература:

Волни помощи за комитет „Единство“. Ф65К, оп.1,а.е.310а, Ф 65К, оп.1,а.е.329
Държавен вестник, бр. 92 от 08.09.1885 г. Онлайн. Достъпен на: <https://sever.libraryvt.com>
[прегледан 2025 - 01- 09]

Окръжно от Русенския комитет „Искра“ до Свищовския клон на Комитета.Ф65К, оп. 1, а.е.344,л.5

Учредителен протокол №1 на Комитет „Единство“ 29 август, 1878 г., Велико Търново. НБКМ, БИА ф. 298, а.е.5 , л. 2

References:

Volni pomoshti za komitet „Edinstvo“. F65K, op.1,а.е.310а, F 65К, оп.1,а.е.329

Darzhaven vestnik, br. 92 ot 08.09.1885 g. Onlayn. Dostapen na: <https://sever.libraryvt.com>
[pregledan 2025 - 01- 09]

Okrazhno ot Rusenskia komitet „Iskra“ do Svishtovskia klon na Komiteta.F65K, op. 1, а.е.344,л.5

Uchreditelen protokol №1 na Komitet „Edinstvo“

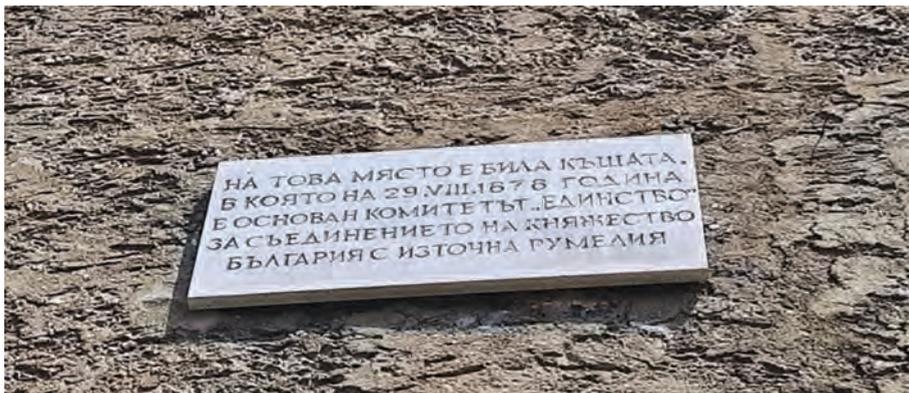
29 avgust, 1878 g., Veliko Tarnovo. NBKM, BIA f. 298, а.е.5 , l. 2

The Contribution of the Historical Spiritual Capital of Bulgaria to the Successful Realization of the Unification of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia

Abstract: *The article presents information, documents and facts that represent the contribution in Veliko Tarnovo to the process of Unification of the Principality of Bulgaria with Eastern Rumelia. The article contains information about the "Unity" Committee and its founders, who are well-known names from the pre-liberation period of Bulgaria, later prominent statesmen such as Stefan Stambolov, Lyuben Karavelov, Hristo Karaminkov, Georgi Zhivkov, etc.*

Keywords: *Unification of Bulgaria, "Unity" Committee, Veliko Tarnovo, Plovdiv*

KALINA IVANOVA
NATIONAL LIBRARY "ST. ST. CYRIL AND METHODIUS"
BLVD. "VASIL LEVSKI", 88
SOFIA, BULGARIA
E-MAIL: kdemireva@mail.bg

Снимка 1: Калина Иванова
Плочата на Старата поща. В. Търново.

Снимка 2: в-к „Търновска конституция“,
год. II, бр. 168, 7. IX. 1885, л. 2.

Среща на княз Александър I с мин.-предс. П. Каравелов и предс. на НС С. Стамболов
в Търново, септември, 1885 г., рисунка

170 г. от отпечатването на календарче „Старопланинче“ на Христо Г. Данов (1855)

ВЯРА МИТЕВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св. св. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Резюме: Статията е написана по повод навършването на 170 години от отпечатването на календарче „Старопланинче“ от Христо Г. Данов. Тя припомня биографията на родоначалника на книгоиздаването в България и главната му мисия да издава учебници и учебни пособия за нуждите на българските училища.

Ключови думи: календарче „Старопланинче“, Христо Г. Данов, книгопечатане

Христо Груев Данов – големият възрожденски будител, учител и книжовник, родоначалник на книгоиздаването в България, е роден на 27 юли 1828 г. в гр. Клисура. Още шестгодишен, баща му го завежда в килийното училище в града. Часословът и псалтирът обаче бързо се оказват недостатъчни за будното момче и то тръгва да търси „по-високо“ учение в класното училище в Панагюрище при Сава Радулов, а в Копривщица – при Йоаким Груев и Найден Геров. От деветгодишен остава сирак.

През 1850 г. Данов става учител първо в Стрелча, където успява да отвори за наука не само децата, но и на техните родители. Основавя неделно училище, като при това обучава напълно безплатно. Същото се случва и в Перущица, където Данов учителства до 1853 г., после и в Пловдивското епархийско училище. Той преподава по взаимоучителния метод, като съкращава таблиците на Неофит Рилски наполовина и ги превежда на говорим език. Наред с псалтира, преподава история и други светски предмети.

Основател е на класното училище и читалището в родната Клисура (1856), където също учителства и съдейства за уреждане на новото училище. Навсякъде учи не само децата, но и възрастните, вечер и в празничните дни. Със спестените от учителската заплата пари издава първата си книга – „Старопланинче“ (1855), календарче за високосната 1856 г.

„Христо Г. Данов печели популярност със съставителството на календарчето за 1856 г. „Старопланинче“, отпечатано предходната година в Белград, в Княжеската типография на сръбската столица. Рамкирането на титула при възрожденската книга при този издател следва традицията от българските манускрипти заглавната страница да се поставя в рамка. Добър пример за този графичен подход е заглавната страница-корица на „Старопланинче“, където задният капак на корицата има същата орнаментирана в растително-плетеничен стил рамка, като в нея са поставени два кратки поучителни текста: „Начало на възпитание“ и „Доброжелателни родителе!“⁴¹.

Старопланинче. Календар за 1856 високосна година, която има 366 дни. С прибавление правила за холера. Нарядил Х. Г. Данов. В Белградска книгопечатня, [1855], 32 с.; 13 см Църк.-слав. шрифт².

Просветителят се убеждава, че живото слово и учителската проповед не дават бързо желаните плодове. Само книгата е сила, която събужда едновременно хиляди, защото върви от ръка в ръка и с наслада се чете от жадния за наука и просвета българин. Осъзнал тази нужда на възраждащото се българско общество, Христо Данов продължава просветителската си дейност, като издава и разпространява книги.

През 1857 г., заедно с двама свои съграждани, учителя Ячо Трувчев и книговезец Нягул Бояджийски, Христо Данов създава в Пловдив „Дружествена книговезница“ – първото българско предприятие за издаване и разпространение на книги. В 1858 г. то се превръща в книжарница и „Книгоиздателство Христо Данов и сие“. През следващите години издателството се разраства, отваряйки клонове първо в Русе и Велес (1867 г.), а после – в София и Лом (1880 г.).

В периода 1869 – 1876 издава списание „Летоструй или домашен календар“.

Печатницата на Христо Данов в Пловдив, 1905 г. Снимка: https://bnr.bg/plovdiv/post/102160584/hristo-g-danov?fbclid=IwY2xjawL9a2pleHRuA2FlbQIxMQABHmvwcOqthb-AHsYB3ErpwsimIFObtZTeMvoaDpCBgERBQOIyQGvaOwplhvPv_aem_RA2LPASrVBRD7G4S56oYxw

Първата си печатница Данов основава във Виена – „Българска печатница на Янко С. Ковачев и Сие“ и след Освобождението прехвърля машините си в Пловдив. В първата българска печатница вече работят 12 души. Печатницата и книжарницата на Данов бързо се разрастват. От 1878 г. той започва да издава първия общобългарски вестник, наречен „Марица“. Издателството на Данов, първо на Балканите, започва да отпечатва и стенни географски карти по литографски път.

В началото на ХХ в. печатарските машини вече са снабдени с газови мотори, а печатницата разполага със своя букволеярна, словослагателно, машинно и книговезко отделение. През 1911 г. в нея работят повече от 100 души. Главната задача на сдружението на Христо Г. Данов е да издава учебници и учебни пособия за нуждите на българските училища. От тази цел той не се отклонява до края на живота си. Издателството става главен център, който подготвя учебници и пособия за всички видове и степени училища. До смъртта му издадените книги са 1000, а помагалата – 900. За съставители и преводачи привлича опитни учители, а за отпечатването намира най-добрата славянска печатница във Виена. Сам Данов обикаля градове и пазари, за да продава и разпространява изданията си. За десетина години издателството му успява да снабди българските училища с основни учебници и пособия. Учебниците по аритметика, граматика, физика, география, история и естествени науки, съставени и преведени на говорим български език, добиват голяма популярност сред учители и ученици. Разнообразните помагала – глобуси, учебни карти по ботаника и зоология, макети по физика и анатомия и др., подпомагат нагледното обучение.

Запазени и работещи и до днес са две от печатарските преси на Данов. Те са от музейните експозиции в Пловдив и Клисуре. Тази в Клисуре до 2000 г. е била използвана за нуждите на армията във военното поделение в Казанлък.

Уредничката на Историческия музей в гр. Клисура(Пловдивско) Христина Калчева с една от печатарските преси на Христо Г. Данов – Исторически музей, Клисура

Всестранно развит, Христо Данов е съорганизатор и участник в Първото земеделско промишлено изложение в Пловдив. Приет е за дописен член на Българското книжовно дружество през 1881 г., а през 1900 г. е избран и за неин почетен член.

През 1882 г. става народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. Кмет е на град Пловдив от ноември 1896 до април 1899 г. За работата си като кмет Данов отказва да получава заплата. Бащата на българското книгоиздаване умира на 11 декември 1911 г. Погребан е в Пловдив, в двора на съборната църква „Света Богородица“.

След смъртта на издателя делото му е продължено от неговите синове. По-късно издателство „Христо Г. Данов“ преустановява дейността си, като негов приемник става издателска къща „Хермес“.

Признателността на българите към духовно-просветителската дейност на Христо Г. Данов се изразява в именуването на училища, читалища и улици на негово име. Саха тепе в гр. Пловдив получава и второ име – Данов хълм. От 1999 г. насам се връчва националната награда за принос към книжовната култура на негово име (в девет категории). Наградата се състои в малка пластика, диплом и парична сума.

В сърцето на Стария Пловдив, между калдъръмените улици и възрожденските фасади, се намира едно от най-светлите кътчета на българската културна памет – Къщата-музей „Христо Г. Данов“. Днес в къщата се помещава експозицията на отдел „Книгоиздаването в Пловдив и Пловдивския край през Възраждането“ на Историческия музей. На 22 май 2025 г. този храм на българската просвета отбеляза своята 50-годишнина – юбилей, който събира в себе си не просто години, а десетилетия, наситени с история, знание и вдъхновение.

Бележки:

¹ ГЕОРГИЕВ, Лъчезар. *Книгоиздаването в България : 1806-1944*. София: Ан-Ди, 2016, с. 67.

² НБКМ, сигнатура Ст/55.327. Вж. линк за преглед на дигитално съдържание: <http://digilib.nationallibrary.bg:8082/show-sk?id=300>

Литература:

1. ГЕОРГИЕВ, Лъчезар. *Книгоиздаването в България : 1806-1944*. София: Ан-Ди, 2016.
2. МАНТОВ, Димитър. *В ползу роду и народу : биографичен очерк [за Христо Г. Данов]*. Пловдив : Хр. Г. Данов, 1978, с.103.
3. МАРОВА, Яница. *Христо Г. Данов – родоначалникът на българското книгоиздаване*. Онлайн ресурс. Достъпен на: https://bnr.bg/plovdiv/post/102160584/hristo-g-danov?fbclid=IwY2xjawL9a2pleHRuA2FlbQIхMQABHmvwcQqthb-AHsYB3ErpwsimIFObtZTeMvoaDpCBgE RBQOIуQGvaOwpIhvPv_aem_RA2LPASrVBRD7G4S56oYxw [прегледан 2025 - 07 - 27)].
4. ОУ „Христо Груев Данов“ гр. Клисурса. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://ouklisura.alle.bg/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/> [прегледан 2025 - 07 - 18)].
5. Исторически музей Клисурса. Онлайн ресурс. Достъпен на: <https://museum-klisura.com/istoricheski-muzey-klisura/> [прегледан 2025 - 07 - 18)].

References:

1. GEORGIEV, Lachezar. *Knigoizdavaneto v Bulgaria : 1806-1944*. Sofia: An-Di, 2016.
2. MANTOV, Dimitar. *V polzu rodu i narodu : biografichen ocherk [za Hristo G. Danov]*. Plovdiv : Hr. G. Danov, 1978, s.103.
3. MAROVA, Yanitsa. *Hristo G. Danov – rodonachalnikat na balgarskoto knigoizdavane*. Onlayn resurs. Dostapen na: https://bnr.bg/plovdiv/post/102160584/hristo-g-danov?fbclid=IwY2xjawL9a2pleHRuA2F1bQIxMQABHmvwcQqthb-AHsYB3ErpwsimIFObtZTeMvoaDpCBgERBQOIyQGvaOwpIhvPv_aem_RA2LPASrVBRD7G4S56oYxw [pregledan 2025 - 07 - 27)].
4. OU „Hristo Gruev Danov“ gr. Klisura. Onlayn resurs. Dostapen na: <https://ouklisura.alle.bg/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F/> [pregledan 2025 - 07 - 18)].
5. *Istoricheski muzey Klisura*. Onlayn resurs. Dostapen na: <https://museum-klisura.com/istoricheski-muzey-klisura/> [pregledan 2025 - 07 - 18)].

**170 years since the printing of the calendar „Staroplaninche“
by Hristo G. Danov (1855)**

Abstract: The article was written on the occasion of the 170th anniversary of the printing of the calendar "Staroplaninche" by Hristo G. Danov. It recalls the biography of the founder of book publishing in Bulgaria and his main mission to publish textbooks and teaching aids for the needs of Bulgarian schools.

Keywords: calendar "Staroplaninche", Hristo G. Danov, book printing

VYARA MITEVA
NATIONAL LIBRARY "ST. ST. CYRIL AND METHODIUS"
BLVD. "VASIL LEVSKI", 88
SOFIA, BULGARIA
E- MAIL: versm@abv.bg

Стихотворения

КРИСТИНА ТОТЕВА

ДЪХАВАТА ЛЮБОВ

Във вихъра на избуялата омара
на преплетените цветоносни стъбълца,
зароди се любовта ви съдбовна, цяла
и се издигна до недостижими небеса.

Там, в прахта на цветоносните тръбички,
в стремето на новия копнеж,
вие двама, литнали в небето като птички
си подадохте ръце за веч.

Зароди се и роди се свидната ви обич,
дъхава и лунна като от лъчи.
За такава обич всеки моли,
че вечна е тя, дори след смъртните глъбини.

Такава любов се издига в звездите.
Отмаря от скърби, измами, нечисти очи.
Такава обич се простира извън дъгите
на родените любови, превърнати в мечти.

Там, сред пърхането на цветята,
завинаги са той и тя...

Усмихвам се,
че днес ми е напевно
и слънчево, и леко
като на врабче.
Очи притварям,
мило ми е отдалеко
всяко стръкче,
всяка синева.
Ръце протягам
към звездите, летните,
че те живеят в моя взор.
Докосвам ги, притихнала.
Отшумели са мъглите,
тежките, разбунените.
Слънцето сега се грей
в мен, чрез мен, в сетивата.

Усмихвам се, това е нужно...

Новата книга на проф. Любомир Миков – нов връх в изследването на изкуството на исляма

АНКА СТОИЛОВА
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „Св.св. Кирил и Методий“

Имам удоволствието да представя на читателите на списание „Библиотека“ поредната творба на известния наш изтъкнат изкуствовед и етнолог проф. Любомир Миков, публикувана от Издателството на БАН „Проф. Марин Дринов“. Нейното заглавие е:

*ИЗОБРАЖЕНИЯ НА ЖИВОТНИ И ХОРА В ИЗКУСТВОТО НА ИСЛЯМА
(В контекста на хадисите и суфизма).*

Определянето на тази нова книга като нов връх на изкуствознанието у нас е напълно точно и е обосновано от нейните качества и достойнства. С думите си авторът, в краткия предговор, подчертава най-важните от тях. Кой са те? Изследването е първото по рода си в българската хуманитаристика, тъй като е привле-

чен и изучен материал, органично свързан с преданията за Пророка Мохамед, известни като хадиси и с литературата на суфизма. Задачата да се изясни феноменалността на изобразяването на хора и животни в контекста на хадисите и суфизма е изпълнена блестящо и убедително. Това се дължи на обективния подход към фактите, на техния безпристрастен научен анализ и на аргументираността на направените изводи и обобщения. За постигнатото безспорно допринасят избраните хронологични и географски, изкуствоведски и етнографски маркери и ориентири, както и огромният обработен визуален материал. Изложението е онагледено с голям брой илюстрации, подбрани грижливо.

След *Предговора* си проф. Л. Миков прави специално *Въведение в проблема*, което е необходимо, за да запознае широката читателска аудитория с историята на изобразяването на хора и животни в мюсюлманския свят и с перипетиите на изкуствознанието при нейното изучаване. Проследени са основните моменти, свързани с отношението на исляма към изобразяването на живи същества и представите на изследователите за това отношение (с. 7 – 16).

Изложението е разпределено в две глави, като е подчинено на съществуващото разделение на изображенията според вида на обектите. В *Първа глава* са представени изображения на животни – били те реални или митологични (с. 17 – 98). Това са лъв (като грифон или сфинкс), змия (или дракон), риби, ездитните: кон, камила и слон, както куче, заек и птици. Примерите са не само от ръкописи, но и от каменни релефи и скулптури, от бронзови фигури и от картини-надписи, от стенописи, керамика и тъкани.

Най-важният извод, по думите на автора проф. Л. Миков „е, че повечето разгледани изображения на животни и птици са породени предимно в доислямска среда и от неислямски фактори, но в изкуството на исляма са придобили статуса на културни универсалии“ (с. 98).

Във *Втора глава* са разгледани изображенията на хора върху стенописи, релефи, керамика, тъкани, надписи и литографии (с. 99 – 202). Главното внимание обаче е фокусирано върху миниатюрната живопис, която е създадена и битувала в големите географски ареали: арабски, персийски, османски. Специален раздел е посветен на изображенията на Пророка Мохамед. Застъпени са двата основни типа – Мохамед с открито лице и Мохамед със забулени черти. Проследени са особеностите в миниатюрите на отделните етноси в различните периоди.

Не е случайно, че традиционното назоваване на *Заключението* е допълнено с уточнението за триумфа на едно ограничавано изкуство. Научният апарат на изследването е разширен с речник на турско-арабско-персийските термини и названия (с. 214 – 217). Той включва *Списък на литературата* (с. 208 – 213), *Резюме и Опис на илюстрациите на английски език* (с. 218 – 31).

Специално трябва да се подчертаят достъпността на изложението, яснотата на изказа и засвидетелстваното дълбоко уважение към постиженията на ислямската цивилизация.

Корицата и оформлението на книгата са впечатляващи с постигнатия синхрон между текста и илюстрациите към него и привличат вниманието към имената на художника Константин Жеков и на графичния дизайнер Даниела Мицева.

Монографията е значим принос към изучаването на историята, спецификата и естетиката на ислямското изкуство. Нейно изключително ценно качество е, че открива и изследва задълбочено неразривната и сложна връзка на това изкуство с хадисните предания и със суфизма. Трудът на проф. Любомир Миков безспорно издига българската хуманитаристика на ново ниво.

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“,
ЗА 2026 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	10,00 лв./5,11€	☐ 30 лв./15,34 €	☐ 60 лв./30,98 €

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

**Приложете към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.**

